FSD | UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za socialno delo

Vida Milošević Arnold

POL STOLETJA S SOCIALO: MOJA POKLICNA POT

70 FSD
1955–2025
soustvarjamo družbene spremembe

FSD
1955–2025
soustvarjamo
družbene
spremembe

POL STOLETJA S SOCIALO

Moja poklicna pot

Vida Milošević Arnold

Prispevki k zgodovini socialnega dela v Sloveniji

FSD | UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za socialno delo

Pol stoletja s socialo: moja poklicna pot

Zbirka: Prispevki k zgodovini socialnega dela v Sloveniji

Avtorica: Vida Milošević Arnold

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani, 2025

Za izdajatelja: Mojca Urek, dekanja Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani

Jezikovni pregled: Mojca Blažej Cirej

Oblikovanje in prelom: Aleš Cimprič

Fotografije: osebni arhiv

Tiskarna: Camera, d. o. o., Ljubljana

Naklada: 200

Finančna podpora: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS)

Cena: publikacija je brezplačna

Ljubljana, 2025

Prva izdaja.

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na

https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL

https://www.fsd.uni-lj.si/fakulteta/delovne-enote/zalozba/

DOI: 10.51741/9789612976842

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Tiskana knjiga
COBISS.SI-ID= 251780611
ISBN 978-961-297-688-0

E-knjiga
COBISS.SI-ID 251642371
ISBN 978-961-297-684-2 (PDF)

Vsebina

Predgovor
Dragocenost profesionalne biografije *(Darja Zaviršek)* 7

Uvod 11

1 Poklicna usmeritev in študij na VŠSD (1960–1962) 15

1.1 Poklicna usmeritev 17

1.2 Vpis in študij na VŠSD 20

2 Začetek nabiranja delovnih izkušenj (1962–1970) 31

2.1 CSD Ljubljana Bežigrad v pionirskih časih (1962–1964) 33

2.2 Idrijska občinska uprava (1964–1965) 41

2.3 Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana (1965–1970) 44

2.4 Državna uprava – Republiški komite za zdravstvo in socialno varstvo (1984–1988) 50

3 Sodelovanje na različnih stopnjah izobraževanja za socialno delo 57

3.1 Višja šola za socialne delavce (1970–1984 in 1988–1992) 59

3.2 Naša prizadevanja za visokošolski program za socialno delo 79

3.3 Visoka šola za socialno delo 82

3.4 Uresničene sanje: Fakulteta za socialno delo 86

4 Moji študijski dosežki in neuspehi 89

4.1 Nadaljevanje študija 91

4.2 Fakulteta za družbene vede v Ljubljani 96

4.3 Usposabljanje za supervizijo 97

4.4 Moj nesojeni doktorat znanosti 99

5 Pomembnejši programi in projekti, v katerih sem sodelovala 101

5.1 CIP – Clevelandski mednarodni program za socialne delavce in mladinske vodnike (1969) 103

5.2 Raziskava o izobraževanju za socialno delo v Evropi (1983–1985) 116

5.3 Seminar EASSW na Bledu (1989) 119

5.4 Projekti za delo z begunci (1992–1996) 123

5.5 Moja pot v okupirano Sarajevo 130

5.6 Socialno delo z družino (Barcelona, 1992–1994) 135

5.7 Rejništvo v Indiani (Indianapolis, 1996) 136

5.8 Usposabljanje za timsko delo pri obravnavi ljudi z demenco (Cleveland, 2000) 140

5.9 Mreža za kakovostno starost glede demografskih sprememb, Budimpešta (2005–2009) 143

5.10 Raziskovalni projekt »Supervizija v dodiplomskem izobraževanju za socialno delo« (Maastricht, 2005–2007) 145

5.11 Evalvacija magistrskega programa »Supervizija«, Banja Luka (2006–2009) 146

5.12 Druge moje aktivnosti 148

6 Upokojitev in moje nove kariere (od 2007 dalje) 151

6.1 Naša kolektivna upokojitev 153

6.2 Supervizija 154

6.3 Kmetovanje v Dalmaciji 154

6.4 Preizkušanje v turizmu in gostinstvu 156

6.6 Objave 161

6.7 Projekt Modra fakulteta 163

7 Quo vadis, slovensko socialno delo? 165

7.1 Spodbude in ovire v razvoju socialnega dela v Sloveniji 167

7.2 Kaj o krizi našega socialnega dela mislijo sogovorniki, ki so v preteklosti soustvarjali stroko 181

7.5 In kako naprej? 187

Zahvale 191

Vprašanja za intervju 193

Viri in literatura 195

PREDGOVOR

Dragocenost profesionalne biografije

Profesionalna biografija, ki jo je v starosti napisala kolegica Vida Milošević Arnold, nas popelje po skoraj pol stoletja dolgi profesionalni osebni zgodovini socialne delavke in predavateljice socialnega dela. Čeprav gre za osebne spomine, ne smemo pozabiti, da to ni nikoli le glas enega človeka, temveč vsebuje tudi glasove drugih ljudi, sodobnikov in sodobnic, in govori tudi za nekatere posameznike in posameznice, ki nimajo priložnosti, da bi svojo poklicno pot oblikovali kot javni spomin. Iz zgodb in tudi iz zaključnih izjav avtoričinih sogovornikov spoznamo, da opisano ni samo stvar preteklosti, temveč preteklost ves čas prehaja v sedanjost.

Avtorica na nefiltriran in necenzuriran način pred bralstvom razkrije »duh časa«, načine dela, nekdanja poimenovanja in razmišljanja. Govori o pomembnih akterjih in akterkah predvsem s področja izobraževanja za socialno delo, spomni na zakonodajne in institucionalne novosti in spremembe, ki so vplivale na socialno delo v obdobju socializma in po njem, ko so iz ene države nastale nove, ki se niso čudežno prelevile v cvetoče travnike demokracij, temveč so med ljudmi nekdaj ene države izbruhnile celo vojne in se je zgodil genocid.

V Sloveniji ne poznamo osebnih biografij socialnih delavk, kot jih poznajo po nekaterih drugih delih sveta, kjer se je socialno delo začelo razvijati prej kot v Sloveniji in so obstajale povsem drugačne politične in socialne okoliščine za njegovo prakticiranje. Izšle so mnoge institucionalne zgodovine, napisane za praznovanja okroglih obletnic ustanov. Edino meni znano knjigo, ki izčrpno govori o institucionalni zgodovini centra za socialno delo, je napisala kolegica Mirjana Majhenič. Osebni spomini na profesionalne poti socialnih delavk so nekaj neobičajnega, morda za nekatere celo nenavadnega.

A tudi to ima svoj kontekst. Ambivalence do socialnega dela, ki ga je imela vladajoča garnitura v socialistični Jugoslaviji – ki je za

njegovo izobraževanje sicer »prižgala zeleno luč«, a je obenem ves čas nadzorovala njegovo vsebino in skrbela za to, da se je razvijalo točno določeno »socialistično socialno delo«, ki je bilo omejeno na ozko skupino problemov in metod, ki so jih socialne delavke smele in znale videti in prakticirati, kompleksna slika pa je ostala v temi – so se odražale v »neskončnem« iskanju poti, da bi višješolsko usposabljanje postalo razvit univerzitetni študij, in v omejevanju kritičnih in poglobljenih premikov na različnih socialnodelovnih področjih. V socialnem delu se je reproduciralo več administrativnih postopkov, formalnih obiskov, nameščanj in premeščanj, kategorizacij in diagnosticiranj kot kompleksnih, dolgotrajnih, kontinuiranih poskusov podpreti posameznikove potrebe, želje, rast in razvoj, kot je to značilno tudi za današnji čas. Še manj so se reflektirali odnosi moči, ambivalence in človeška ranljivost. Materialne stiske in iskanje zaposlitev se je prikrivalo, saj je bilo to všeč oblasti. Človeško trpljenje in destruktivnost bi lahko vladajočo ideologijo destabilizirala, zato nista bila na dnevnem redu sestankov in izobraževalnih diskusij. Socialne delavke so opravljale tisto, kar so jih naučili in je bilo v določenih kontekstih mogoče delati in se je od njih pričakovalo. Kolegica Vida je v knjigi prikazala, kako težko je bilo shajati z javno razglašenimi vrednotami humanizma, enakosti in skrbi za tiste, ki si sami niso mogli zaslužiti za preživetje, in kako pogosto so se te spreminjale v sprenevedanje, navidezne spremembe in avtoritarnost. V tako nasprotujočih si sporočilih, ko se prepogosto govori eno, delo pa drugo, se je težko znajti. Tedaj je včasih najboljše, da človek utihne in se naredi »nevidnega«. Osebne, strokovne in institucionalne podpore je bilo ves čas premalo.

Tudi v postsocialističnem obdobju ni bilo veliko boljše. »Prižgala se je zelena luč« za akademizacijo socialnega dela, zaprla pa se je pot prakticiranju poglobljene prakse socialnega dela. Stroka je ostala na »enosmerni lokalni cesti« upravnih postopkov, birokratskega zagotavljanja socialnih transferjev in drugih podizvajalskih del postsocialističnih oblasti. Te so se socialnega dela bodisi hotele znebiti, da bi restavrirale stari red in vrednote, bodisi niso vedele, kaj z njim početi, saj si niso niti prizadevale, da bi ga razumele. A vse oblasti so dobro vedele, da je najvarneje odtegovati tistim, ki so že na robu, varčevati na področjih, ki večine ljudi ne zanimajo, in se ob govoru o njih ljudje rajši obrnejo stran. Da je enostavneje spodbujati zasebne servise, ki naj si jih posameznice in posamezniki, če želijo imeti njihove

storitve, plačajo sami, ali pa naj ostanejo zadovoljni s skromno ponudbo in kakovostjo socialnovarstvenih javnih servisov.

Zaradi vseh teh okoliščin socialno delo v Sloveniji danes ne velja za nujno potreben poklic (*essential profession*), čeprav bi moral biti; ni zaščitena stroka, čeprav bi to morala biti, da bi o njej lahko rekli, da je v celoti razvita in uveljavljena. Zdi se, da socialno delo lahko opravljajo ljudje različnih izobrazb, vrednotnih orientacij in ciljnih usmeritev, kar je napačna zaznava. Še več, občasno se na socialno delo povsem pozabi, briše se ga iz šol, vrtcev, bolnišnic, delovnih organizacij.

Vida Milošević Arnold preteklosti ne poskuša interpretirati in zgodovinsko obravnavati, temveč prav nasprotno, kronološko niza dogodke in obdobja. V več kot petdesetletni zgodovini dejavnega ukvarjanja na socialnem področju je avtorica opisala svoje izkušnje obojega: delo socialne delavke, ki je bila zaposlena na različnih področjih dela, in delo predavateljice na šoli za socialno delo s krajšim obdobjem dela v javni upravi. O obojem je iz »prve roke« znanega zelo malo, saj osebne izkušnje socialnih delavk in predavateljev socialnega dela niso zapisane. Včasih so se zdele premalo pomembne – ali pa preveč, da bi bilo o njih varno pisati. Socialne delavke se ukvarjajo pretežno s človeškimi stiskami in eksistencialnimi dogodki, ki so povezani s konkretnim človekovih okoljem in ljudmi. Te zgodbe pa so tako kompleksne, da si jih je težko predstavljati in še težje o njih pisati, saj ne gre za recepte, zakone ali ocenjevalne lestvice, temveč za človeška življenja.

Prepričana sem, da bo ta profesionalna biografija spodbudila druge socialne delavke, da bodo spregovorile o časih, ki niso minili, temveč se nadaljujejo v sedanjost. Knjiga je dragocen dokument, ki bo prišel prav tistim, ki se ukvarjajo s kritično refleksijo in jih zanima zgodovina socialnega dela.

Darja Zaviršek

UVOD

Morda bo kdo mislil, da v naslovu malce pretiravam, ko pravim, da sem kar pol stoletja živela s »socialo«. Naj pojasnim. Moja delovna doba je trajala 45 let, po upokojitvi pa sem bila kot supervizorka delavcev v socialnem varstvu posredno še deset let kar precej vpeta v dogajanja v stroki na različnih področjih. Če štejem tudi dve študijski leti, to pomeni še več kot pol stoletja (1960–2017).

V naslovu tega mojega poklicnega življenjepisa uporabljam izraz »sociala«, ki ga prej nisem nikoli uporabila in ga tudi nisem marala, saj se mi je zdel slabšalen in ponižujoč za stroko. Vsem, ki so uporabili ta termin, sem očitala, bodisi na glas ali potihoma, da ne cenijo lastne stroke in dokler bo tako, socialnega dela tudi drugi ne bodo spoštovali. Danes sem glede tega bolj prizanesljiva in pod »socialo« razumem vse socialnovarstvene dejavnosti, tudi tiste izven socialnovarstvenih institucij, in ki jih opravljajo ne le socialni delavci, temveč tudi drugi strokovnjaki, strokovni sodelavci in tudi prostovoljci. In za celotno mrežo teh dejavnosti potrebujemo kratek in jasen termin, ki vse to zajema (kot jih uporabljamo za zdravstvo, šolstvo, sodstvo itd.), in to je že uveljavljen termin »sociala«. Vseeno pa v tem besedilu termin »sociala« dajem v narekovaj.

Moj prvotni, že stari načrt je bil, da bi opisala razvoj socialnega dela v Sloveniji (to je bila tudi tema mojega nesojnega doktorata). Ko pa sem izvedela, da ta proces že nekaj let poglobljeno raziskuje prof. dr. Darja Zaviršek s svojo ekipo, sem sklenila, da bom opisala razvojne faze našega socialnega dela skozi svoje poklicne izkušnje. Nazadnje pa je nastalo to, kar imate bralci danes pred seboj, torej kar podroben opis mojih profesionalnih izkušenj med celotno kariero, z vsemi uspehi in neuspehi. Pri opisovanju sem bila iskrena, svojih uspehov nisem »napihovala«, neuspehov pa tudi nisem prikrivala. Pisala sem tako, kot sem dogodke doživljala in seveda dopuščam

možnost, da sem kakšno situacijo narobe razumela, oz. si jo po svoje razlagala. Ljudje smo individualna bitja in nova doživetja razumemo v skladu s svojimi predhodnimi izkušnjami. Tako je zelo verjetno, da bi isti dogodek, ki smo mu bili priča, opisali povsem različno. Kolegice in kolege prosim, da me na morebitno izkrivljanje dejstev opozorite!

Na splošno smo vsa leta na šoli in kasnejši fakulteti dobro medsebojno sodelovali in vedeli drug za drugega, kaj kdo dela, a vseeno se nam je kakšna aktivnost kolega/ice izmuznila. Saj je bilo vsega preprosto preveč in je vsak komaj sledil svojim nalogam in ciljem. Nedvomno pa bi bili kolektivno še uspešnejši, če bi bolje poznali delo drug drugega. Sodelovanje ob skupnih projektih je bilo pa naravnost vzorno in tudi vedno uspešno.

Že zdavnaj sem se nehala spraševati, če je bilo socialno delo zame prava izbira ali ne. Prepričana sem, da je odgovor na to vprašanje pozitiven in, da drži reklo, da socialno delo ni le poklic, temveč je življenjska odločitev. Kjerkoli že sem bila, vedno sem gledala na svet okoli sebe s »socialno delovnimi očmi« in pogosto sem se počutila dolžno intervenirati. V mlajših letih sem to tudi kdaj naredila, a sem počasi uvidela, da sem nemočna in da sem običajno spoznala le eno plat medalje. Vedno pa mi je v takšnih situacijah ostal grenak občutek.

Zavedam se, da sem v življenju imela veliko sreče in sem zanjo hvaležna. Najprej z izbiro šolanja in poklica, potem z zaposlitvijo na šoli za socialno delo, kar mi je bilo kar nekako pisano na kožo, naletela sem pa tudi na številne ljudi, ki so mi pomagali utirati pot naprej.

Veliko priložnosti sem imela za službena potovanja, tako da sem videla nekaj sveta in spoznala ogromno zanimivih ljudi. Komunikacija me ni nikoli ovirala, čeprav aktivno govorim samo angleško. Z Nemci, Francozi in Španci, ki niso znali angleščine, sem se pogovarjala tako, da so govorili v svojem jeziku, jaz pa angleško in smo se čisto dobro sporazumevali. Vseh omenjenih jezikov sem se malo učila, ne pa tudi naučila.

Pisanje tega delovnega življenjepisa mi je bilo v veselje in mi je šlo vse do petega poglavja gladko od rok. Kjer opisujem različne programe in projekte, v katerih sem sodelovala, se je pa začelo zapletati. Najprej glede na čas, ki sem ga brez dokumentacije težko opredelila, pri nekaterih pa tudi glede vsebine in moje vloge pri tem. Ob upokojitvi namreč nisem pričakovala, da bom to gradivo še kdaj

Udeleženke kongresa socialnega dela na pikniku v Stockholmu, 1994. Sedim prva na levi.

potrebovala in sem veliko večino zavrgla. Preveč sem se pa tudi zanašala na računalnik, v katerem sem hranila gradivo iz zadnjih let svoje kariere in pozabila na to, da se lahko pokvari. Prav to se je tudi zgodilo v času, ko sem živela v tujini, kjer mi ga niso mogli ponovno usposobiti, ker niso imeli ustreznih delov za moj model računalnika. Spominske vrzeli so mi prijazno pomagali zapolniti nekatere kolegice in kolegi.

1

POKLICNA USMERITEV IN ŠTUDIJ NA VŠSD (1960–1962)

1.1 Poklicna usmeritev

Človek, ki je v veliki meri vplival na moje življenje, ker me je usmeril v študij in s tem tlakoval mojo kasnejšo kariero, je bil dr. Franc Sušnik, dolgoletni ravnatelj Gimnazije Ravne na Koroškem. Ko sem bila gimnazijka (1956–1960), je bil že precej v letih (roj. 1898), a še vedno zelo vitalen in moder mož. Mislim, da med nami ni bilo nikogar, ki ga ne bi globoko spoštoval. Bil je prava avtoriteta v najbolj plemenitem pomenu.

Po stroki je bil germanist in vsestransko razgledan ter dejaven človek. Kadar je nadomeščal katerega od odsotnih profesorjev, sem neznansko uživala in se tudi veliko naučila. Od njega sem vedno izvedela kaj novega in zanimivega. Spomnim se primera, ko je šolsko uro posvetil potovanju iz Raven v Ljubljano in nam predstavil vse značilnosti in posebnosti krajev na tej poti, od geografskih, zgodovinskih in kulturnih. Občudovala sem njegovo poznavanje vseh podrobnosti o krajih na tej poti. Prav tako nas je ob vsakem srečanju spodbujal, da sami raziskujemo svet, ki nas obkroža. Že pred tem sem vedela, da je naš ravnatelj dober poznavalec in ljubitelj Koroške in njenih ljudi, takrat pa sem ugotovila, da enako dobro pozna tudi ostale dele Slovenije. Dolga leta sem se vsakič na tej poti spomnila kakšnega podatka iz pripovedi dr. Sušnika.

Kot sem že omenila, je ravnatelj dr. Sušnik pomembno vplival na vse moje kasnejše življenje, saj me je usmeril v pravi poklic. Za dijake 3. in 4. letnika gimnazije je leta 1959 organiziral predavanje na temo spolne vzgoje. Predavala je prof. Vida Rudolf, ravnateljica I. mariborske gimnazije. V svojem odličnem predavanju je omenila tudi socialnega delavca kot strokovnjaka, na katerega se lahko obračamo za nasvete in pomoč, če se nam kaj zalomi. Ta predlog mi je zelo zazvenel v ušesih in želela sem izvedeti kaj več o socialnem delavcu. Po predavanju sem stopila do ravnatelja in ga vprašala, če mi lahko kaj pove o socialnem delu. Roko mi je položil na ramo in celo šolsko uro sva se sprehajala po šolskem hodniku, medtem ko mi je pripovedoval o tem, zame čisto novem poklicu. Dejansko je bil ta poklic pri nas tedaj nov in malo poznan, saj se je začelo izobraževanje zanj šele leta 1955. Prav neverjetno je bilo, da je naš ravnatelj o njem že toliko vedel. Med pripovedovanjem sem ravnatelju zastavljala vprašanja in na vsa je vedel odgovore. Ob koncu pogovora mi je izrekel zame skoraj usodne besede: »Mislim, da si ti rojena za ta poklic.«

V začetku naslednjega šolskega leta nam je eden izmed profesorjev na tedanji FSPN prišel predstavit novo smer študija, to je bila sociologija. Takrat me je zamikalo, da bi se raje odločila za ta študij, kot sta to storila sošolca. Vendar pa sem se čutila nekako zavezano dr. Sušniku in sem ostala pri prvi odločitvi, še posebej, ker me je že tako rekoč vpisal na šolo. Po prvomajskih praznikih našega zadnjega srednješolskega leta sem namreč od ravnatelja dobila kopijo razpisa Višje šole za socialne delavce z odkljukanimi dokumenti, ki jih je kar sam poslal na šolo in podčrtanimi tistimi, ki jih moram še sama poslati. Kako naj bi si po vsem tem sploh še lahko premislila?

Razpis za vpis na šolo je zahteval tudi priporočilo bodisi delovne organizacije, bodisi šole. V prvih letih delovanja VŠSD je bil namreč študij namenjen predvsem tistim, ki so že delali na področju socialnega varstva in so potrebovali znanje in tudi formalno kvalifikacijo. Študente brez vsake prakse in življenjskih izkušenj so bolj neradi sprejemali in jih je bilo v letnikih le slaba četrtina. Prav zato je bilo dobro priporočilo, ali kot so takrat rekli »karakteristika«, toliko pomembnejše. Ko sem se deset let po vpisu na šolo vrnila kot sodelavka, mi je tedanja direktorica Marija Jančar povedala, da je bilo priporočilo dr. Sušnika zame najbolj prepričljivo od vseh, kar so jih kadar koli dobili. Šele čez nekaj let sem se opogumila in prosila direktorico, da odprejo arhiv, ker bi rada videla tisto ravnateljevo priporočilo, kar mi je ugodila. O meni je res napisal vse najlepše in najboljše in takrat sem se šalila, da sem tako dobra, da bom sama sebe začela kar vikati. Najbolj pa me je presenetilo, da je ravnatelj tako dobro poznal in opisal ne le mene, temveč tudi mojo družino in čudila sem se, od kod je dobil vse te podatke. Bila sem le ena izmed mnogih dijakov in dijakinj iz številnih generacij, o kateri je toliko vedel. Živel je z nami, zanimal se je za nas vse in nam zares želel lepo prihodnost.

Zadnji letnik srednje šole je seveda potekal v znamenju mature in naši generaciji so napovedali drugačen konec srednješolskega šolanja, vendar pa so bile informacije nejasne in bili smo zmedeni. Seveda nismo imeli predstave, kaj bo drugače in kako bo ta nova matura videti. Za vsak primer sem se po novem letu začela pripravljati na klasično maturo. Glede na to, da v matematiki nisem bila dobra, na maturi pa sem želela doseči prav dober uspeh, sem sklenila, da se bom dobro pripravila za vse druge predmete, učenje matematike pa bom pustila za čez poletje in v jesenskem roku opravljala popravni izpit. Zelo sem se namreč izogibala oceni zadostno, zdela se mi je

Po maturi na Gimnaziji Ravne, 1960. V prvi vrsti na sredini je ravnatelj dr. Franc Sušnik. Sedim v prvi vrsti, četrta z desne.

nekako dokončna, veliko raje sem imela nezadostno, ker jo je bilo nujno treba popraviti.

Šele v maju so nam končno sporočili, da bo matura vendarle nova in nam tudi povedali, kako bo potekala. Na poljubno temo smo morali vnaprej pripraviti pisno nalogo na okoli 30 straneh in to pred komisijo zagovarjati. Poleg tega pa bomo pisali še eno nalogo, pri čemer bodo na voljo tri teme. Bila sem presrečna, torej ne bo nobene matematike in uničenega poletja zaradi verjetnega popravnega izpita!

Za temo maturitetne naloge sem izbrala Prežihovo Požganico in njeno zgodovinsko ozadje. Prežiha sem že v tretjem letniku gimnazije dobro naštudirala za oddajo »Pokaži kaj znaš« na RTV Ljubljana, tako da mi je bila tema blizu in mi je bilo pisanje v veselje. Lokacijo, kjer se roman dogaja, sem si šla tudi ogledat. Za pisno nalogo pa sem izmed ponujenih tem vzela tedaj aktualno politično temo – Gibanje neuvrščenih, ker me je to zanimalo.

Dan zagovora naloge in razglasitve rezultatov oz. uspešnosti na maturi je zame pomenil težko preizkušnjo. Motilo me je, ker sploh nisem mogla predvideti ocene, saj nisem poznala kriterijev za ocenjevanje naših pisnih izdelkov. Poleg tega sem ob ponovnem prebiranju svoje naloge v besedilu našla veliko zatipkanih napak in bala sem se, bo to bistveno vplivalo na oceno. Čeprav sem na zagovoru dobro odgovarjala na zastavljena vprašanja članov komisije (predsednik je bil

literat Juš Kozak), ki so bili z mojim izdelkom očitno zadovoljni, sem vse pozitivno preslišala in pričakovala, da bom maturirala z oceno **zadostno!** Na sami podelitvi maturitetnih spričeval sem ob svojem imenu celo **slišala t**o oceno in ko sem korakala do komisije, so se mi kolena tako šibila, da sem komaj hodila. V transu nisem niti odprla mape spričevala, da bi preverila oceno. To je zame naredila sošolka in mi pokazala prostor, kjer je bila jasno napisana bistveno lepša ocena. Potrebovala sem kar nekaj časa, da sem se pomirila, v glavi spravila vse na svoje mesto in se začela veseliti dolgih počitnic.

Kmalu po prijavi na VŠSD sem se o svojem prihodnjem poklicu pogovarjala s svojo najljubšo teto Nežko. Imela je pomisleke, da to ni zame, ker nerada govorim. Povedala mi je, da pozna neko socialno delavko, ki je moje pravo nasprotje, je zgovorna, glasna in opazna. Ko mi jo je opisala, sem se spomnila ženske, ki mi je padla v oči že v otroštvu in je bila res bistveno drugačna od mene. Takrat je organizirala letovanja za otroke iz družin padlih borcev in nas je včasih tudi spremljala na določeno lokacijo ali pa je samo preverila, če smo se zbrali vsi, ki smo bili predvideni za letovanje. Tako sem ugotovila, da sem že bila v posrednem stiku s socialno delavko in sem jo imela priložnost videti pri eni izmed njenih nalog.

In že prvo uro na predavanju na VŠSD sem videla to zgovorno socialno delavko Milko, ki je postala moja kolegica, saj jo je občina Ravne usmerila na šolanje.

1.2 Vpis in študij na VŠSD

Po prijavi za študij sem septembra 1960 iz šole dobila vabilo, naj pridem k direktorici Mariji Jančar na intervju in vpis v program. Direktorica je slabih deset let pred tem dobila partijski ukaz, naj organizira izobraževanje za socialno delo. Kasneje nam je sama povedala, da takrat o socialnem delu še ni vedela nič, kar je najbrž veljalo tudi za tiste, ki so ji to nalogo naložili. Uspelo ji je pridobiti nekaj profesorjev različnih fakultet ljubljanske Univerze, ki so sprejeli izziv in ji pomagali izoblikovati študijski program za to popolnoma novo stroko. Šola je bila ustanovljena in v jeseni leta 1955 je že sprejela prve študente. Že tri leta prej so podobno šolo ustanovili v Zagrebu, kar je pomenilo, da je bila Jugoslavija prva izmed socialističnih držav, ki je dala prostor socialnemu delu. Politiki so zvesto sledili stalinistični teoriji o socialno-ekonomskem avtomatizmu, po kateri naj bi se

obstoječi socialni problemi zaradi socialističnega sistema s pravičnim družbenim redom sami po sebi odpravili, novi pa naj sploh ne bi nastajali. To zablodo so uradno odpravili šele leta 1958 na 8. kongresu ZKJ, na katerem so ugotavljali, da socialni problemi v družbi obstajajo in se zaradi hitre industrializacije, množičnih migracij itd. celo zaostrujejo. V dokument so jasno zapisali, da za pomoč ljudem v stiski potrebujemo nov poklicni profil – socialnega delavca. Seveda pa preproste ugotovitve in sklepi takrat najpomembnejšega foruma v državi niso mogli spremeniti vzdušja v družbi, ki je bilo temu zarodku socialnega dela še dolgo nenaklonjeno.

Ko sem se vsa evforična prišla vpisat na to šolo, o vsem tem seveda nisem imela pojma. Zdelo se mi je pa nenavadno, da me je direktorica med sprejemnim intervjujem precej neposredno odvračala od moje namere. Rekla je, da s svojimi ocenami lahko grem na katerokoli fakulteto, ta šola pa da je namenjena predvsem ljudem z izkušnjami, ki že delajo v praksi in potrebujejo več znanja za boljše opravljanje svojih nalog. Vendar so njene besede v meni vzbudile prav nasprotno reakcijo, upor, in trmasto sem vztrajala pri prvotni odločitvi. Takrat nisem vedela, da VŠSD še ni bila članica Univerze in so bile diplomantom praktično vse poti za nadaljevanje študija zaprte. Če bi to vedela, najbrž ne bi bila tako vztrajna. Tovarišici Mici, kot smo ji pravili, torej ni preostalo drugega kot to, da mi prižge zeleno luč za vpis v peto generacijo študentov VŠSD. Napotila me je v referat za študente, v katerem je takrat (in še več desetletij potem) kraljevala Rezka Rešek, dekle mojih let, ki me je prijazno ogovorila in mi dala vsa potrebna navodila. Občudovala sem jo, kako kljub mladosti obvlada svoje delo, kako je komunikativna in umirjena, kljub vrsti nestrpnežev, ki so čakali za menoj.

Šola je takrat delovala v dokaj neugledni baraki na Črtomirovi ulici za Bežigradom. Zame, ki sem prihajala s podeželja, jo je bilo kar težko najti. Vendar mi je Rezka napovedala, da bodo predavanja že na novi lokaciji v centru mesta. V baraki na Črtomirovi se je pa s preselitvijo šole sprostilo še več mest za internat, ki ga je šola imela še dolga leta potem. Tudi sama sem v njem stanovala nekaj časa, ko sem morala zapustiti Študentsko naselje, ker sem diplomirala in čakala na dodelitev službene garsonjere.

O ustanoviteljici in dolgoletni direktorici VŠSD pa moram spregovoriti še nekaj besed. Bila je zelo sposobna in odločna ženska, s smislom za organizacijo dela in komunikativna. Do nas študentov je

bila razumevajoča, do mlajših kar materinska. Vrata njene pisarne so bila za študente vedno odprta in nanjo smo se obračali z najrazličnejšimi težavami. Ena mojih kolegic, denimo, se je znašla v finančni stiski, ker ni pravočasno dobila štipendije in je direktorico zaprosila za posojilo, ker je nujno potrebovala zimske čevlje. Posojilo je tudi dobila.

Večkrat pa se je izkazalo, da direktorica šole Marija Jančar spremlja tudi našo kariero po končanem študiju. Mene je, denimo priporočila za prvo službo v CSD Ljubljana Bežigrad. Ko je izvedela, da se bom udeležila programa CIP (o tem več pozneje), me je povabila na razgovor, mi dala nekaj nasvetov in prosila, da tam kaj poizvem o superviziji in timskem delu. Moja druga tovrstna izkušnja je bila, ko me je povabila na razgovor in mi predlagala, da pripravim referat za velik posvet o skrbi za telesno in duševno motene otroke in mladostnike in naj opišem vlogo socialnega dela pri tem. Takrat sem delala na Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih in sem že imela nekaj izkušenj na tam področju dela. Skrbela je torej za uveljavitev nove stroke in je uporabila vse možnosti za to. To je bil zame ognjeni krst, prvič sem sodelovala na velikem in odlično organiziranem posvetu, ki je bil prvi na to temo v Sloveniji. Vsi predstavljeni referati so bili tudi objavljeni v posebni bošuri. Takrat sem spoznala nekaj pomembnih strokovnjakov, s katerimi sem kasneje sodelovala. Pomen temu dogodku pa je posvetila tudi slovenska vlada, saj je po koncu posveta sprejem za udeležence gostil tedanji predsednik Izvršnega sveta.

Ko sem imela v rokah uradno potrdilo, da sem sprejeta na šolo, sem si začela urejati bivališče v Ljubljani. Imela sem srečo, da so me sprejeli v Študentsko naselje pod Rožnikom. V obvestilu o začetku predavanj je bilo tudi navedeno, da se je šola preselila na Šaranovićevo ulico na Poljanah. Seveda nisem imela pojma, kje je to in kako naj iz naselja pridem tja. V Ljubljano sem prišla le dan pred začetkom predavanj in ni bilo časa, da bi že prej preverila lokacijo šole. Tudi sistema javnega prevoza nisem poznala, zato sem se odločila, da grem kar peš in sem zato šla na pot že uro pred napovedanim začetkom predavanj. Tedanji fant mi je razložil, da je šola pod Gradom in naj grem v tisti smeri. Res sem šla proti Gradu, a pot se je vlekla, saj sem večkrat zavila v napačno smer. Zdelo se mi je, da se Grad vedno bolj oddaljuje.

Tako sem začetek prvega predavanja zamudila in ko sem vsa potna in zmedena le našla ustrezno predavalnico, je sledilo novo razočaranje. Skoraj vsi stoli so bili namreč že zasedeni, prazen je bil

le eden v predzadnji vrsti, poleg »starejšega« moškega. Ni mi kazalo drugega, kot to, da sedem in se po vseh zapletih poskušam pomiriti. Pogledovala sem po predavalnici in v njej videla večino »starih« ljudi, naštela sem le kakšnih pet deklet približno moje starosti. Nisem vedela, kaj naj pričakujem, počutila sem se nelagodno in bala sem se, da se bom z novimi sošolci zelo težko sporazumevala. Ob tem sem se spomnila, da mi je direktorica povedala, da imajo pri vpisu prednost ljudje z delovnimi izkušnjami. Tako mi je postalo logično, da so nekateri precej starejši od mene. Kasneje sem izvedela, da je bila ena izmed kolegic, s katero sem se odlično razumela, pravzaprav vrstnica moje mame. Seveda so moje »stare« kolegice in kolegi sčasoma postajali vse »mlajši« in kmalu smo se zbližali in potem starost ni bila več pomembna.

V odmoru se mi je sosed predstavil, povedal je, da mu je ime Branko, živi na Jesenicah, kjer je delal kot učitelj, doma pa je iz Goriških Brd. Tako je bil led prebit in v naslednjem odmoru sem že pristopila k trem mlajšim kolegicam in začela pogovor z njimi. Izvedela sem, da tudi one stanujejo v Študentskem naselju in tako dobila sopotnice za pot nazaj in kasnejše vsakodnevne poti v šolo. Vse tri so prihajale iz Posočja in so imele po leto ali dve delovnih izkušenj, dve kot medicinski sestri in tretja kot učiteljica.

Ko sem spoznala svoje nove kolegice, sem si seveda dobro ogledala tudi njihov način oblačenja in pričeske. Moji dolgi ravni lasje so se mi zazdeli neustrezni za moj študij, želela sem, da bi bila videti bolj zrelo in resno. Tako sem že prvo popoldne na poti iz šole zavila v frizerski salon, se ostrigla in naredila trajno pričesko. Kmalu mi je bilo sicer žal, a ravnala sem precej impulzivno, očitno sem se nehote želela čimbolj zliti z novim okoljem, v katerem sem se znašla.

Bili smo peta generacija študentov socialnega dela in zaradi kadrovskih potreb sta takrat obstajala dva programa. Prvi za družbene službe in drugi za gospodarstvo. Kasneje je za krajši čas deloval še program za področje socialnega zavarovanja. Odločila sem se za družbene službe, tako kot vse mlade kolegice. Za gospodarsko smer so se odločali predvsem moški kolegi, mnoge so njihove delovne organizacije poslale na študij in so v tem času prejemali tudi plačo. Dobra polovica študijske snovi je bila enotna za obe smeri in imeli smo tudi skupna predavanja.

Profesorji, ki so nas učili, so prihajali bodisi iz različnih fakultet ljubljanske Univerze in so študijske programe svojih predmetov

prilagodili na nižjo raven, saj veliko naših kolegov ni imelo srednje šole in so se vpisali s sprejemnim izpitom. Včasih sem bila zaradi tega kar razočarana in jezna, imela sem vtis, da nas podcenjujejo. Drugi izmed profesorjev pa so bili precej usmerjeni v prakso in so pričakovali našo aktivno udeležbo. To je bilo pa za nas mlajše, ki nismo imeli nobenih praktičnih, niti življenjskih izkušenj, dokaj težko. Tisti, ki smo prihajali neposredno iz šolskih klopi, nismo mogli sodelovati v razpravah in zaradi tega sem se včasih počutila izključeno. Prof. Arkova, ki je predavala predmeta Družinsko pravo in Socialno varstvo, nas je spodbujala, da naj vsaj kaj vprašamo, a kako bi človek kaj vprašal, če mu je vse novo in neznano? Žal je pa sodelovanje na predavanjih tudi precej vplivalo na oceno.

Po drugi strani pa smo pri bolj teoretičnih predmetih prav mi, nedavni srednješolci, imeli prednost. Svoje zapiske nekaterih predmetov, denimo Sociologije, Psihologije ipd., sem posojala kolegicam s praktičnimi izkušnjami. Uslugo so mi vračale z opisovanjem svojih delovnih izkušenj. S to izmenjavo smo navezale tudi boljše medsebojne odnose.

Največ sem pridobila pri urah Ade Klajnšek, ki je predavala temeljni predmet Metode socialnega dela. Bila je inteligentna in dinamična oseba, z bogatimi življenjskimi izkušnjami, dobra govorka in prijetno jo je bilo poslušati. Za vsa življenjska vprašanja, o katerih smo razpravljali, je znala najti ustrezne rešitve. Ni pa imela prav veliko teoretičnega znanja, saj je tudi sama pred tem končala le VŠSD. Malo pred koncem študijskega leta smo dobili njene Teze za predmet Metode socialnega dela, v katerih je povzela vsebino svojih predavanj. Šele dobrih deset let kasneje, ko sem se že zaposlila na VŠSD, sem izvedela, da je bilo to prvo leto njenih predavanj, nasledila je dr. Katjo Vodopivec s Kriminološkega inštituta, ki je napisala učbenik za ta predmet. Tega pa so tedanje vplivne političarke prepovedale, češ da ni ustrezen, ker temelji na meščanskih vrednotah in je torej preveč kapitalistično naravnan. Tudi nosilko predmeta je bilo treba čez noč zamenjati!

V prvem letniku mi je najmanj ugajal predmet Politična ekonomija in ekonomika SFRJ, katerega nosilec je bil profesor z Ekonomske fakultete. Snovi na predavanjih sploh nisem razumela in me tudi ni zanimala. Predavanja sem pa večkrat kar preskočila, ker je imel profesor navado vsakič obnoviti snov prejšnje ure tako, da jo je povzel nekdo od študentov in bala sem se, da bo izbral mene, zato sem se

temu izogibala. Tega izpita sem se seveda zelo bala in sem ga preložila na jesen, da bi se lahko nanj ustrezno pripravila. V času počitnic pa sem naletela na bivšega sošolca, ki je študiral sociologijo na tedanji FSPN, in mi je posodil knjigo, v kateri je povzet Marxov Kapital in tudi napisan v razumljivem jeziku. Ko sem knjigo prebrala, sem kot po čudežu nenadoma razumela vse, kar mi je bilo prej nejasno. Septembra, po vrnitvi v Študentsko naselje, sem vse, kar sem se naučila, posredovala kolegicam. Vendar pa nam je potem zmanjkalo časa, da bi predelale še gradivo za drugi del izpita, kar je bilo vsebovano v krajšem študijskem gradivu, ki ga je pripravil naš profesor. Tega smo se lotile šele zadnjo noč pred izpitom. S kolegico Dragico sva sedeli v postelji in se učili tako, da je ena prebrala del besedila, druga je pa to ponovila. Med branjem kolegice sem zaspala in si zapomnila le to, da so bile po vojni v Jugoslaviji cene najprej dirigirane, kasneje pa sproščene.

Na izpitu sem brezhibno odgovarjala na vprašanji iz Politične ekonomije, tretje pa se je nanašalo na ekonomiko Jugoslavije. Povedati sem morala, kako so se gibale cene v novi Jugoslaviji! Kar verjeti nisem mogla v svojo srečo in povedala sem tisto malo, kar sem o tem vedela, a je bilo dovolj. Profesor je bil z mojimi odgovori zelo zadovoljen, čestital mi je za dobro znanje in me povabil, da se prepišem na Ekonomsko fakulteto! To je predlagal tudi direktorici šole, ki me je povabila na razgovor in me vprašala, kaj mislim o tem. Odkrito sem ji povedala, kakšne težave sem imela s tem predmetom, preden sem osvojila osnove, in da me ekonomija niti malo ne veseli.

Iz prvega letnika mi je ostal še spomin na izpit iz Statistike, saj mi je tudi ta predmet bil trn v peti. Ko nas je nekaj deklet čakalo pred predavalnico na izpit in je šolska snažilka videla, kako vse blede trepetamo, nam je prinesla sladkor in vodo, da bi se pomirile. Tako domače je bilo takrat (in še mnoga leta potem) vzdušje na šoli. Izpit je potekal tako, da je bilo vedno prisotnih več študentov in so drug drugega poslušali. Moje znanje ni bilo briljantno in dobila sem oceno dobro (7). Bila sem čisto zadovoljna, samo, da je mimo. A kolegica Zora je bila prepričana, da sem zaslužila boljšo oceno in je glasno protestirala. Pod mizo sem jo brcala, naj utihne, saj sem se bala, da bi za boljšo oceno dobila dodatno vprašanje, na katerega ne bi znala odgovoriti. Profesorju sem rekla, da sem zadovoljna in s tem se je zgodba končala. Zorino borbenost in občutek za pravičnost pa sem zares spoznala približno šest desetletij kasneje, ko sva se ponovno srečali kot stanovalki v domu za stare.

V programu prvega letnika je bila tudi enomesečna praksa v mesecu septembru, ki sem jo opravljala na Kadrovskem oddelku Železarne Ravne. Nič od tega, kar sem tam videla in izkusila, se me ni preveč dotaknilo. Mentorja socialne stroke nisem imela. Spomnim se le, da so mi za delo s posameznikom dodelili nekega delavca, ki je imel težave z odvisnostjo od alkohola in je pogosto »sekal plave«, kot so mi rekli. Grozil mu je odpust in jaz naj bi mu to povedala. Počutila sem se zelo nekompetentno, zavedala sem se, da grožnje s sankcijami ne sodijo v delokrog socialnega dela. To je bilo obdobje, ko še ni bilo programov za zdravljenje alkoholizma in ustrezne pomoči nisem mogla ponuditi. Ne spomnim se, kako se je zadeva končala, vem le to, da sem se ob vsem tem počutila zelo nelagodno.

Adi Klajnšek sem bila hvaležna, ker nam je organizirala tudi strokovne ekskurzije. Tako smo z njo obiskali ženski zapor na Igu pri Ljubljani, in to področje mi je bilo zanimivo. Celo tako, da sem se nekaj let kasneje prijavila na razpis za socialno delavko na Igu in bila sprejeta, a tega dela vseeno nisem sprejela.

V tistih časih je teoretični pouk na šoli trajal le tri semestre, četrti pa je bil namenjen praktičnemu delu. V tretjem semestru je bila najpomembnejši dogodek dvodnevna ekskurzija na Štajersko, ki jo je prav tako organizirala in vodila Ada Klajnšek. Potovali smo z vlakom in v Mariboru najprej obiskali Center za socialno delo. Tedaj so CSD-ji šele nastajali in mariborski, ustanovljen leta 1961, je bil prvi izmed njih. Vse, kar sem tam videla in slišala, je bilo zame novo in zanimivo, saj so nam svojo dejavnost predstavili zelo nazorno in celovito. To je bilo za nas vse prvo predstavljanje nove institucije, v kateri bo primarna stroka socialno delo.

V Mariborski tekstilni tovarni smo se seznanili z načini pomoči delavkam pri reševanju njihovih stisk. Njihova prihodnja socialna delavka je bila pa naša kolegica, ki jo je tovarna napotila na študij.

Popoldne smo najprej obiskali mariborski zapor, potem pa še eno izmed dobro organiziranih krajevnih organizacij Rdečega križa, kjer je bila razvita prostovoljna pomoč starim ljudem na domu.

Po dnevu, polnem novih spoznanj in doživetij, smo se utrujeni napotili na žičnico in se odpeljali na Pohorje, kjer smo imeli rezervirano prenočišče. Ta ekskurzija je dobro vplivala na naše medsebojne odnose, saj smo se lahko bolje spoznali in zbližali.

Od vseh predmetov, ki smo jih poslušali v tretjem semestru, mi je bila najbolj pri srcu Socialna politika, ki jo je predaval dr. Anton

Kržišnik. Zaželela sem si, da bi postala njegova asistentka in razmišljala, kaj lahko storim v tej smeri. V ozadju te zamisli, ki ni imela nobene oprijemljive osnove, je nedvomno bilo moje dobro počutje na šoli in želja, da bi sčasoma postala del tega kolektiva.

V januarju se je teoretični del našega študija končal. Z izpiti nisem imela težav, Metodiko socialnega dela sem pa namerno pustila za septembrski rok, ker sem se hotela na izpit res dobro pripraviti in predvidevala sem, da mi bo to lažje po opravljeni praksi.

Ob koncu študija sem se počutila nekoliko ogoljufano, prazno in navdajal me je strah, kako se bom s tem bornim znanjem znašla v praksi. Pogrešala sem več pisnega študijskega gradiva, učenje iz zapiskov mi nikakor ni zadoščalo. Spraševala sem se tudi, kako bom lahko vse te posamezne fragmente med seboj povezala in jih uporabila v praksi.

Sledila je trimesečna strnjena praksa, ki sem jo skupaj s še petimi kolegicami opravljala na Centru za socialno delo Ljubljana Center. Ta je bil na novo ustanovljen in se je le malo pred našim prihodom vselil v prostore na Miklošičevi cesti. Direktorico Elo Zupančič smo poznale od prej, ker je vodila vaje pri predmetu Metodika socialnega dela, na praksi pa je bila naša mentorica. Praktikantke smo Centru prišle kar prav, saj se je ravno takrat začelo urejati področje skrbi za otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju. Pripravljala se je evidenca teh otrok in njihovo razvrščanje glede na vrsto in stopnjo motnje. Temu smo takrat rekli kategorizacija in naša naloga je bila za določene otroke zbrati ustrezne podatke na domu in pripraviti socialno anamnezo. Seveda so nam že prej v šoli povedali, kaj naj takšna anamneza vsebuje, kako te podatke zbiramo in tudi, kako naj navežemo stik z neznanimi ljudmi. Kljub temu pa ni bilo enostavno začeti. Kolegice so mene nekako izbrale za vodjo skupine in skupaj smo se pripravljale na naš ognjeni krst. S pomočjo zapiskov sem še enkrat razložila vse, kar se mi je zdelo potrebno. Poudarila sem predvsem začetek, kako vstopimo v stanovanje, pozdravimo, razložimo, zakaj smo prišli, in jih vprašamo, če se strinjajo s sodelovanjem. Nato pa posnamemo njihove **generalije**. Ko sem vprašala, če je vse jasno, je izmed kolegic poskušala obnoviti, kar sem povedala. Rekla je, torej po prihodu najprej posnamemo **genitalije**, nato pa nadaljujemo z vprašanji. Zanimivo je, da sem samo jaz opazila njen lapsus in ji odgovorila, da seveda lahko, če ji bodo to dovolili. Takrat pa smo vse prisotne izbruhnile v buren smeh.

V tistih pionirskih časih socialnega dela smo, čisto po ameriškem vzoru, v naši stroki uporabljali medicinsko terminologijo in jo pogosto prevajali preveč neposredno in tudi neustrezno. Tako smo, denimo, govorili o snemanju podatkov za socialno anamnezo, o diagnozi, prognozi, sintezi ipd.

Dobro se spomnim svojega prvega obiska v družini na Starem trgu. Ko sem se vzpenjala po lesenih stopnicah, ki so škripale pod nogami, so se mi kolena šibila od treme. A kmalu po vstopu v stanovanje mi je uspelo zavzeli profesionalno držo, ko sem nezaupljivim staršem pojasnila namen svojega obiska, zbiranja podatkov in postopka kategorizacije. Sprostila sem se, ko so se omehčali in pristali na sodelovanje. Spoznala sem, da je moteč tudi moj koroški dialekt in sklenila, da bom poskušala govoriti čimbolj pravilno slovenščino. Toda kmalu sem ugotovila, da to zveni precej izumetničeno in povečuje distanco med menoj in sogovorniki. Tako sem se raje oprijela »ljubljanščine«, ki sem jo počasi osvojila, in jo od takrat dalje uporabljam v komunikaciji (razen kadar grem na Koroško).

Na praksi sem spoznala kup pomembnih stvari, ki so mi kasneje koristile. Dobila sem priložnost spoznati vsa področja iz delokroga CSD, in ugotoviti, katero mi je najbolj blizu. To je bilo rejništvo in posvojitve, te sem si izbrala tudi za diplomsko nalogo. Mentorstvo je sprejela Ela Zupančič, direktorica CSD Ljubljana center in vodja vaj pri Metodiki socialnega dela na VŠSD.

Tudi absolventsko ekskurzijo nam je organizirala in nas na njej spremljala Ada Klanjšek. Ekskurzija je trajala teden dni, udeležilo se nas je okoli 20 študentk in študentov različnih starosti. Potovali smo z vlakom in šli najprej v Beograd, kjer smo obiskali njihovo šolo za socialno delo, pa tudi nekaj institucij (katere, se več ne spomnim). Družili smo se s tamkajšnjimi študenti in prenočevali v njihovem internatu. Zjutraj so se nekateri fantje zbudili s temno rdečimi znamenji pikov stenic. Po dveh dneh pa nas je pot popeljala v Novi Sad.

Tam smo najprej obiskali kadrovski oddelek neke velike živilske tovarne, kjer smo poleg opisa njihovega dela od mladega psihologa dobili tudi podatke o tem, v katerem lokalu bo zvečer najboljša zabava in na njej se nam je zvečer tudi pridružil. Na to zabavo nas je šlo kakšen ducat, predvsem ženske, in z nami so šle tudi starejše kolegice. Fantje, ki so nas hodili prosit za ples, so spraševali, kdo so te ženske in zakaj smo pripeljale s seboj gardedame. Znašle smo se tako, da smo jih predstavile kot svoje profesorice. Seveda jim ni šlo v

glavo, da imamo z njimi tako sproščene odnose in se kar tikamo. To so očitno sprejeli kot slovensko posebnost. Po burni noči smo se v internat, kjer smo imeli prenočišče, vračali šele zjutraj, ko so branjevke že pripeljale svojo zelenjavo na tržnico. Čudim se, da nam je sploh uspelo najti pravo pot in priti na cilj, saj smo bili vsi malce okajeni.

V okolici Novega Sada pa nas je čakalo tudi nepozabno doživetje. Obiskali smo namreč romsko naselje po imenu Šanghaj. Strokovnjaki so nam opisali značilnosti te skupnosti in svoje delovne pristope. Všeč mi je bilo, ker so o Romih govorili s spoštovanjem do njihove kulture in brez vseh predsodkov. Naselje in tamkajšnje prebivalce smo si dobro ogledali in se pri tem razpršili, saj so nas gostitelji vabili tudi v svoje hiše. Nenadoma pa smo zaslišali otroški jok in klice »Tata, tata!« Fantek, star kakšna tri leta, je tekal za našim kolegom Vladom, ki si ga je očitno izbral za očeta.

Drugi komični dogodek tistega dne pa se je zgodil tik pred našim odhodom, ko so nam gostitelji zaigrali za popotnico. Nekaj časa je vse potekalo gladko in uživali smo v lepi in živahni melodiji, kar nenadoma je pa violinist udaril žensko, ki je igrala harmoniko (očitno svojo ženo) s svojim inštrumentom po glavi, ker je zgrešila pravi ton – nato pa mirno igral naprej! Nasmejali smo se do solz.

Naslednji dan smo nadaljevali pot do Subotice. V prijetnem spominu mi je ostal obisk doma za stare ljudi, kjer so nas zaposleni in tudi stanovalci zelo prijazno sprejeli. Po ogledu doma v mestu so nas odpeljali na njihov salaš, kjer so nam kar na prostem postregli z okusno obaro in palačinkami z možgani, kar smo zalili z močno palinko (marelično žganje).

Poti nazaj se ne spominjam prav dobro, mislim, da sem večino časa prespala, saj sem bila od pestrega celotedenskega dogajanja utrujena in polna doživetij.

Septembra pa me je čakal še zadnji izpit iz Metodike socialnega dela. Nanj sem se pripravljala skupaj s kolegico Piko, nekaj časa pri meni doma, dva tedna v avgustu pa še pri njej na Ljubnem. Na izpit sva prišli »nabiti« z znanjem, pa tudi precej zaobljeni, kar je Ada takoj opazila, in vprašala, od kod to. Povedali sva ji, da se med učenjem nisva nič gibali. Jedli sva pa predvsem slivove cmoke, ki nama jih je pripravljala njena mama v velikih količinah.

Takoj po zadnjem izpitu sem začela zbirati podatke za diplomsko nalogo. Za cilj sem si zadala, da raziščem okoliščine, v katerih živijo otroci iz občine Ljubljana Center, ki so jih v določenem časovnem

obdobju dali v posvojitev. Najprej sem prebrala razpoložljivo dokumentacijo o njih in pridobila njihove nove naslove. Z mentorico sva se dogovorili, da bom vse obiskala na domu in preverila, v kakšnih razmerah živijo. Večina jih je s posvojitelji živela v Ljubljani, kar mi je olajšalo delo, nekateri pa v drugih krajih. Izkušnja z obiski na domu med prakso mi je prišla prav, saj mi komunikacija ni več delala preglavic. Če se prav spomnim, sem našla vse, ki sem jih imela na spisku, in dobila spodbudne rezultate. Vsi otroci so se v novo družino dobro vživeli in posvojitelji so bili zadovoljni, ker so končno postali družina.

Moja diplomska naloga je bila po zagovoru v celoti objavljena v tedanjem Vestniku socialnega varstva. To je bila moja prva strokovna objava.

Diplomo sem zagovarjala konec meseca novembra 1962. Do tistega dne je bila pozna jesen sicer hladna, a suha, in tisti dan sem odšla od doma zgodaj, ne da bi preverila vreme. Obula sem nove salonarje (barvno so se lepo ujemali z mojo novo garderobo) in šla najprej urejat pričesko.

Ko sem stopila iz frizerskega salona, je pa padala sodra, tako da moje lepe in drage pričeske že po nekaj minutah ni bilo več, saj sem bila brez dežnika. Na približno dvajset minut trajajoči poti iz centra mesta do šole so mi pa tudi novi čevlji začeli skoraj razpadati in z enega je celo odpadla peta. Ko sem končno s težavo le prišla do šole, sem ugotovila, da imam tudi na nogavici »cesto«, ker se je spustila zanka. Pa tako sem uživala, ko sem si prvič v življenju lahko privoščila kompletno novo opremo za slovesni zagovor diplomske naloge. Razočaranje je bilo tako hudo in počutila sem se zelo klavrno, da se komaj spomnim, kako je sam zagovor potekal. Le to še vem, da mi je Ada rekla, da sem prvič videti odraslo, do takrat je vedno govorila, kako otročje delujem.

Ne glede na moj premočeni videz se je vse srečno končalo.

2

ZAČETEK NABIRANJA DELOVNIH IZKUŠENJ (1962–1970)

2.1 CSD Ljubljana Bežigrad v pionirskih časih (1962–1964)

Prvič sem se zaposlila 31. oktobra leta 1962, torej že po dveh letih od začetka študija. Takrat so bili socialni delavci zelo iskan profil in delovne organizacije so se obračale na šolo, da jim pomaga z usmerjanjem študentov k njim. Direktorica šole me je tako priporočila Olgi Oblak, ki je vodila komaj dobro ustanovljeni CSD Ljubljana Bežigrad. Olga me je povabila na razgovor, mi razložila, kako delajo in mi tudi ponudila štipendiranje do konca študija (takrat sem končala tretji semester). Ponudbo sem z veseljem sprejela, čeprav sem že vse od srednje šole prejemala kar spodobno štipendijo Zveze borcev, ker sem spadala med »partizanske sirote«. Z direktorico Olgo sva se dogovorili, da začnem delati v novembru istega leta. Ko sem enkrat, še pred zaposlitvijo, prišla na Center na kratek obisk, sem bila prijetno presenečena in nemalo začudena, ko so mi pokazali mojo prihodnjo pisarno, na vratih pa je blestel napis: Vida Arnold, socialna delavka. To sem sprejela kot prijazno dobrodošlico.

Center je bil ustanovljen šele spomladi leta 1962, bil je torej še v svoji pionirski fazi in vsi mi, ki smo bili tam zaposleni, prav tako. Učili smo se sproti in seveda delali tudi napake, a bili smo ponosni, da imamo svojo ustanovo, v kateri bomo opravljali socialno delo kot primarno stroko.

Pripravništev takrat še nismo poznali, pričakovali so, da bo novi delavec takoj po prihodu začel samostojno delati na področju, ki mu bo dodeljeno. Seveda pa to za nas mlade, brez vsakih delovnih izkušenj (z izjemo tistih v študijskem programu, ki pa je potekal pod mentorstvom), ni bilo lahko. Najprej so mi določili področje mladoletniškega prestopništva, ker tega očitno nihče od tamkaj zaposlenih ni maral. To pa se je kar kmalu izkazalo kot slaba izbira. Stara sem bila šele 21 let, neizkušena, tudi malo plašna in naivna, tako da si nisem mogla, niti znala ustvariti avtoritete pri mladostnikih, ki so bili le malo mlajši od mene. Sploh nisem vedela, kako naj začnem delati. Razen tega, da sem prebrala vso dokumentacijo, si bistvene podatke izpisala in uredila evidenco mladoletnih prestopnikov, sem kar čakala, da bodo ti kar sami prihajali k meni. Vendar pa nikogar ni bilo. Pogovorov z njimi sem se bala, nisem vedela, o čem naj z njimi govorim, vedela sem, da bo pogovor težko stekel, saj nismo imeli skupnih interesov in podobnih izkušenj. Jasno mi je bilo, da se

pogovor ne sme vrteti samo okoli storjenega kaznivega dejanja in drugih področij, na katerih se niso dobro izkazali. In kaj potem sploh še ostane, sem se spraševala.

Vedno pa tudi naše vodstvo ni znalo najbolj modro izbirati primerov, ki so mi jih dali v obravnavo. Nekoč mi je direktorica naročila, naj na razgovor pokličem mladoletnika, ki je živel pri starejšem moškem, in ugotovim, če ga ta spolno zlorablja. S tem me je spravila v hudo stisko, saj nisem vedela, kako naj to izvem, naj vprašam direktno ali posredno in KAKO? Ko je fant prišel, sem vsa rdeča nekaj nerazločnega momljala in samo razmišljala, če imam karkoli uporabnega v katerem izmed mojih zapiskov in kako naj to pred fantom najdem in preberem. Tudi če bi imela uporabne zapiske, tega najbrž ne bi hranila v dostopnem predalu pisalne mize, da bi mi bilo pri roki, kadar se znajdem v zadregi. Fant se je pa ob tem seveda neizmerno zabaval. Naslednji dan sem šla k direktorici in ji rekla, da z mladoletniki ne bom delala in če mi ne da drugega področja, si bom poiskala drugo službo.

Tako sem dobila področje, ki mi je bilo blizu in kjer sem pri delu res uživala, to je bilo rejništvo in posvojitve. Od posvojitev, ki jih v tistih dveh letih, kolikor sem delala na tem, ni bilo ravno veliko, se najbolj spomnim primera fantka, starega okoli tri leta, ki sta ga posvojila zakonca z Gorenjske. Na videz je bilo vse v najlepšem redu, vendar pa je gesta posvojiteljice na samem posvojitvenem obredu vzbudila v meni nelagodne občutke. Intuitivno sem čutila, da je posvojiteljica s tem, ko je otroka strastno zagrabila in stisnila k sebi, pokazala, da otroka potrebuje zase kot neko rešilno bilko. Še enkrat sem preverila vso dokumentacijo in premislila o vseh stikih, ki sem jih imela s parom pred tem, a nisem našla ničesar, na kar bi lahko oprla svoje sume. Žal sem nekaj let kasneje izvedela, da je posvojitelj postal odvisen od alkohola, da sta se z ženo razšla in, da je fant zabredel v delinkvenco. Ob tej zgodbi sem se najbolj jasno zavedla potrebe, da v socialnem delu prisluhnemo tudi svoji intuiciji, ki nam lahko marsikaj pomembnega sporoči, če je le ne preslišimo.

Na svoje delo na rejništvu imam pa skoraj romantične spomine. Veliko sem hodila po terenu in obiskovala otroke pri rejnikih, največ v Moravčah, Lukovici in okoliških vaseh. Javni promet je bil tedaj še slabo organiziran in za te obiske je moral Center zaprositi Tajništvo občine za službeni avto. Včasih so nas dali na čakalno listo in smo morali kar potrpeti, da smo prišli na vrsto. Pri mojem

delu pa je bilo pogosto treba ukrepati takoj in nismo mogli odlašati. Enkrat, ko smo morali nujno odpeljati dojenčka iz bolnišnice v rejniško družino, sem pa sama poklicala tajnika občine in mu razložila situacijo. Povedala sem mu tudi, da svojega dela na terenu ne morem opravljati brez prevoza in ga hrabro povabila, naj se mi kdaj pridruži na poti. Vabilo je sprejel in naslednjič je šel z menoj v Moravče, kjer sva obiskala tri prijazne rejniške družine z našimi rejenci. Od takrat dalje je naš center službeni avto dobil vedno, kadar smo ga potrebovali za terensko delo.

Nekateri dogodki in primeri iz rejniškega obdobja so mi še posebej ostali v spominu. Pri prvem je šlo za prej omenjenega dojenčka, ki sem ga peljala v rejniško družino v Moravče. Bil je fantek, star okoli pet mesecev, z velikimi rjavimi in zvedavimi očmi. Držala sem ga v naročju in v začetku si me je pozorno ogledoval, nato pa se je nasmehnil. Stisnila sem ga k sebi in ga najraje sploh ne bi več izpustila. Če bi takrat že imela streho nad glavo, bi ga najbrž kar obdržala, čeprav bi si s tem zelo zapletla življenje. S težkim srcem sem ga potem pustila pri rejnikih, ki sem jih pa že od prej poznala in jim zaupala. To družino z malim rejencem sem potem obiskala vsakič, ko sem šla na teren v Moravče.

Nekoč mi pa ni uspelo dobiti prevoza, a sem nujno morala nekaj urediti z rejnico v Lukovici, zato sem šla tja z avtobusom. Bila je mrzla zima in k rejnikom sem prišla vsa prezebla. Rejnica me je prav po materinsko posadila na krušno peč, mi postregla z velikim loncem tople kave in tako sva uredili vse potrebno. Zavedala sem se, da na peči nisem videti prav uradno, a takrat mi za to ni bilo mar, le da me ni več zeblo.

Vse pa le ni bilo tako romantično. Nekega dne, dobre tri mesece po mojem prihodu na CSD, me je poklicala načelnica oddelka za socialno varstvo naše občine, ki so se je vsi bali. Vprašala me je, če sem določeno stranko (takrat je bil to izraz za uporabnike) že zaposlila, saj je to nujno, ker občina plačuje rejnino kar za tri njene otroke. Ko sem povedala, da to ni tako enostavno, me je nahrulila, češ, da je o meni slišala same pohvale in je pričakovala, da bom hitro uredila vse, kar je treba! Pričakovanja nadrejenih in odločevalcev so torej bistveno presegala dejanske možnosti strokovnjakov in ne le začetnikov!

Mamica teh otrok še nikoli ni bila zaposlena, živela je od denarne pomoči in, kot so domnevali, tudi od prostitucije. Na pogovoru z njo sem ugotovila, da nima niti najmanjše želje, da bi se zaposlila,

saj je brez otrok in službe živela prav lagodno. Ko sem obiskala rejniško družino najstarejše hčerke, pa so mi povedali, da je najstnica postala neobvladljiva in predlagali, da jo namestimo v vzgojni zavod. Kako je prišlo do odločitve, da dekle namestimo v Vzgojni zavod Preddvor pri Kranju, ne vem natančno, a prav gotovo o tem nisem odločala sama. Se pa dobro spomnim lepega zimskega dne, ko naju je občinski voznik peljal v zavod in svojih občutkov med potjo, ki so bili vse prej kot prijetni, saj je bilo to prvič, da sem mladoletnico spremljala v vzgojno institucijo in jo pustila v neznanem okolju. Do mojega odhoda s CSD je dekle ostalo v zavodu, druga dva otroka pa tudi v rejniški družini. Mati se v tem času ni zaposlila in dvomim, da je moji naslednici uspelo spremeniti to situacijo.

Pa še nekaj je bilo značilno za tisti čas, v začetku 60. let prejšnjega stoletja. Centri za socialno delo še kar nekaj let po ustanovitvi niso imeli statusa skrbstvenega organa. To pomeni, da niso bili pristojni za odločanje o ukrepih v zvezi z otroki. Tako je strokovni postopek potekal na CSD, a ko je šlo za odločitev, denimo o namestitvi otroka v rejništvo ali zavod, pa je o tem moral odločbo izdati skrbstveni organ pristojne občine, ki mu je moral CSD izročiti vso potrebno dokumentacijo. Tako je šlo za dvojno delo, po drugi strani pa tudi za določen nadzor »organa« nad delom centrov. Ta dvojnost ali kar anomalija je bila odpravljena konec šestdesetih let (1966) s posebnim Odlokom o določitvi skrbstvenega organa. Vendar pa se je situacija kaj hitro spet spremenila, in pravico do odločanja so dobili ustrezni organi SIS socialnega skrbstva.

Dolga leta so CSD lahko sami sprejemali odločitve o veliki večini zadev v zvezi z otroki in mladoletniki. Ne vem, kateri razlogi so spodbudili odločitev, da so po sedaj veljavnem Družinskem zakoniku za te zadeve ponovno pristojna sodišča. Osebno to razumem kot nezaupnico centrom za socialno delo in nepriznavanje kompetentnosti tamkajšnjim strokovnjakom. Na podlagi nekaj razvpitih nepravičnih odločitev sodišč iz zadnjih let pa lahko tudi sklepamo, da sodniki za tovrstno delo niso usposobljeni in s svojimi odločitvami lahko zapečatijo žalostno usodo otrok. Poleg tega pa sodniki večkrat dvomijo v pravilnost mnenj in predlogov CSD, kar kaže, da ne zaupajo v strokovnost tamkajšnjih delavcev.

V moj delokrog je takrat sodilo tudi urejanje statusa otrok, rojenih izven zakonske zveze. Od Matičnega urada smo dobivali podatke o rojstvih in na podlagi tega je bilo treba opraviti pogovor z materjo,

da je navedla podatke o domnevnem očetu, nato pa še pogovor z njim, da je dal izjavo o tem. Te izjave smo potem pošiljali na Matični urad, kjer so v matično knjigo uradno vpisali ime otrokovega očeta. Zelo me je veselilo, kadar je šlo to brez zapletov, a vedno ni bilo tako. Včasih tudi mamice niso želele povedati ničesar o bivšem partnerju in so hotele zamolčati njegovo ime. Takšne sem poskušala prepričati, da ima otrok pravico, da pozna svoj izvor in identiteto in tudi pravico do preživnine, saj bo prav gotovo sama težko zmogla vse stroške za otrokovo oskrbo vse do njegove osamosvojitve.

Med drugimi smo dobili tudi prijavo, da je rodila mladoletnica, stara 16 let. Na razgovoru je povedala, da je frizerska vajenka pri obrtnici, njihovi daljni sorodnici. Zanosila je s sinom svoje delodajalke, pri kateri je tudi stanovala. Fant je bil star šele 15 let in je bil še osnovnošolec. Mati je takoj prekinila njeno pogodbo in jo napotila domov, kamor naj bi kmalu odšla. Seveda tudi njena mati ni bila zadovoljna s situacijo, a jo bo sprejela nazaj. Glede na to, da je bil oče dejansko še otrok, sam ni mogel priznati očetovstva in je izjavo o tem zanj podpisala njegova mati. Pristala je tudi na to, da bo plačevala skromno preživnino, dokler sin tega ne bo zmožen prevzeti nase. To mamo sem občudovala, da je po začetni paniki v dani situaciji zmogla sprejeti dejstvo in je trezno in odgovorno uredila vse, kar je bilo v njeni moči. Njen komentar je bil nekako v tem smislu, da sta se nepoučena otroka pač igrala in pri tem nehote spočela otroka! Tako smo vprašanje očetovstva in preživnine uredili, vseeno pa me je zanimalo, v kakšne razmere ta mlada mati z dojenčkom odhaja. Čez nekaj časa mi je uspelo dobiti prevoz na njen dom, ki je bil v neki oddaljeni vasi v občini Trebnje. Razmere na njihovem domu so bile zelo slabe, hiša je bila izredno zanemarjena in očitno ni šlo le za revščino, temveč tudi za zlorabo alkohola. Težko sem si predstavljala, kakšno bo življenje mamice in otroka v tem okolju. Vendar pa formalno to ni bil več naš problem, saj je mamica spremenila stalno bivališče in se prijavila v svoji občini. Tako sem se še isti dan oglasila pri ustrezni občinski službi v Trebnjem (CSD-ja takrat še niso imeli) in jim podrobno opisala primer. Naknadno sem jim seveda poslala tudi vso dokumentacijo. Sem se pa še večkrat spomnila na ta čisto poseben primer in se spraševala, kako si je dekle uredilo življenje. Skrbelo me je tudi, če se dojenčica normalno razvija, glede na to, da so njeni starši v sorodstvu.

V prvi službi sem prvič in zadnjič v svoji karieri doživela tudi nasilje. Takrat mi je nekoliko neuravnovešen oče grozil z nožem, ker je

imel prepoved stikov s hčerko, rojeno izven zakonske zveze. V mojo pisarno je vstopil vidno razjarjen, z izbuljenimi očmi, zaudarjal je po alkoholu in zahteval, da takoj napišem dovoljenje za njegove stike z otrokom, saj je to njegova pravica, ker plačuje preživnino. Če tega ne bom storila, se bo maščeval. Pokazal mi je velik kuhinjski nož, ki ga je prinesel s seboj, da bi me prepričal, kako resna je njegova grožnja. Seveda me je pošteno prestrašil in začela sem klicati na pomoč in takoj je prišel kolega iz sosednje pisarne. Zagrozil mu je s policijo, ki pa je le ni bilo treba klicati, saj nama ga je uspelo za silo pomiriti. Dogovorili smo se za stike pod nadzorom, na katerih sem morala biti prisotna, a po nekaj poskusih, da bi z deklico navezal starševski odnos, je to željo opustil, ker se ga je bala.

Na CSD Ljubljana Bežigrad smo si delovne naloge delili po kombiniranem načelu. To je pomenilo, da je vsak izmed nas štirih strokovnih delavcev obravnaval večino primerov na nekem »njegovem« oz. »njenem« področju (rejništvo, družina, mladoletno prestopništvo ipd.), poleg tega pa je bil vsak zadolžen za nekaj krajevnih skupnosti in je obravnaval vse primere, ki so se tam pojavljali. Vsak je dobil kakšno krajevno skupnost v mestu in vsaj eno v okolici. Naša naloga je bila tudi sodelovanje s temi krajevnimi skupnostmi, hodili smo na sestanke njihovih organov, predvsem Komisije za socialna vprašanja, in z njihovo pomočjo spremljali dogajanje na terenu. Vse primere, ki so se tam pojavljali, je obravnaval delavec, ki je bil zadolžen za tisto območje. Tako se nismo ozko specializirali le za določena vprašanja, temveč smo delovali tudi polivalentno. Dobro je bilo tudi to, da se nismo zapirali v pisarne, temveč smo bili zares prisotni na terenu, vsak je imel tudi svojo mrežo neformalnih pomočnikov. Razvili smo torej dober model neposrednega sodelovanja našega CSD s terenom.

Naša dobra povezanost s terenom se je kazala tudi tako, da smo imeli redne mesečne sestanke s ključnimi službami v občini: vrtci, osnovnimi šolami, Zdravstvenim domom oz. tamkajšnjo patronažno službo, Policijo in Rdečim križem. Drugih služb v občini takrat še ni bilo razvitih. Njihovi predstavniki so nam lahko sproti poročali o vseh problemih, ki so jih zaznavali pri svojem delu. Glede na to, da smo imeli osebne stike s predstavniki teh služb, smo se lahko tudi mi nanje neposredno obračali. Ta model bi bilo nedvomno vredno tudi danes posnemati.

Zadolžena sem bila za KS Savsko naselje, s katero sem res tesno sodelovala in smo razvili dobre delovne odnose, pa tudi za veliko

Prva služba in prvi sindikalni izlet, pomlad 1963. Stojim v drugi vrsti na sredini.

vaško skupnost Beričevo. Iz tega obdobja imam v spominu tri primere, ki jih bom tukaj opisala. V Savskem naselju je živel mlajši moški, ki je bil nezaposlen in je živel od denarne pomoči. Tudi za njega je načelnica na občini zahtevala, da ga zaposlimo, da ne bi več bremenil občinske blagajne. Poklicala sem kadrovike v različna podjetja, a dela zanj, ki je imel zdravstvene omejitve, ni bilo. Le v Tovarni kleja, kjer je ta človek že prej delal, je obstajal kanček upanja, da bi ga sprejeli. Kadrovik pa je malo dvomil, da bi bilo delo zanj primerno in me povabil, da si pridem sama ogledat tamkajšnje delovne pogoje. Nemudoma sem se odpravila na pot v Moste, kjer me je sprejel precej aroganten kadrovik. Peljal me je skozi njihove obrate, kjer se je po tleh vlekla sluz kuhanih kosti, pa tudi vonjave so bile zelo močne in neprijetne. Ni se menil za to, da sem bila za ogledovanje njihove proizvodnje neprimerno obuta (sam si je pred tem nataknil gumijaste škornje). Zjutraj, ko sem šla od doma, seveda nisem računala na to, da bom v sluzastih mlakužah uničevala svoje nove bele salonarje. Kadrovik pa je ob tem prav sarkastično užival in mi očitno hotel dati lekcijo, da bi morala že prvič sprejeti njegov »ne«, in ne vztrajati pri tem, da mojo stranko zaposlijo. Seveda sem si ta dogodek zapomnila za vedno.

V KS Savsko naselje je živela tudi družina s hudo motenim otrokom, ki ga je obravnavala komisija za kategorizacijo. Bila sem tajnica te komisije in hkrati njena članica in kot pristojna socialna delavka sem morala pripraviti njegovo socialno anamnezo. Takrat je bila to še popolna družina, vendar mi je mati povedala, da se mož odtujuje, odkar se jima je rodil ta otrok, in da ju bo verjetno zapustil. Sama se je morala odpovedati službi tajnice, da je doma skrbela za otroka, saj ga v noben vrtec niso sprejeli. Zelo jo je skrbelo, kaj bo z otrokom. Komisija ni imela lahkega dela, saj je šlo pri dečku za kombinirane motnje, bil je duševno manj razvit, gluh in ni govoril. Komuniciral je lahko le z mamo, ki se je naučila brati njegove geste. Ustrezne ustanove za tako motene otroke pa ni bilo, še najbližja je bila Dornava, a je bila prezasedena. Po dolgem preudarjanju smo na Komisiji sklenili, da priporočimo sprejem otroka v Zavod Dornava, medtem ko bo čakal na prosto mesto, pa eksperimentalno na Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani. V obe ustanovi sem še poslala prošnji za dečkov sprejem, potem se je pa zame ta zgodba za dobro leto končala, saj sem odšla na drugo delovno mesto.

V kmečki družini iz Beričevega sta bila dva otroka z resnimi težavami. Fant, takrat star okoli 16 let, je bil prestopnik, ki naj bi ga namestili v vzgojni zavod, a so starši prosili, da ga pustimo doma, ker so ga potrebovali za delo. Njegovi prestopki pa (še) niso bili takšni, da bi mu vzgojni ukrep izreklo sodišče. 15-letna hčerka pa je bila razvrščena med srednje duševno manj razvite otroke in komisija je priporočila namestitev v zavod Dornava. S starši se ni bilo mogoče ničesar dogovoriti, mati je delovala nekako nebogljeno in očitno ni imela pri hiši nobene besede, oče pa je bil izredno vzkipljiv, zlorabljal je alkohol in bil do družine nasilen. Edina oseba, s katero se je v tej družini dalo kaj dogovoriti, je bila starejša hčerka. Dogovorili sva se za datum, ko bomo mlajšo sestro odpeljali v Dornavo. Tisto jutro sva z voznikom prišla na dom že v zgodnjih jutranjih urah, a dekleta nisva našla. Kar bosa je ušla skozi okno svoje sobe, ne glede na sneg. Čeprav smo jo iskali in klicali, nam je ni uspelo ujeti, pri begu ji je namreč pomagal starejši brat. Naloge torej nisem opravila.

Starejša sestra se je pa še večkrat oglasila pri meni na Centru in potožila, kako hudo je doma. Seveda ji nisem mogla pomagati, razen s tem, da sem jo z empatijo poslušala. Me je pa nehote spravila v moralno dilemo s tem, ko mi je v zahvalo za podporo enkrat prinesla svež regrat in tri jajca. Zelo dobro sem si zapomnila

določilo v etičnem kodeksu socialnega dela, ki prepoveduje sprejemanje daril od uporabnikov. Spraševala sem se, če to, kar mi je prinesla, sodi v kategorijo daril, ali pa je to le majhna pozornost, saj zanjo ni plačala.

Žal sem o fantu, ki je bil takrat, ko sem ga poznala, še na začetku delinkvence, čez nekaj let prebrala v časopisu, da je pobegnil iz Prevzgojnega doma v Radečah. In še kakšno leto pozneje, da je bil obsojen na prestajanje kazni zapora in je bil na Dobu. Seveda sem se pogosto spraševala, ali bi se njegova življenjska pot odvijala drugače, če bi takrat, ko sem delala z družino, vztrajala pri tem, da ga namestimo v vzgojni zavod in kako bi lahko v danih okoliščinah ravnala drugače.

Supervizija bi mi v tistih časih prišla zelo prav, a o njej se nam tedaj še niti sanjalo ni.

2.2 Idrijska občinska uprava (1964–1965)

V Idrijo me je pripeljala ljubezen. Leta 1964 sem se namreč poročila in bila pripravljena z možem oditi kamorkoli. Bil je štipendist tedanjega Okraja Koper in se je po diplomi na VŠSD najprej zaposlil pri njih. Vse je kazalo, da bom šla z njim na Obalo, vendar pa so okraje kmalu ukinili, njega pa dodelili občini Idrija. Tam so bili takoj pripravljeni sprejeti tudi mene. Tako sem prekinila delovno razmerje na CSD Ljubljana Bežigrad in septembra leta 1964 začela delati na Odseku za socialno varstvo občine Idrija.

Novi delodajalec nama je ponudil družinsko stanovanje v bloku, ki še ni bil dokončan, do takrat pa so nama plačevali najemnino v neki gostilni v središču mesta. Soba ni imela kopalnice in WC-ja, temveč je bil v sobi le starinski umivalnik in vrč za vodo. Šalila sva se, da stanujeva v hotelu Ž-kategorije. Ni bilo nobenih pogojev za pripravo še tako skromnega obroka, niti kave, vezana sva bila na hrano v gostinskih lokalih. Stanovanje je bilo vseljivo konec leta in tako sva se tik pred novim letom že vselila v novo stanovanje in ga za silo opremila. Seveda ni bilo centralnega gretja, kuriti je bilo treba v peči. Glede na to, da je bilo sredi zime, kurjave skoraj ni bilo na voljo, in prodali so nama čisto mokra drva. Tako sva lahko izbirala le med mrazom in dimom v stanovanju.

Na Odseku nas je bilo zaposlenih osem ljudi. Predstojnik je bil moški v poznih srednjih letih, bivši partizan s skromno izobrazbo.

Nam, trem socialnim delavcem je puščal dokaj proste roke. Referent za borce in invalide je bil vojni invalid brez roke, ki je imel težave z alkoholom, a je svoje delo kljub temu dokaj vestno opravljal. Tam sta bili še dve referentki, ena za denarne pomoči, druga pa za zavodsko varstvo odraslih. Trije smo bili socialni delavci, prva domačinka Silva, ki se je po šolanju vrnila na prejšnje delovno mesto, z možem pa sva bila novinca. Ne vem več natančno, kako smo si delo razdelili, vem le to, da sem bila zadolžena za razvrščanje otrok z motnjami in rejništvo. Mož pa je prevzel mladoletno prestopništvo. Imeli smo tudi tajnico, ki se je čudila, ker sva ji midva dajala toliko dela. Že od prej sem bila vajena, da sem delala tako, kot so me naučili v šoli in kakršna je bila praksa v prvi službi, torej sem zapisovala vse razgovore in uradne zaznamke ter pripravljala tudi sorazmerno obsežne socialne anamneze za otroke v postopku razvrščanja. S štirimi prsti (to je moj način tipkanja še danes!) sem sicer takrat že znala tipkati, a ker smo imeli na voljo tajnico, sem to delo raje prepuščala njej.

Od obravnavanih primerov sem si zapomnila le dva, oba s področja otrok in mladostnikov z motnjami. Prva najstnica je imela hudo epilepsijo in je doživela napad v moji pisarni. To je bila moja prva takšna izkušnja. Počutila sem se nemočno, saj ji nisem znala pomagati. Vem, da smo jo na komisiji razvrstili in predlagali ustrezno obravnavo, kar je bilo pa v Idriji in v tistih časih zelo težko zagotoviti.

Druge deklice se pa bolje spominjam, saj me je »spremljala« tudi v novo službo. Zaradi naglušnosti je le s težavo sledila pouku v redni osnovni šoli, zato je komisija predlagala, da opravi poklicno šolo v Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani. Starši so se s predlogom strinjali in jo vpisali v program šiviljstva. In v Zavodu sva se čez nekaj mesecev spet srečali.

Takrat smo dobili naročilo Ministrstva za borce in invalide, da zberemo podatke o občanih, ki so zaradi zaslug med vojno upravičeni do priznavalnine. To pravico so takrat nameravali uvesti. Dobili smo dokaj obsežne anketne pole in naloge sva se lotila oba z možem. Z občinskim voznikom smo prečesali vsa naselja in zaselke v okolici Idrije in na Cerkljanskem. To anketiranje je trajalo kakšne tri mesece in izkazalo se je, da je upravičencev veliko.

Komunikacija s prebivalci Cerkljanskega hribovja ni bila enostavna, saj opuščajo veliko glasov, poleg tega pa večina govori zelo hitro. Ena od vaščank je, denimo želela povedati, kako ji je zgorela hiša, kar je zvenelo kot »Ja, sn dja nice šit«. Komaj smo s skupnimi močmi

dešifrirali njeno sporočilo, saj je hotela povedati, da je dala sušit plenice preblizu štedilnika in je zagorelo. Na osamljenih kmetijah v strmih hribih so živele večinoma same starejše ženske, ki so izgubile može med drugo svetovno vojno, otroci pa so odšli za kruhom v dolino. Za golo preživetje so morale krepko prijeti za težko delo in pri tem so nekatere postale prave možače. Naletela sva tudi na dva zanimiva primera samoorganizacije starih ljudi, ki niso več mogli živeti sami, ker so potrebovali pomoč. Sosedje so se dogovorili za medsebojno pomoč in se vsi (od 5–8 ljudi) naselili v tisti sosedovi hiši, ki je bila največja in najprimernejša za takšno skupinsko bivanje. Seveda so na isto kmetijo preselili tudi vso živino. Pri oskrbi so sodelovali vsi, vsak je delal tisto, kar je zmogel. Tudi skromne prihodke so zbrali in z njimi krili skupne stroške prehrane in druge nujne izdatke. Kar so potrebovali iz trgovine, jim je enkrat tedensko prinašala patronažna sestra.

Takrat bi morali samo zaposliti gospodinjo za obe takšni hiši, ki bi opravila vse tisto, česar sami niso zmogli, predvsem pa poskrbeti za higieno. Toda o organizirani plačani pomoči na domu tedaj še nismo govorili, tudi prostovoljci Rdečega križa v tiste hribe niso zahajali. Začrtala sem si projekt, da bi se tega lotila, vendar sem iz Idrije prehitro odšla in tega nisem niti poskušala uresničiti.

Vendar sem si naložila drugi, še pomembnejši projekt, to je ustanovitev Centra za socialno delo v občini. Pripravila sem elaborat o tem, da v občini potrebujejo samostojno strokovno službo na področju socialnega varstva, kakšne bi bile prednosti tega, katere naloge bi Center opravljal in kakšen kader in prostore bi potrebovali. Elaborat sem predstavila na seji občinske skupščine, približno polovica razpravljavcev je idejo podprla, druga polovica pa ji je nasprotovala. Razpravo je končal tajnik očine s svojo »modro« ugotovitvijo, da v Abesiniji nimajo niti socialnih podpor, pri nas pa si izmišljujemo kar neke Centre. Ideja je takrat torej propadla, a razvoja se le ni dalo ustaviti, in CSD Idrija je bil dobro desetletje kasneje kljub temu ustanovljen.

Razočarana sem začela iskati službo v Ljubljani. Poleg zavrnjenega predloga za ustanovitev CSD sem iz Idrije želela oditi še iz enega razloga. Bila sem zelo podobna domačinki, ki je bila baje zelo »radodarna«. Delala je na izpostavi Zavoda za socialno zavarovanje. Torej sva bili obe iz »sociale«, kar je še utrjevalo prepričanje, da sem A. Moški so me na ulici ogovarjali, celo vpričo moža. Zelo mi je bilo neprijetno in razmišljala sem, kaj naj ukrenem. Poskusila

sem s tem, da sem si pobarvala lase, a to ni zaleglo. Govorili so, da se je pač A. pobarvala.

Tudi sicer v Idriji nisva naletela na kakšno posebno gostoljubje. Ljudje so precej zaprti in do tujcev nezaupljivi. Spoprijateljila sva se le s parom najinih vrstnikov, žena je bila najina sodelavka in bili smo tudi sosedi. Ta dva sta nama razkazala bližnjo okolico Idrije.

Novo službo sem dobila brez težav v Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani. Tako sem v Idriji ostala vsega skupaj le devet mesecev, a sem v tem času vseeno pridobila kar nekaj izkušenj.

2.3 Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana (1965–1970)

Zavod je deloval v stari stavbi na Zaloški cesti v Ljubljani, ki so ji rekli »Gluhonemnica«. Danes je to del Onkološkega inštituta UKC. Leta 1900 je tam začel delovati zasebni Zavod za gluhoneme, ki je kmalu postal državni. Že leta 1937 so ustanovili tudi Poklicno šolo za učence v gospodarstvu. Leta 1941 je začel v okviru zavoda delovati tudi logopedski oddelek. Po vojni pa so ustanovili še Učne delavnice za praktično usposabljanje učencev za nekaj poklicev, primernih za gluhe. Do mojega prihoda v zavod so prejšnjim enotam dodali še internat in čisto na novo tudi predšolski oddelek.

Svet gluhih je bil zame ob prihodu popolnoma nov in sem ga začela odkrivati šele z nastopom nove službe. Pripravljena sem bila na to, da se bom morala naučiti kretenj za sporazumevanje z učenci. Vendar so mi takoj po prihodu povedali, da delajo po novi, verbotonalni metodi, s katero stimulirajo ostanke sluha in vztrajajo, da otroci poslušajo in govorijo. Kretnje so uporabljali le v višjih razredih za učence, ki predhodno niso bili vključeni v slušni trening. Kmalu sem ugotovila, da otroci takrat, kadar niso pod nadzorom učiteljev, vseeno uporabljajo kretnje, ker jim je tako lažje. V kolektivu sem čutila latenten, včasih pa tudi neposreden konflikt med pedagogi, ki so delali po novi metodi in jo tudi goreče zagovarjali, in tistimi, ki so delali na star, preizkušen način.

V zavodu sem bila prva socialna delavka in sem torej orala ledino. Pedagogi, ki so v kolektivu prevladovali, so na začetku pozorno spremljali vsak moj korak, saj si sprva niso znali predstavljati, kaj naj bi počel socialni delavec v zavodu. Da tega ne bi razlagala vsakemu

posebej, sem že na eni prvih pedagoških konferenc po mojem prihodu predstavila svoj program dela, ki so ga potrdili. Področja in izkušnje mojega dela v zavodu bom tukaj na kratko predstavila.

Dve izmed mojih nalog sem spoznala in se v njiju preskusila že takoj ob prihodu. V zavod sem prišla avgusta, ko je bila večina zaposlenih še na počitnicah. Tako ni bilo nikogar, ki bi mi razložil, kako ustanova deluje in kaj pričakujejo od mene. Le tajnik zavoda, starejši gospod, malo pred upokojitvijo, se je mojega prihoda razveselil in mi takoj naložil delo.

Zaposlovanje absolventov Poklicne šole

Iskati sem morala delovne organizacije, ki bi bile pripravljene zaposliti učence, ki so končali njihovo poklicno šolo in se usposabljali v Učnih delavnicah zavoda. Ta naloga ni bila lahka, saj je bil izbor poklicev, za katere so učence usposabljali precej ozek in zastarel (tapetništvo, tiskarstvo in knjigovezništvo), in takšnih delovnih organizacij ali obrtnikov ni bilo prav veliko. Poleg tega so se pa potencialni delodajalci bali težav pri komuniciranju z gluhimi delavci. Pred mojim prihodom je delovna mesta za učence poklicne šole iskal tajnik zavoda, ki je komaj čakal, da se tega znebi in je bil zato mojega prihoda vesel. Vendar pa je že po kakšnem tednu odšel na dopust in sem se morala znajti, kot sem vedela in znala.

Rejništvo predšolskih otrok

Nujna naloga, ki me je čakala takoj po prihodu, pa je bila namestitev predšolskih otrok, ki se bodo septembra vključili v proces rehabilitacije, v rejniške družine v Ljubljani. Ti otroci so bili stari od tri do pet let, zato zanje namestitev v zavodski internat ne bi bila primerna, potrebovali so družinsko okolje. Te izkušnje pred tem v zavodu še niso imeli. Naloge sem se lotila z veseljem, ker mi je bilo rejništvo blizu. Bila pa sem tudi skeptična glede uspeha, saj prej, ko sem delala na CSD, nikdar nisem našla rejniške družine v Ljubljani. Družine za namestitev otrok smo iskali s pomočjo radijskih oglasov in odziv je bil presenetljivo dober. Verjetno je bil razlog v tem, da pri tem ni šlo za pravo rejništvo, temveč le za namestitev in oskrbo med tednom in odgovornost za redno obiskovanje slušnega treninga. To je bila na

začetku, ko zavod še ni imel organiziranega prevoza otrok, za rejnice kar zahtevna naloga.

Seveda pa se je bilo treba z vsako potencialno rejnico temeljito pogovoriti, spoznati njene motive za odločitev in družino obiskati na domu ter preveriti razmere v njej. Zelo pomembno pa je bilo, kakšne medsebojne odnose bodo vzpostavili starši in rejniki. Starši so najprej obiskali rejnike v mojem spremstvu, nato pa vsaj enkrat še z otrokom, preden so ga pustili v novem okolju. Pomembno je bilo, da je otrok videl, da se med seboj poznajo in ni bil nameščen k popolnim neznancem.

Organizirala sem tudi redna srečanja z rejniki in krajša usposabljanja za komuniciranje s slušno motenim otrokom. Rejnikom in staršem sem bila vedno na voljo za individualne pogovore.

V petih letih, kolikor sem delala v zavodu, sem imela na tem področju večinoma dobre izkušnje. Spomnim se le enega primera, ko namestitev ni bila uspešna in smo morali razmerje prekiniti. Šlo je za starejšo žensko, ki je živela sama in ji ni uspelo vzpostaviti pravega odnosa s fantkom, ki je bil že malo starejši (kakšnih 6 let). Že ob namestitvi nisem imela dobrega občutka, vendar se je bližal začetek šolskega leta in otrok je nujno potreboval namestitev, da se je lahko vključil v program.

Seveda se pa raje spominjam pozitivnih primerov. Izredno dobra izkušnja za vse vpletene je bila namestitev 5-letne deklice v prijetno družino z dvema najstnicama. Sprejeli so jo izredno prisrčno, z njo so se ukvarjali vsi družinski člani in se veselili njenega napredka. Tudi po končani šoli je ostala v tej družini, v zavodskih Učnih delavnicah se je izučila za šiviljo, dodatno pa jo je v poklic usmerjala rejnica. V tej družini je živela tudi še kot odrasla, vse do poroke. Stike pa so ohranjali tudi kasneje. Vso to zgodbo poznam, ker je hčerka rejnice študirala socialno delo in mi je o tem poročala tudi še pozneje, kadar sva se slučajno srečali na kakšnem strokovnem dogodku. To je bila nedvomno moja najuspešnejša namestitev, a ne domišljam si, da je to moja zasluga. Šlo je pač za splet ugodnih okoliščin, ki so vplivale na to, da so se vsi vpleteni tako dobro ujeli. Pri izbiri te družine pa sem imela res srečno roko.

Razvrščanje otrok z motnjami sluha in govora

Tudi v zavodu je bila ena od mojih pomembnejših nalog predstavitev otrok s slušnimi in govornimi motnjami komisiji za kategorizacijo

in skrb za njihovo ustrezno razvrstitev s predlogom za usposabljanje. V komisiji so sodelovali zdravnik pediater, zdravnik otolog, surdopedagog, psihologinja in socialna delavka. Najprej sem morala urediti uradno imenovanje članov komisije, ker smo prišli novi. Socialna delavka in psiholog sta bila prej zunanja člana, ko pa sva se s psihologinjo redno zaposlili, sva prevzeli tudi sodelovanje v komisiji. Obravnavali smo največ zelo majhnih otok, za katere je komisija predlagala takojšnjo slušno rehabilitacijo in namestitev v rejniško družino.

Večkrat pa smo dobili tudi otroke s kombiniranimi motnjami, pri katerih je bila naglušnost ali gluhota le ena izmed težav, in za takšne je komisija zelo težko predlagala ustrezno rehabilitacijo. Tako smo na zavodski komisiji za razvrščanje dobili v ponovno obravnavo dečka, ki sem ga spoznala že pred nekaj leti na CSD Ljubljana Bežigrad, ki so ga takrat v zavodu zavrnili. Člani komisije so primer temeljito preučili in pretehtali vse možnosti za otrokovo usposabljanje. Vendar pa so ugotovili, da zanj obstaja le možnost namestitve v zavod Dornava. Obupani materi, ki je že od prej vedela, da v ta zavod ne morejo sprejemati novih varovancev, ker je že prepoln, sem obljubila, da bom tudi jaz prosila zavod za sprejem otroka. Tako kot pristojni CSD, smo tudi mi dobili odgovor, da sprejem za zdaj ni mogoč, ker ni prostih mest. Mati mi je tudi povedala, da jo je mož zapustil, ker ni več zdržal življenja s tako težavnim otrokom. Sama pa ni mogla storiti ničesar, še za nekaj dni odmora ni imela nobene možnosti. Poskušala sem pregovoriti sodelavce iz internata, da bi dečka sprejeli le za nekaj dni, a zaman.

Konzultirala sem tudi dr. Anico Kos Mikuš, otroško psihiatrinjo, ki mi tudi ni mogla ničesar koristnega svetovati. Mamo sem poskušala le verbalno podpirati, saj drugega nisem mogla. Me je pa večkrat obiskala s sinom ali pa poklicala po telefonu.

Deček je rasel, se fizično razvijal in prišel v puberteto. Fizično ga mati ni mogla več obvladovati in fant jo je začel tudi spolno nadlegovati. Ko sem kasneje izvedela, kaj se je v tej družini zgodilo, sem bila seveda šokirana. Obupana mati ni našla drugega izhoda, kot to, da je sina umorila in naredila samomor.

To je bil najtežji primer v času moje prakse, po njem si dolgo nisem psihično opomogla. Čutila sem se krivo in se tudi še dolga leta po tem pogosto spraševala, kaj bi lahko naredila drugače, da bi to tragedijo preprečila. Objektivno so bile takrat možnosti zelo omejene,

ustreznih ustanov in služb še ni bilo, pomoč na domu ni bila razvita in tudi prostovoljstva še nismo načrtno razvijali. Toda glede na hudo in raznovrstno motenost tega dečka je jasno, da ne bi bilo mogoče najti prostovoljca, niti človeka, ki bi za plačilo zdržal nekaj ur dnevno s tem najstnikom. Pa vendar bi se morda dalo ustvariti mrežo pomočnikov in tako mater vsaj občasno malo razbremeniti … Bila sem tudi premalo izkušena in nisem imela na voljo ustreznih svetovalcev, ki bi me usmerjali. Seveda to dejansko ni bil moj primer, nisem imela nobenih formalnih pristojnosti, niti obveznosti, razen moralne. Primer je pripadal občini materinega stalnega bivališča. Ob hudem občutku krivde, s katerim sem se takrat soočala, bi se morala nujno posvetovati s supervizorjem, seveda, če bi ga imela na voljo. Morda je ravno moja takratna huda stiska nezavedno vplivala na to, da sem se desetletja kasneje odločila za vlogo supervizorke.

Individualno delo z učenci osnovne in poklicne šole

Kot zanimivost naj najprej navedem, da so me učenci v kretnjah poimenovali »Nova bela nekaj dela«. Res sem bila nova v zavodu, bela sem bila zaradi delovne halje, ki sem jo dobila ob prihodu in sem jo na začetku tudi uporabljala. Za »socialno« pa očitno niso imeli pravega izraza in so se odločili za »nekaj«, kar naj bi pač delala.

Ena mojih pomembnih nalog je bilo tudi delo z učenci, bolje rečeno za učence osnovne in poklicne šole, kadar so bile težave v družini. Na posamezne primere so me opozorili učitelji otroka. Včasih je bilo treba opraviti tudi obisk na domu in v teh primerih sem predlagala učitelju, da obisk opraviva skupaj in si tako sam/a ustvari sliko o družinskih razmerah. Nekajkrat mi je to uspelo, in skupaj s starši smo naredili načrt za rešitev težave.

Kot primer dela iz tega sklopa nalog naj navedem učenko zavodske Poklicne šole, s katero sem se srečala že prej v Idriji. Dekle je med bivanjem v Ljubljani zanosilo in njena razredničarka mi je predlagala, da uredim vse potrebno za umetno prekinitev nosečnosti. Po krajšem pogovoru z učenko, v katerem je povedala, da je splav res njena želja, in me prosila, da staršem to prikrijemo, ker se je bala njihove reakcije, sem jo spremljala k socialni delavki na Ginekološki kliniki, Maci Maček, moji kasnejši prijateljici. Glede na to, da je šlo za mladoletnico, me je takoj vprašala, če njeni starši vedo za nosečnost in če se strinjajo, da jo prekine. Povedala sem ji za dekletovo željo, da jim

nosečnost in poseg prikrijemo, ji razložila celotno situacijo in sklenili sva, da bova staršem zadevo zamolčali. V imenu staršev sem soglasje podpisala jaz. Zavedala sem se, da kršim zakon, a globoko v sebi sem čutila, da je tako prav. Vseeno pa mi je dilema ostala in kasneje sem se še večkrat spraševala, če sem zares ravnala prav.

V zavodu sem največ sodelovala s psihologinjo Azro Kristančič. Sprva so naju razvrstili med »posebne službe«, ker nisva bili pedagoginji. Obe sva se največ povezovali s skupino učiteljev, ki je takrat končevala študij na Defektološki fakulteti v Zagrebu. Po znanju, razgledanosti in idejah so namreč zelo odstopali od sivega poprečja v zavodu. Veliko sem sodelovala tudi z avdiopedagogi, ki so opravljali slušni trening s predšolskimi otroki, saj so bili ti nameščeni v družinah, kar je bilo moje področje dela.

Večina učiteljev je bila dokaj pasivnih, pri njihovem delu ni bilo nobenih pretresov, ki bi povzročali potrebo po spremembi, in tako so se prepuščali rutini. Na pedagoških konferencah se ob strokovnih razpravah večinoma niso oglašali, temveč le spraševali, kdaj se bo povišala plača! Odstopala je ena od starejših učiteljic, ki je na konference redno prinašala pletivo in tudi ona je spregovorila le takrat, kadar je tekla beseda o plači.

Dvakrat v času dela v zavodu sem imela tudi priložnost sodelovati na strokovnih konferencah o rehabilitaciji gluhih in naglušnih. Prvič je bilo to poleti 1968 (Murter) na konferenci jugoslovanske Defektološke zveze, kjer sem predstavila izkušnje z rejništvom predšolskih otrok, ki obiskujejo avdio trening v zavodu. Referat je bil v celoti objavljen v Zborniku konference, v hrvaškem jeziku.

Druga velika konferenca v tistem času (1969) je bila mednarodna in interdisciplinarna, na njej so sodelovali tudi strokovnjaki s področja medicine in tehnologije in je potekala v Zagrebu. Tema je bila celostna obravnava otrok z motnjami sluha in govora ob podpori sodobnih tehnologij. S psihologinjo Kristančičevo sva predstavili dileme pri razvrščanju in rehabilitaciji otrok s kombiniranimi motnjami. Tudi ta referat je bil objavljen v angleškem in hrvaškem jeziku.

V petih letih, kolikor je trajala moja zaposlitev na ZUSGP, sem bila tudi dvakrat dalj časa odsotna. Avgusta leta 1966 sem odšla na porodniški dopust, ki je takrat trajal le šest mesecev, že februarja naslednje leto sem se vrnila, in še tri mesece delala polovični delovni čas. Ne vem več, kdo me je takrat nadomeščal, a prepričana sem, da smo to zadovoljivo uredili.

Aprila 1969 sem se pa udeležila Clevelandskega mednarodnega programa za socialne delavce, ki je trajal štiri mesece. To je bila zame izredno koristna izkušnja, ob kateri sem se veliko naučila. Program in moje tedanje prvo bivanje v ZDA opisujem v petem poglavju. Še danes se čudim, da so mi udeležbo v programu odobrili, saj Zavod od tega ni imel nobene koristi. Edino, kar sem v zahvalo lahko naredila, je bilo predavanje na Pedagoškem zboru, v katerem sem opisala vsebino programa in svoje praktično delo v njegovem okviru. Predstavila sem tudi organizacijo sistema pomoči gluhim in naglušnim otrokom v državi Minnesoti, ki sem ga med tamkajšnjim bivanjem imela priložnost spoznati.

Ob praznovanju 100-letnice delovanja zavoda so me povabili na svečano akademijo in sprejem gostov. Bilo je precej nenavadno, da nisem prepoznala nikogar od bivših sodelavcev, niti kdo od njih mene. Počutila sem se tuje in sem takoj po uradnem delu odšla. Očitno smo se v vmesnem času tako postarali in spremenili svoj videz, da smo si postali neprepoznavni.

Čas mojega dela v zavodu je bil zanimiv, nabrala sem si novih izkušenj in napredovala v komunikaciji. Zavod je pomenil delovno okolje, kjer je bilo socialno delo sekundarna stroka in si je bilo treba še prizadevati za njeno priznanje in enakopravnost z drugo, prevladujočo stroko. Mislim, da mi je to kar dobro uspelo, saj so po mojem odhodu zaposlili dva socialna delavca, enega za potrebe predšolskega oddelka in osnovne šole, drugega pa za poklicno šolo in Učne delavnice.

2.4 Državna uprava – Republiški komite za zdravstvo in socialno varstvo (1984–1988)

Preskočila bom del obdobja, ko sem delala na Višji šoli za socialne delavce (skoraj 14 let), ki je bila moja dolgoletna delovna organizacija in k temu se bom vrnila kasneje. V tem poglavju želim predstaviti svoje delovne izkušnje na drugih področjih. Izkušnje, ki sem jih pridobila na Republiškem komiteju za zdravstvo in socialno varstvo (danes je to Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti) so bile zame sicer pomembne, a me niso neposredno oblikovale ne v boljšo socialno delavko in ne v bolj podkovano učiteljico socialnega dela. S tem, ko sem za štiriletni mandat odšla s šole, je bil prekinjen kontinuiran proces mojega razvoja in rasti za potrebe socialnega dela.

Vseeno pa mi ni žal, saj sem tam dobila izkušnje, ki jih nikjer drugje ne bi mogla dobiti. Približala sem se svetu politike ravno toliko, da sem ugotovila kako mi ni všeč, in sem komaj čakala, da se vrnem na znano področje izobraževanja za socialno delo. Tista štiri leta so bila najbolj turbulentni čas moje kariere in zadnje leto sem preživela veliko časa v bolniškem staležu (večja operacija in okrevanje).

Že samo povabilo za zaposlitev je bilo značilno za okolje, v katerega sem prihajala. Poklicala me je tajnica na RKZSV in mi povedala, da bi se njihov predsednik rad nekaj pogovoril z menoj in naj pridem še tistega dne ob določeni uri k njemu. Odgovorila sem ji, da sicer lahko pridem še isti dan, vendar ne ob uri, ki jo je določil, ker imam predavanje, ki ga ne morem kar tako odpovedati, lahko pa pridem dve uri kasneje. Bila je čisto zgrožena ob dejstvu, da si nekdo drzne ugovarjati in si predsedniku dovoli predlagati drug termin. Po glasu sem sklepala, da se zelo boji šefa in ne ve, kako mu bo to povedala. Predlagala sem, naj me poveže z njim, da mu bom to sama rekla, a tega ni hotela. Kmalu me je ponovno poklicala in povedala, da se tovariš predsednik strinja z mojim predlogom in naj pridem, kot sem predlagala.

Seveda sem bila zelo radovedna, o čem se predsednik želi z menoj pogovoriti in sem razmišljala, kdaj in kaj sem zagrešila, a niti v sanjah si nisem predstavljala, da mi bo ponudil službo. Povedal je, da potrebujejo strokovnjaka za pomočnika predsednika (to je v rangu današnjega državnega podsekretarja). Povedala sem mu, da me politika ne zanima, nakar je rekel, da je funkcija pomočnika predvsem strokovna. Predlagal je, da nastopim mandat že v začetku prihodnjega meseca, ker pomočnika nujno potrebujejo. Odgovorila sem, da potrebujem nekaj časa za premislek in da bom svojo odločitev sporočila v treh dneh. V vsakem primeru pa potrebujem soglasje, da lahko še vedno predavam na VŠSD, kamor bi se rada po morebitnem mandatu tudi vrnila. Naslednjih nekaj dni sem tehtala vse pluse in minuse prevzema te naloge, se posvetovala s številnimi ljudmi, predvsem tistimi na šoli, in se odločila, da sprejmem izziv. Pretehtalo je pričakovanje, da bom morda lahko vplivala na kakšno odločitev, ki bi bila v prid uporabnikom in položaju samega socialnega dela.

In tako sem februarja 1984 začela svoj mandat na RK za zdravstvo in socialno varstvo. Sedež je bil v središču mesta, v stari stavbi, kjer je danes še vedno Ministrstvo za zdravstvo. Dodelili so mi še kar primerno pisarno, poleg tajništva našega oddelka za socialno varstvo.

Presenečena sem bila, ko sem naletela na dokaj sproščene odnose med sodelavci, kar mi je ustrezalo, in sem se kar dobro počutila med njimi. Od prej sem poznala le tri nove sodelavce. Majda je bila moja sošolka na VŠSD in je na Komiteju delala na kadrovskih vprašanjih (kasneje sem izvedela, da me je prav ona predlagala za pomočnico predsednika). Poklicni kolega Franci, s katerim sva veliko sodelovala v Društvu socialnih delavcev Slovenije, je bil moj neposredno predpostavljeni, saj je bil namestnik predsednika za področje socialnega varstva. Jože je bil prav tako socialni delavec in je bil tam svetovalec. Včasih je njegov humor ublažil kakšno mojo stisko. Dve kolegici sta bili pravnici, ena pa sociologinja. Vsi smo bili v prijateljskih odnosih z našo tajnico Ireno. Sodelavci so se trudili, da so mi čim bolje predstavili dinamiko, ki je v hiši prevladovala.

Predsednika so opisali kot odločnega, rahlo nestrpnega in avtoritarnega človeka, katerega mnenje je treba brezpogojno upoštevati. Ob ponedeljkih zjutraj smo imeli redne kolegije, na katerih smo se zbirali vodilni delavci, da bi koordinirali delo in se medsebojno informirali. Običajno je predsednik vsakemu dodelil še kakšno dodatno nalogo, na katero prej ni računal.

Tudi na našem oddelku smo imeli redne kolegije, kjer smo usklajevali delo in poročali o tem, kar smo opravili. Delo je potekalo gladko, brez vsakih napetosti.

Že dobre tri mesece po prihodu sem doživela zelo neprijeten dogodek. Ravno sem članom Republiškega komiteja za socialno varstvo (ti so bili imenovani zunanji člani) predstavljala svojo analizo o življenjskih razmerah starih ljudi v Sloveniji, kar je bilo moje prvo večje delo v novi službi, ko je zazvonil telefon v sejni sobi in klicatelj je želel govoriti s predsednikom. Predsednik je po nekaj minutah iz govorilnice stopil ves zaripel, prišel takoj k meni in mi ukazal, naj neham poročati in grem takoj na zagovor k predsedniku Izvršnega sveta. Ni mi bilo jasno, kaj se dogaja, in vprašala sem za kaj gre. Odgovoril mi je, da bi morala socialnim zavodom poslati obvestilo, da imajo v svojih ustanovah lahko verske obrede, kar je bilo do tedaj prepovedano. Najbrž sem ga pisano pogledala, saj smo ta dopis Izvršnega sveta RS še tisto jutro obravnavali na našem kolegiju in je ves razburjen tolkel po mizi in vpil, da dokler bo on predsednik, maš v domovih ne bo! V nekaj urah je ploščo popolnoma obrnil in se vedel, kot da se to ni zgodilo, in trdil, da mi je naročil, naj tisti dopis odpošljem v domove.

Takoj sem se odpravila na kratko, a neprijetno pot, in seveda nisem vedela, kaj naj pričakujem. Že pri vhodu sta me pričakala svetovalca za verska vprašanja, ki sta bila zelo razumevajoča za mojo stisko in sta me tolažila, da ne bo tako hudo. A bilo je kar hudo, saj se nisem mogla izgovoriti na predsednika, ki mi je pravzarav prepovedal odposlati tisto pismo. Bila sem pa prepričana, da predsednik vlade točno ve, kaj se je zares zgodilo, saj je dobro poznal našega predsednika, in je točno vedel, da se ne strinja z vsebino tistega pisma. Bila sem pa jezna na oba, ker sta me izbrala za žrtveno jagnje in sta se tako sprenevedala.

Še več neprijetnih stvari se mi je zgodilo v času opravljanja funkcije na RKZSV. Kar pogosto so mi dodelili kakšno nalogo, ki ni bila z mojega področja dela in sem morala nekoga nadomestiti. Denimo na Odboru za zdravstvo SZDL sem nekoč morala razlagati osnutek zakona o presajanju oganov. Bala sem se, da me bo kdo od prisotnih kaj vprašal, ker seveda nisem vedela nič več, kot pa je pisalo v osnutku zakona. A je minilo brez incidentov.

Drugič me je doletelo, da sem morala na seji Vlade zagovarjati predlog za zvišanje otroškega dodatka. Tudi s tem se nisem sama ukvarjala, temveč sem nadomeščala kolegico, ki je zbolela. Pričakovala sem nasprotovanje ministrov, a je šlo vse neverjetno gladko. Takrat mi je postalo jasno, da je vse že vnaprej dogovorjeno v ožjem krogu in da gre na seji Vlade le za formalnost.

V času dela na RKZSV sem napisala več gradiv, v katerih sem obravnavala razna vprašanja, ki so pomembna za življenje starih ljudi. Najprej sem pripravila obsežno analizo vseh vidikov položaja starih ljudi v Sloveniji, sledil je Program razvoja socialnih zavodov v Sloveniji, Pomoč na domu in Možne oblike bivanja starih ljudi. Zelo me je motil takratni običaj, da je bilo treba z gradivi križariti po raznih forumih (najprej Komite RS za zdravstvo in socialno varstvo, ustrezen odbor SZDL, pa ustrezna samoupravna interesna skupnost, včasih Skupnost socialnih zavodov), razlagati njihovo vsebino in poslušati bolj ali manj utemeljene pripombe ali predloge. Pomembnejše dokumente sem morala predstaviti tudi na Vladi in pri obravnavi Analize o življenjskih razmerah starejših ljudi v Sloveniji so me opozorili, da ne bi smela pisati o pokojninah, ker to ne sodi v naš resor! Tega nisem mogla sprejeti, saj je vendar od višine pokojnine v veliki meri odvisen socialni položaj starejše greneracije.

Ob Programu razvoja socialnih zavodov v Sloveniji, v katerem sem predlagala nadaljnji razvoj splošnih domov za stare ljudi tako, da bi v vsaki slovenski občini deloval vsaj en manjši dom splošnega tipa, in tudi zagotovitev dovolj kapacitet za posebno obravnavo starih ljudi, ki to potrebujejo. Pregledala sem strukturo stanovalcev glede na njihove potrebe in ugotovila, da v vsaki slovenski regiji obstaja vsaj en dom, v katerem je dobra polovica stanovalcev takšnih, da potrebujejo posebno obravnavo. Predlagala sem torej, da se ti domovi preoblikujejo v »posebne«, seveda z dodatnim, primerno usposobljenim kadrom, ustrezno opremo in tudi primerno oskrbnino. Naletela sem na strašen odpor direktorjev tistih domov, ki naj bi jih preoblikovali, čutili so se osebno prizadete in so me nekaj časa kar ignorirali.

Pa še ena podobna zgodba v zvezi z mojim gradivom. Ob razlagi mojega koncepta razvoja pomoči starejšim in invalidnim ljudem na domu sem spet naletela na strašen odpor v Odboru za socialno varstvo na SZDL. Nekateri člani, s katerimi sem prej kar dobro sodelovala, so se do mene nenadoma obnašali prav sovražno. Najprej nisem razumela, odkod ta sprememba, saj si nisem mislila, da sem z besedilom komu »stopila na žulj.« A že drugi dan po tej razpravi sem dobila telefonski klic, naj se oglasim pri Vidi Tomšič.

Tomšičeva je veljala za veliko avtoriteto na področju socialne politike in politike na sploh, opravljala je številne pomembne funkcije v ZK in v zveznih in republiških organih. Največ se je ukvarjala z vprašanjem položaja žensk, otrok in družine, ostala je vplivna tudi še po upokojitvi.

Ob vstopu v pisarno Tomšičeve sem tam zagledala tudi tedanjo predsednico Rdečega križa Slovenije in takoj mi je postalo jasno, v čem je problem. Predsednica je bila ogorčena nad mojim predlogom, da bi organizirali profesionalno in plačano pomoč na domu. Trdila je, da bi se vse to dalo urediti s prostovoljci Rdečega križa in da res ne potrebujemo plačane službe.

Povedala sem, da cenim delo Rdečega križa, vendar pa dvomim, da bo glede na demografske napovedi o staranju prebivalstva in daljšanju življenjske dobe njihova organizacija zmogla opravljati vse naloge na tem področju. Kljub razvoju organizirane pomoči na domu bo tudi Rdeči križ še vedno imel dovolj dela, da bo lahko opravljal svoje poslanstvo.

Takrat me je pa Tomšičeva zelo presenetila, ker je stopila na mojo stran in povedala svojo zgodbo, kako ni mogla najti ustrezne

pomoči za svojo zelo bolno mamo, in se je morala obrniti po pomoč k nunam. Tako je moj koncept preživel in kot smo videli, se je pomoč na domu razvila po vsej Sloveniji, a še do danes ne v zadostni meri.

Te negativne izkušnje so me pripeljale do spoznanja, da bi bilo za moje duševno zdravje veliko bolje, če ne bi pripravljala nobenih dokumentov, česar mi tudi niso nalagali, in bi mirno opravljala kakšno pisarniško delo.

Ob prihodu na Komite sem z velikim veseljem prevzela tudi sodelovanje s Slovenskim odborom za UNICEF, ki je imel sedež pri nas. V tistem času smo organizirali velik in odmeven koncert v Cankarjevem domu, s katerim smo zbirali sredstva za otroke. Člani vseh republiških odborov smo se skupaj udeležili tudi velike mednarodne UNICEF-ove manifestacije v italijanski Gorici. Pri tem delu sem spoznala veliko novih krasnih ljudi. Med njimi je bila tudi prof. Vida Rudolf, ki je nevede pomembno vplivala na mojo poklicno izbiro. To sem ji seveda z veseljem povedala in takoj sva se zbližali.

Če poskušam strniti, česa sem se v tistih štirih letih naučila, je to, da moram čim dlje od politike in da je treba izjave in obljube politikov jemati z rezervo. Od blizu sem videla, kako deluje Vlada in njeni organi, da se odločitve sprejemajo v ozkih krogih in jih je kasneje tudi po legitimnih in demokratičnih poteh skoraj nemogoče spreminjati. Izkušnje nas učijo, da to ni veljalo le za naš bivši socialistični sistem.

A očitno moja izkušnja s politiko še ni bila dovolj in sem se vseeno po osamosvojitvi pustila prepričati, da sem kandidirala za članico Državnega sveta. Na srečo pa me je bolj zainteresiran in bolje pripravljen protikandidat premagal.

V času mojega dela na RKZSV sem si nedvomno nakopala nekaj sovražnikov, ki se niso strinjali z nekaterimi mojimi predlogi. Opazila pa sem tudi, da so se kolegi, s katerimi sem se prej, ko sem bila na VŠSD, dobro razumela in smo se občasno družili, do mene vedli drugače, bolj zadržano. Očitno so me jemali kot del »oblasti«, in so zato ostajali bolj na distanci. Prepričana sem bila, da se sama do njih vedem enako kot prej in me je njihova zadržanost motila.

Ne glede na nekatere težke trenutke v teh štirih letih je bila ta izkušnja dragocena in sem iz nje lahko potegnila veliko novih in uporabnih spoznanj.

3

SODELOVANJE NA RAZLIČNIH STOPNJAH IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO DELO

3.1 Višja šola za socialne delavce (1970–1984 in 1988–1992)

Omenila sem že, da sem že v drugem letniku študija razmišljala o tem, da bi bilo lepo delati na naši šoli. Nekoč sem celo sanjala, da me je direktorica Jančarjeva poklicala po telefonu in me vprašala, če bi želela priti na šolo. Točno to se je skoraj deset let kasneje tudi zgodilo. Direktorica me je res poklicala in prosila, da pridem k njej na razgovor. Nisem zares verjela, da mi bo ponudila službo, upala sem pa le. Na razgovoru mi je povedala, da se bo Irena Matelič počasi upokojila in potrebujejo nekoga, ki jo bo nadomestil. Šlo je za delovno mesto strokovne sodelavke, vodje praktičnega dela študentov. Poiskati je bilo treba ustrezne učne baze za prakso študentov prvega letnika, ki je trajala mesec dni, in za trimesečno vključitev študentov drugega letnika v delovni proces različnih organizacij. Seveda je to potekalo v dogovoru s študenti. Sem je sodila tudi organizacija mentorskih skupin, ki so jih vodili vsi učitelji šole in so usmerjali delo študentov, pri tem pa sodelovali z mentorji na učnih bazah. Nisem potrebovala časa za razmislek, temveč sem ponudbo takoj sprejela.

Službo na šoli sem nastopila 1. septembra 1970. Prakso za tisto študijsko leto, ki se je začela čez mesec dni, je že organizirala kolegica Irena, skupaj sva potem študente razdelili v mentorske skupine in se dogovorili z učitelji, ki bodo prevzeli vodenje mentorskih skupin. Za vsakega sva pripravili mapo z vsemi podatki o študentih, učnih bazah, mentorjih na učnih bazah in njihovimi kontakti. V mapi je bil tudi program prakse, ki je bil dolga leta dokaj stabilen. Namen prakse je bil, da študent preizkusi vse metode socialnega dela, torej da dela s posameznikom, s skupino in izpelje tudi kakšen projekt po načelih skupnostnega dela. V programu je bilo tudi zbiranje podatkov za diplomsko nalogo. Običajno je šola bodisi pred, med ali pa na koncu študijske prakse organizirala tudi srečanje mentorjev na učnih bazah in mentorjev na šoli, pa tudi kakšno predavanje o aktualnih temah na našem strokovnem področju.

Na šoli sem se že od samega začetka dobro počutila. Kolektiv je bil majhen in večino ljudi, ki sem jih našla ob prihodu, sem poznala že od prej (direktorica Jančarjeva, referentka za študente in tajnica Rezka Rešek, Irena Matelič, predavateljica psihologije Gabi Čačinovič Vogrinčič, Blaž Mesec, tedanji predavatelj predmeta Statistika, prof. Nika Arkova in čistilka Lojzka Kadunc). Na novo sem spoznala

le predavatelja predmeta Metode socialnega dela Bernarda Stritiha, tajnico Tatjano Golob in vodjo izrednega študija Francko Koželj.

Ko je z naslednjim šolskim letom Irena odšla, so na šoli zaposlili kot vodjo praktičnega dela še kolegico Marino, ki je imela delovne izkušnje iz socialnega dela v gospodarstvu. Prevzela je organizacijo prakse v gospodarskih organizacijah. Po krajšem obdobju jo je pot odpeljala v tujino in na šoli jo je zamenjala Jožica. Obe sta poleg organizacije in vodenja praktičnega dela prevzeli tudi vaje iz Metod socialnega dela na Oddelku za socialno delo v gospodarstvu. Po nekaj letih pa je Bernard dobil tudi asistentko Anko, po poklicu psihologinjo, ki je prevzela vaje pri njegovem predmetu.

Z delovnimi prostori za pedagoške delavce je bilo bolj kritično, z Ireno sva si sprva delili delovno mizo kar v knjižnici. Vendar me to ni motilo, saj v dopoldanskem času knjižnica ni delala. Sčasoma pa je direktorica dobila druge prostore in njeno bivšo pisarno smo prevzele strokovne sodelavke. Ko so prihajali novi člani kolektiva, so jih nameščali v obstoječe prostore tako, da smo bili v enem kabinetu po trije ali celo štirje. A vseeno se nihče ni pritoževal zaradi neustreznih delovnih prostorov. Seveda pa so bile občasne selitve zaradi prihajanja novih delavcev neizbežne. Sama sem do selitve na novo lokacijo na Topniški delala v vseh prostorih, z izjemo enega.

Sem pa že kar tisto prvo jesen dobila svoje prvo mentorstvo za diplomsko nalogo. Študentka Ljubica je namreč opravljala prakso pri moji naslednici v Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih in tudi temo naloge je izbrala s tega področja. Glede na to, da sta mi bila področje in tema blizu, sem sprejela izziv.

Že v naslednjem študijskem letu sem začela tudi sodelovati v pedagoškem procesu, in sicer tako, da sem vodila vaje pri predmetu Metode socialnega dela za študente Oddelka za družbene službe. Pri tem delu sem se na začetku počutila precej nelagodno, nisem bila sproščena in imela sem težave z načrtovanjem časa. Pripravila sem si bodisi preveč ali pa premalo gradiva. Skoraj panično sem se bala možnosti, da bi mi ostalo še nekaj časa in ne bi vedela, kaj storiti. Izkušnje iz prakse mi niso veliko pomagale, ker jih nisem mogla prav povezati z vsebino predavanj pri predmetu. Šele v drugem letu vaj sem dobila od predavatelja zeleno luč, da lahko pri vajah uporabim svoje praktične izkušnje in predlog, da pripravim gradivo zanje. Tega sem se lotila z velikim entuziazmom in pripravila sem skromno skripto s praktičnimi primeri. Pri tem sem izhajala iz vsebine dela

centra za socialno delo. V gradivu je bil tudi prikazan načina zapisovanja poteka dela socialnega delavca.

V veliko zadovoljstvo mi je bilo, ko mi je po kakšnih 30 letih nekdanja študentka povedala, kako ji je to gradivo koristilo pri njenem delu na CSD. Povedala je, da to skripto še vedno hrani in prosila sem jo, da mi jo prinese. Ko sem to gradivo takrat ponovno pregledala, sem ocenila, da je bilo resnično uporabno ne le za študente, temveč tudi za socialne delavce na CSD. Kot gradivo sem uporabila resnične primere, s katerimi so delali študenti med prakso. Sem pa seveda skrbno prikrila identiteto obravnavanih uporabnikov.

Večino predmetov so tedaj še vedno predavali zunanji učitelji, a je obstajal načrt za kadrovsko dopolnitev, ki se je kmalu začel uresničevati. Tako so se nam postopoma pridružili še Pavla Rapoša Tajnšek, ki je oblikovala in prevzela predmet Skupnostno socialno delo, Andreja Kavar Vidmar za predmet Delovno pravo in kasneje še Socialna varnost, Teodor Stojšin za Upravni postopek in administracijo, Franc Stopajnik za Sociologijo in Ivan Jenko za Politično ekonomijo.

Zelo dolgo sem bila na VŠSD edina socialna delavka. Sicer so na šoli leta 1973 zaposlili še kolegico Marino Oštir kot vodjo prakse za smer socialno delo v gospodarstvu, a je iz osebnih razlogov že po enem letu odšla. Nadomestila jo je Jožica Recer, a le za štiri leta. Obe sta poleg organizacije prakse v delovnih organizacijah vodili tudi vaje pri predmetu Metode socialnega dela, za odelek B (gospodarstvo), jaz pa za A (družbene službe). Naslednja socialna delavka, zaposlena na šoli, je bila Milena Tanasković Lamut, ki je diplomirala na zagrebškem Medfakultetnem študiju za socialno delo in je prevzela organizacijo dopolnilnega strokovnega izobraževanja, kasneje pa je tudi predavala.

Socialni delavci, naši diplomanti, smo se na šoli lahko zaposlovali le kot strokovni sodelavci, počakati je bilo treba do sredine osemdesetih let, ko so začeli prihajati tisti bivši študenti, ki so študij nadaljevali in uspešno končali smer za socialno delo Fakultete za sociologijo, politologijo in novinarstvo (Srečo Dragoš, Milko Poštrak). Na »čiste« socialne delavke in delavce smo morali pa čakati, vse dokler niso študija dokončali študenti, ki so na matični šoli dokončali visokošolski ali fakultetni program in takoj nadaljevali podiplomski študij. Kot najboljši kader so se pa, po mojem prepričanju, izkazali tisti bivši študenti, ki so pred prihodom na Fakulteto vsaj kakšno leto delali v praksi.

Na šoli se je tako postopoma izoblikovala skupina sodelavcev, ki smo bili po starosti vrstniki, imeli smo približno enako stare otroke

Srečanje nekdanjih študentov po 20 letih pri Urški z direktorico Višje šole za socialne delavce Mico Jančar s predavateljema Ado Klanjšek in Marjanom Pavšičem v Ljubljani 7. junija 1983. Stojim v prvi vrsti v beli obleki in z nogo v mavcu, pred Mico Jančar.

in smo se spoprijateljili ter se družili tudi izven delovnega časa. Sčasoma smo nekateri ustanovili posebno prijateljsko skupnost, ki smo jo poimenovali kar »Komuna«. V njej smo bili trije učitelji, administratorka na šoli in socialna delavka Tatjana z neke osnovne šole. Nekajkrat smo šli skupaj letovat na morje, večkrat smo skupaj silvestrovali, hodili smo tudi na izlete, organizirali piknike ipd. Ne vem točno, zakaj je ta naša skupina razpadla, najbrž so na to najbolj vplivali neprijetni dogodki po upokojitvi naše direktorice Marije Jančar, katerih opis sledi.

Sprejemni postopki

Po nekaj letih se je zanimanje za študij na naši šoli zelo povečalo in morali smo poiskati način, da smo manj primerne kandidate zavrnili. Veliko smo se pogovarjali o tem, na kakšen način naj napravimo selekcijo študentov in kakšne objktivne kriterije naj izberemo. Strinjali smo se o tem, da psihološki testi niso najprimernejši način za izbiro. V letih, ko še ni bilo zelo veliko prijavljenih kandidatov, smo izbrali

individualne intervjuje, ki smo jih opravljali vsi učitelji in strokovni sodelavci. Tako smo lahko nekatere prihodnje študente že pred vpisom kar dobro spoznali in jih potem spremljali v času študija in morda še pozneje. Vendar pa je število interesentov za študij naraščalo in nismo več zmogli individualnih pogovorov, zato smo nekaj let vodili skupinske pogovore s potencialnimi študenti. Končno smo pristali na testih znanja, za katere smo menili, da lahko najbolj objektivno pokažejo pripravljenost in zmožnost za študij. Ti sprejemni postopki pa so odpadli, ko je država uvedla omejitve vpisa na posamezne šole oz. fakultete.

V nekaterih zahodnih državah imajo dokaj stroge kriterije za sprejem študentov, pri čemer merijo predvem njihove psihološke značilnosti. Tam, kjer imajo delujoča in vplivna društva socialnih delavcev, ta določajo vstopne kriterije za sprejem kandidatov na študij in posledično tudi v poklic.

Naše ekskurzije

Šola je bila od vsega začetka dobro povezana s prakso, saj s(m)o morali študente v zelo kratkem času pripraviti za delo na različnih področjih. Kot študentka sem veliko pridobila na ekskurzijah in ko sem se na šolo vrnila kot strokovna sodelavka, sem bila vesela, da so ostale strokovne ekskurzije del učnega programa in so pravzaprav postale tradicija šole.

Kot sem že omenila, je ekskurzije najprej organizirala predavateljica Ada Klajnšek, za njo strokovna sodelavka Irena Matelič, ki sem jo nadomestila jaz. Organizacija ekskurzij mi je bila v veselje, z lahkoto sem se v različnih organizacijah dogovarjala za obiske in študente sem vedno spremljala na poti.

Obiskovali smo CSD-je, vzgojne domove, zapore, podjetja in domove za stare. Moja ideja je bila, da bi izkoristili priložnost in si ob obiskih krajev s kakšno zgodovinsko ali drugo znamenitostjo ogledali tudi to. Tako smo, denimo, na Ptuju obiskali grad in tamkajšnji muzej, v Kobaridu Muzej prve svetovne vojne in podobno. Toda na moje veliko razočaranje to večine študentov ni zanimalo in rekli so mi, da jih muzeji dolgočasijo. Tako sem te oglede že kaj kmalu opustila.

Vseeno pa imam v zvezi z organizacijo in izvedbo ekskurzij dve grenki izkušnji. Prva je ta, da sem v svojem velikem navdušenju za

ekskurzije sprejela predlog izrednih študentov, da tudi za njih pripravim dvodnevno ekskurzijo. Obiskali smo ustanove v Mariboru in Murski Soboti. Vse je teklo gladko, takoj po vrnitvi pa je sledil hladen tuš. Pri organizaciji ekskurzije sem namreč popolnoma spregledala, da imamo na šoli sodelavko Francko, ki je bila vodja izrednega študija (s polovičnim delovnim časom) in je o mojem dogovoru z »njenimi« študenti nisem niti obvestila, kaj šele, da bi jo povabila zraven. Upravičeno je bila prizadeta in se je tudi uradno pritožila. Toda drugega kot to, da sem se ji iskreno opravičila, naknadno nisem mogla storiti. Mojega površnega ravnanja niso sankcionirali, a ostal mi je moralni madež v kolektivu in na duši, tako da tega nikoli ne bom pozabila.

Ekskurzije na Štajersko so postale na VŠSD kar tradicionalne, saj s(m)o jih izvedli vsako šolsko leto. Običajno so potekale v zimskem času, ob začetku drugega semestra študija. S to prakso sem tudi jaz nadaljevala. Moja druga neprijetna izkušnja na ekskurziji se je pripetila, ko sem nekje v 70-ih letih 20. stoletja vodila generacijo študentov na Štajersko. Takrat smo na poti v Maribor najprej obiskali Odprti zapor v Rogozi, nato smo pot nadaljevali v Dornavo pri Ptuju in si ogledali tamkajšnji zavod za hudo motene otroke in mladostnike, kar je bilo za študente kar pretresljivo doživetje. Ko smo v avli gradu Dornava, v katerem je takrat zavod deloval, čakali, da nas nekdo sprejme, je prišel direktor, si nas pozorno ogledoval in vprašal, kje imamo profesorje. Z Blažem Mescem sva se oglasila, da sva to midva, kar je pa kar težko verjel. Res sva imela oba takrat šele okrog 30 let in očitno sva se mu zdela premlada.

Naš naslednji cilj je bil obisk Vzgojnega zavoda Veržej, kjer naj bi nam pripravili tudi kosilo. Ko sem ravnatelju zavoda, ki je bil moj študijski kolega, telefonirala in ga vprašala, če je možno, da nam pripravijo tudi kosilo (seveda proti plačilu), je to potrdil in smatrala sem, da najin dogovor drži. Vseeno pa sem v zavod poslala še dopis na obrazcu, ki ga je pripravil kolega Tedi Stojšin. Bil je predavatelj predmeta Upravni postopek, ki se ni strinjal, da te obiske urejamo tako po domače in je to vprašanje formaliziral. Obrazec je zajemal vse, kar je bilo treba, vendar na njem ni bilo prostora za kaj drugega kot za uradni del programa. Vseeno sem pričakovala, da bo dal direktor prednost dogovoru pred formularjem, a sem se motila! Žal pa nisem še enkrat telefonirala, da bi zadevo preverila. Ko smo okoli 14.00 ure popoldne prišli v zavod lačni in že precej izčrpani od doživetij tistega dne, sem najprej vprašala za kosilo, a je sledilo bridko razočaranje.

Direktor je povedal, da je upošteval dopis in ne najinega dogovora in razumel, da smo se odločili drugače. Takoj me je potolažil in povabil, da si najprej ogledamo zavod in na kratko spoznamo koncepte njihovega dela z mladostniki, medtem pa bo njihova kuhinja poskrbela za naše želodce.

Medtem se je zgodil čudež v slogu »mizica, pogrni se«; ko smo se namreč vrnili v konferenčno sobo, so se vse mize tam kar šibile od dobrot. Prinesli so nam verjetno vse, kar so premogli v shrambi, hrani so dodali še nekaj steklenic vina in v slabih dveh urah nam je uspelo mize »očistiti«. Tako se je naš obisk podaljšal še za dobro polovico načrtovanega in poslovili smo se v prijetnem vzdušju.

Skrbelo me je, kaj bo z večerjo, ki nas bo čakala po prihodu v Zidanškov dom na Pohorju. Mobilnih telefonov takrat še nismo imeli, telefonske številke nisem imela pri sebi in v domu niso imeli imenika, da bi prej odpovedala večerjo. Kot sem pričakovala, za hrano tam nihče od nas ni pokazal posebnega zanimanja in razočarali smo tamkajšnje kuharice, ki so pripravile okusen obrok.

Zjutraj pa nas je presenetil sneg in morali smo priti do gornje postaje žičnice. To je bil pa za nekatere prehud zalogaj, saj niso računali na sneg, čeprav je bil februar. Ena študentka je za pot obula celo salonarje, in ker z njimi ni mogla iz hiše, sem ji posodila svoje mokasine, ki sem jih uporabljala kot copate in so mi bili drag spomin na prijatelje iz Minnesote. Kot pričakovano, je do žičnice prišla čisto premočena in moj spomin je končal v smeteh.

Tisti dan smo imeli v načrtu le daljši obisk Centra za socialno delo. Tam so se na naš obisk vedno skrbno pripravili in študentom res dobro predstavili svojo razvejano dejavnost. V manjših skupinah so študenti obiskali vsak oddelek posebej, da so lahko dobili predstavo o delu strokovnih delavcev. Obisk smo končali okoli 13.00 ure in bil je čas kosila. Študente sem vprašala, če gremo v bližnjo samopostrežno restavracijo, a so se odločili, da bi šli raje takoj proti domu.

Po dobri uri vožnje pa so se oglasili želodci in študentje so predlagali, da se ustavimo v prvi gostilni. Toda ne v prvi, niti v drugi gostilni niso imeli vnaprej pripravljenih jedi. Vprašali smo za krofe, saj je bil pust, a niti teh ni bilo več na voljo. Najbolj lačni so potem naročili, kar je bilo možno na hitro pripraviti, nekateri pa smo se zadovoljili s kavo. Ob mizah pa smo se med čakanjem zelo truditi govoriti o čemerkoli, a kakor koli že smo obračali, se je vsak naš pogovor vračal k hrani.

Pričakovala sem, da si bo ta generacija ekskurzijo v Maribor zapomnila po stradanju in mene po tem, da sem s svojo površnostjo to povzročila. Ko sem te študente ponovno srečala 20 let po njihovem vpisu na VŠSD, sem pa z olajšanjem ugotovila, da se jih večina tega dogodka sploh ni spominjala! Kljub temu pa mene to še vedno spremlja in še leta po upokojitvi sem pogosto sanjala, kako organiziram ekskurzije s študenti, na katerih se vedno kaj zalomi.

Opisati ali vsaj omeniti moram pa še dve ekskurziji v domove za stare ljudi pri predmetu Socialno delo s starimi. Prva od teh je bila v Dom upokojencev Sežana. Zapomnila sem si jo po tem, ker smo tam srečali eno naših prvih socialnih delavk, saj je študirala v prvi generaciji tedanje Šole za socialne delavce. Bila je živahna stara gospa in je z veseljem pripovedovala, kakšno je bilo socialno delo v tistem času.

Drugič smo pa obiskali Belo krajino in dva tamkajšnja domova. Bilo je spomladi in Bela krajina nas je pozdravila v vsej svoji zeleno-beli lepoti. Najprej smo šli v dom v Črnomlju, kjer smo si ogledali lepo urejen dom in poslušali predstavitev direktorja, socialne delavke in drugih članov strokovnega tima. Ko smo uradni del končali, so nas pa bogato pogostili. Bilo je v velikonočnem času, zato na mizi ni manjkalo prazničnih jedi in seveda tudi ne njihove značilne belokrajnske pogače.

Od gostiteljev smo se z zamudo poslovili in se podali naprej do Metlike. Tam nas je pa spet čakalo presenečenje – bogato praznično kosilo. Tega nikakor nisem pričakovala, saj sem se po že opisani štajerski izkušnji izogibala naročanju hrane v ustanovah, ki smo jih obiskovali. Bilo nam je neprijetno, ker smo se ponujene hrane komaj dotaknili, a črnomaljski velikonočni zajtrk je pošteno napolnil naše želodce.

Od ogleda smo si vsi najbolj zapomnili železne rešetke na stari zgradbi doma, kar je spominjalo na srednjeveški azil. Upam, da so te rešetke kasneje odstranili in tako dom naredili prijaznejši.

»Lov na čarovnice«

Ko se je naša priljubljena direktorica Mica leta 1972 upokojila in jo je nasledil Ivan Jenko, se je vzdušje na šoli drastično spremenilo in naši odnosi so se skrhali. Nastopila je »doba mračnjaštva«, Jenko je namreč s preživelimi stalinističnimi metodami začel preganjati kolego Bernarda Stritiha zaradi izdaje prevedene knjige o metodah

socialnega dela. Določeni tovariši in tovarišice izven šole, ki so sodelovali pri tem pogromu, so namreč menili, da knjiga ni ustrezna za naš socialistični sistem, da vnaša zahodne vrednote in so zahtevali, da jo umaknemo iz uporabe. Ponovila se je torej zgodba iz petdesetih let, ko je šlo za učbenik dr. Katje Vodopivec, ki pa je bila zaposlena izven šole in ni bila toliko izpostavljena kot Bernard.

Ne vem več točno, kdaj se je začela in kako dolgo je ta hajka trajala, vsekakor je na koncu le prevladal zdrav razum.

Jenko je kot direktor odstopil, nadomestila ga je Andreja Kavar Vidmar, njo sem pa za dve leti nadomestila jaz. Po mojem mandatu je postal novi direktor šole Bernard Stritih.

Opisano dogajanje je hote ali nehote zelo vplivalo na naše medsebojne odnose, ki se niso nikoli vrnili na prejšnjo raven. Verjetno je to prispevalo tudi k moji odločitvi, da sem za štiri leta zapustila šolo. Prav gotovo pa je ta lov na čarovnice vplival na nas vse, da smo se več let izogibali objavljanju obsežnejših strokovnih gradiv, čeprav bi bilo to nujno za naše napredovanje v nazivih. Sicer pa po pogostih maratonskih sestankih, ki so nas izčrpavali, niti ne bi mogli zbrati dovolj energije za resno pisanje.

Razmere na šoli do nastopa »jenkizma« bi skoraj lahko označila kot romantične. V dobrem vzdušju smo tudi veliko in z lahkoto delali, bili smo entuziasti in smo poskušali na vse načine promovirati socialno delo ter ves čas iskali možnosti za razvoj visokošolskega programa. Seveda pa je bilo za učitelje nujno, da dosežejo ustrezne kvalifikacije za izobraževanje na univerzitetni ravni. Gabi, Blaž in Bernard so intenzivno delali tudi na svojih doktoratih in tako sčasoma dosegli prvo stopnjo na univerzitetni lestvici, tako da so postali docenti.

Reorganizacije prakse

Strnjena trimesečna praksa v našem študijskem programu je bila za študente zelo pomembna in želeli smo jo ohraniti za vsako ceno. Po drugi strani smo se pa zavedali, da študenti ne dobijo dovolj teoretičnega znanja za svoje kasnejše zahtevno strokovno delo. Poskušali smo doseči, da bi študijski program podaljšali vsaj za en semester, a sprva nismo uspeli. Iskali smo vse mogoče možnosti, a z nobeno nismo dosegli želenega cilja, saj vsega nismo mogli spraviti pod eno streho.

Vseeno pa nam je uspelo doseči še četrti semester teoretičnega pouka, v drugem letniku študija pa smo uvedli dan v tednu za praktično delo. Ta oblika je imela svoje prednosti, a tudi slabosti, in iskali smo naprej. Tako je nekdo izmed nas, če se ne motim, je bil to Vito Flaker, dobil idejo o organizaciji **blok eksperimentalnih vaj**.

Vsak učitelj je dobil skupino študentov in izbral eno izmed tedanjih ljubljanskih ali okoliških občin in se z vodstvom tamkajšnjega centra za socialno delo dogovoril, da skupino skupaj z učiteljem sprejme in ji omogoči, da spoznajo njihovo delo. Hkrati pa smo Centre zaprosili, da pomagajo pri organizaciji obiskov v tistih ustanovah na njihovem območju, s katerimi največ sodelujejo. Tako smo spoznali mrežo, ki je bila v dani občini na voljo za pomoč prebivalcem v različnih stiskah, pa tudi oblike in načine njihovega medsebojnega sodelovanja.

Odzivi študentov, CSD in učiteljev so bili zelo pozitivni, vseeno pa smo blok eksperimentalne vaje organizirali le nekaj študijskih let. Spomnim se, da sem sama svojo skupino enkrat vodila za teden dni v Moste, drugič pa v Domžale. Žal ne vem, kaj je bil vzrok, da smo kljub tako dobrim izkušnjam te vaje opustili.

Zagovori diplomskih nalog

Že na Višji šoli so bile diplomske naloge študentk in študentov po zaslugi našega odličnega metodologa Blaža Mesca večinoma zelo dobre in so presegale standarde za to stopnjo študija. Študenti so se lotevali različnih tem in jih raziskovali praviloma s pomočjo kvantitativnih metod. V vlogi mentorjev smo nastopali vsi učitelji šole. Zbiranje in obdelava podatkov je trajala od tri do šest mesecev.

Protokol samega zagovora je bil, in je tudi še sedaj, predviden in se ni bistveno spreminjal. V prvih letih delovanja šole, ko je bilo študentov malo, smo zagovor opravili v bolj svečanem vzdušju. Kasneje pa smo zaradi velikega števila študentov in pomanjkanja časa zagovore začeli opravljati bolj serijsko in formalno.

Predvsem izredni študenti pa so se želeli mentorjem in članom komisije zahvaliti s kakšnim simboličnim darilom. In prav v zvezi s temi darili imam v spominu dve prigodi. Prva se nanaša na prav nenavadno darilo, ki ga je izredna študentka iz Prekmurja prinesla vsem trem članicam diplomske komisije. To je bil domači kruh, saj so starši študentke imeli pekarno. To darilo me je prav ganilo, pomenilo

mi je hvaležnost, domačnost in toplino, pa še velikih stroškov ji ni povzročilo.

Druga izredna študentka s Krasa je komisiji tudi želela podariti nekaj domačega. Prinesla je domači pršut in teran, a je bila pri tem, ko je vrečko postavila na tla ob steno predavalnice, malo nespretna in se je ena steklenica razbila in vino je najprej v majhnem, potem pa v vse večjem potoku teklo po tleh. Vso mojo pozornost je takrat dobil ta curek, nisem se mogla zbrati in najraje bi se na glas zasmejala. Zadovoljna sem bila, da študentka te scene ni videla, ker se je to dogajalo za njenim hrbtom, sicer bi jo to zmedlo.

Dopolnilno strokovno izobraževanje

Šola je od vsega začetka za praktike organizirala tudi dopolnilno strokovno izobraževanje in pripravljala programe, na katerih jih je seznanjala z novostmi, da so lahko dopolnili svoje znanje in z vsebinami za obnovitev in obogatitev strokovnega znanja. Sama sem v prvih letih, ko sem še delala v praksi, sodelovala vsaj na dveh takšnih seminarjih. Prvi je obravnaval različne vidike dela z družino, drugi pa skupnostno delo, ki ga v času študija še nismo spoznali.

Razen novih znanj pa so ljudje na seminarjih spoznavali nove kolege in z njimi lahko navezovali pristne kolegialne stike, kar je bilo kasneje pri njihovem delu dobrodošlo.

Kdo je sprva na VŠSD organiziral različne oblike dopolnilnega strokovnega izobraževanja, ne vem natančno, domnevam pa, da je bila to Ada Klajnšek. Seminarje je organizirala spontano, ko se je pojavila neka novost (denimo sprememba zakona), na njih je veliko predavala sama, vključevala pa je tudi druge učitelje, tudi zunanje, in praktike, odvisno seveda od teme. Zdi se mi, da je po Adinem odhodu dopolnilno strokovno izobraževanje prevzela Irena Matelič, in ko sem jo po upokojitvi nadomestila jaz, je bilo jasno, da so potrebe po tem prevelike (več socialnih delavcev in več področij, na katerih so se zaposlovali), in da za to področje potrebujemo novo sodelavko. Odločili smo se za Mileno Tanasković Lamut, ki je skupaj z menoj doštudirala v Zagrebu. Kakšno leto je Milena delala samo na dopolnilnih programih in organizirala veliko različnih seminarjev, ki so bili dobro obiskani. Potem pa smo uvedli nov predmet Socialna gerontologija, ki ga je začela tudi predavati.

Predavatelji smo za veliko večino seminarjev tudi vnaprej pripravljali pisno gradivo.

Ko je Milena po nekaj letih odšla s šole, je prišla Maja Vojnović in njeno delo še nekoliko dopolnila s tem, da je za vsak seminar pripravila ustrezna strokovna izhodišča in tako udeležence vnaprej uvedla v temo, ki bo obravnavana.

Zame je bilo sodelovanje na teh seminarjih skoraj vedno lepo doživetje. To je bila priložnost za učenje, iz diskusij s praktiki sem vedno kaj novega odnesla. Poleg tega pa so bila prijetna tudi naša druženja ob večerih po opravljenem delu. Seminarje so naše kolegice običajno organizirale v urejenih turističnih krajih, zelo veliko smo, denimo, gostovali v hotelu Delfin v Izoli.

Moja prva izkušnja s predavanja za rejnice na Moravškem pa mi je ostala za vedno v spominu. Ko sem se pripravljala, sem razen na vsebino mislila tudi na način podajanja snovi. Z rejnicami sem pred tem kar precej delala individualno, a kako naj pristopim k skupini, mi je dalo veliko misliti. Razmišljala sem o tem, da gre za preproste ženske, ki se jim bom najlažje približala na čimbolj domač način, torej z govorom v dialektu. Ko sem na seminarju začela govoriti, pa me je presenetila nenadna smrtna tišina in vse oči so me začudeno gledale. Nisem takoj ugotovila, kaj sem naredila narobe, saj sem govorila po domače, v dialektu … Šele tedaj sem se zavedla, da sem res govorila v dialektu, a v svojem, torej koroškem, one so bile pa Gorenjke!

Omenila bom še dve izkušnji iz teh naših seminarjev. Prva je bila kar malo šokantna, saj sprva na seminarju za delavce domov za stare sploh nisem nameravala sodelovati. Že kar pozno zvečer me je poklicala Milena in me prosila, da grem naslednji dan z njo na seminar in »nekaj« predavam, ker je predvideni predavatelj sodelovanje pravkar odpovedal. Seveda nisem imela pripravljene nobene teme, a odkloniti nisem smela, saj nisem mogla dopustiti, da bi šola izpadla neresno. Na srečo sem bila pred nedavnim na jugoslovanski gerontološki konferenci, kjer so nam predstavili tedanjo novost – gerontološki center ter opisali njegove funkcije in prednosti. Pregledala sem gradivo in zapiske, da sem bila kolikor toliko pripravljena.

Ko sem naslednji dan povedala vse, kar sem o tej novosti slišala, sem udeležence razdelila v manjše skupine in jim zastavila nekaj vprašanj o tem, ali vidijo možnosti za ustanovitev gerontoloških centrov v svoji občini, kdo vse bi naj pri uresničitvi te zamisli sodeloval in kdo naj bi bil odgovoren za to. Na vsa začetna vprašanja so vse

skupine dale smiselne in dokaj enotne odgovore. Pa tudi na zadnje glede odgovornosti za ustanovitev gerontoloških centrov so vsi enoglasno odgovorili, da je to stvar Skupnosti za socialno varstvo. To je bilo seveda v obdobju »sisomanije«, ko so imele samoupravne interesne skupnosti jasne pristojnosti vsaka na svojem področju, SIS socialnega varstva pa naj bi usklajeval in povezoval štiri druge (socialno skrbstvo, otroško varstvo, pokojninsko in invalidsko zavarovanje in zaposlovanje). Nihče ni zares vedel, čemu naj bi bile te skupnosti namenjene, in včasih sem imela vtis, da so nanje odlagali vse tisto, za kar niso želeli, da se uresniči. Direktorji domov, ki so na tistem seminarju prevladovali, niso uvideli, da je to lahko izziv za širitev njihove institucije in kompetenc. Očitno so se zbali konkurence in našli zase varno rešitev, ker se tako ideja o gerontološkem centru vsaj še dolgo ne bi nikoli uresničila! Tudi še danes le redki slovenski domovi za stare opravljajo vse tiste naloge, ki naj bi jih imel gerontološki center, čeprav jim sedaj veljavni zakon o dolgotrajni oskrbi to nalaga.

Veliko let kasneje, ko sem že končala usposabljanje za supervizijo (torej v času delovanja visoke šole) in smo jo želeli uvesti v prakso naših institucij, se mi je na predavanju za direktorje Centrov za socialno delo zgodilo še nekaj neprijetnega. To je bila popolna ignoranca teme, ki sem jo predstavljala, in s tem seveda tudi mene kot predavateljice! Vsaj polovica (moških) udeležencev je odšla k bifeju, ki je bil v istem prostoru. Tisti, ki so morda iz vljudnosti ali kakšnih drugih razlogov vendarle ostali, pa so mi s svojim vedenjem tudi dali vedeti, da jih tema sploh ne zanima. Vsekakor moje takratno občinstvo ni želelo sprejeti supervizije, ki je bila tedaj v našem prostoru novost, ne glede na to, da jo je novi Zakon o socialnem varstvu iz leta 1992 uzakonil.

Skupinski treningi

Bernard Stritih se je v tujini usposobil za tako imenovani sensitivity trening, posebno metodo intenzivnega skupinskega dela. To je potekalo v majhnih skupinah, na katerih so se udeleženci naučili prisluhniti svojim občutkom in pri tem upoštevati tudi občutke drugih članov skupine. To je naučil tudi nekatere druge učitelje in nas toliko usposobil, da smo sensitivity treninge vključili tudi v študijski program in smo jih dolga leta pripravljali tudi za študente drugega letnika. Včasih smo te treninge organizirali tudi izven šole, največ na Obali.

S tem je povezano tudi eno mojih najbolj stresnih doživetij v družinsko/poklicnem življenju. Hčerko, tedaj staro kakšnih pet let, so namreč zaradi pogostih prehladnih obolenj poslali na okrevanje v Otroško zdravilišče na Debeli rtič. Mi na šoli smo pa ravno v tistem času načrtovali trening skupinske dinamike za študente prav tam. Hčerka je zdravilišče zelo odklanjala in tolažila sem jo, da bom tudi jaz teden dni tam in se bova lahko vsak dan videvali.

Poleg kolegov sta pri izvedbi tega treninga takrat sodelovala še dva zunanja izvajalca, ki sta zahtevala, da vse izvedemo čim bolj natančno, kamor je sodilo tudi vsakodnevno vrednotenje skupinske dinamike za vsako skupino. To je bil kar zahteven in dolgotrajen postopek, ki so ga naprtili meni. Tako sem se ob večerih, namesto da bi obiskala hčerko, ukvarjala s tem vrednotenjem, ki mi ni šlo dobro od rok in mi je zato vzelo veliko časa. Hčerko sem tako lahko videla le za nekaj minut, tik preden je skladno s hišnim redom morala v posteljo. Ko se je naš seminar končal, sem jo pa vzela s seboj domov, saj je nisem več mogla pustiti tam vse objokane in same.

Kasneje sem se spraševala, zakaj sem sprejela vlogo, ki so mi jo dodelili, zakaj preprosto nisem povedala, da imam tudi obveznosti do otroka, da sem čisto razdvojena in ob večerih preprosto ne zmorem zahtevnega vrednotenja.

Ta naša dejavnost je naletela na veliko zanimanje strokovne javnosti, tako da je bila ožja ekipa nekaj časa kar precej zaposlena. Trening je šola izvedla tudi za študente zagrebškega Medfakultetnega študija za socialno delo moje generacije.

V času delovanja VŠSD smo se tudi veliko ukvarjali z vprašanji Splošnega ljudskega odpora (SLO) in vloge socialnega dela pri tem. Takrat je veljala doktrina, da moramo biti vsi prebivalci pripravljeni na morebitno tujo agresijo in tudi na možne naravne ujme in se moramo vnaprej naučiti, kako naj se zaščitimo in ravnamo v takšnih situacijah. Od nekaterih strok, kot je denimo socialno delo, so pa pričakovali, da bodo znale poskrbeti za množice prestrašenih ljudi, ki bi jih tovrstne nesreče zadele. Sama sem se v tem okviru največ ukvarjala z vprašanjem in načinom evakuacije ljudi in njihovim nameščanjem na druge razpoložljive lokacije, predvsem z zagotavljanjem zbirnih centrov in organizacijo življenja v njih. Ekipo je vodil in usmerjal prof. Tone Kikelj, ki je predaval predmet Splošni ljudski odpor, ki je bil v tistih letih obvezen. Podrobno je preučeval skrb za ogrožene ljudi med drugo svetovno vojno pri nas in tudi drugje in

tako začrtal program usposabljanja socialnih delavcev na tem področju. V stalni ekipi smo bili poleg Toneta še Bernard Stritih, Milena Tanasković Lamut in jaz, občasno pa so se nam pridružili še drugi predavatelji šole.

Poleg izobraževanja socialnih delavcev za potrebe SLO pa je Mestna občina Ljubljana našo ekipo izbrala tudi za usposabljanje ekip krajevnih skupnosti za delo na tem področju. Tako smo bili s to tematiko kar nekaj let veliko angažirani. Pripravili smo tudi ustrezno gradivo, da smo poslušalce opremili z njim.

Ko obujam spomine na ta usposabljanja, sem si priklicala tudi dogodek, ki je povezan z enim izmed predavanj v določeni krajevni skupnosti v Ljubljani. Predavanje naj bi se začelo ob 18.00 uri, moja hčerka pa je prišla iz šolskega varstva dve uri pred tem in mi povedala, da ima uši. Takrat je šlo za prvega izmed številnih valov uši v povojnem obdobju, ko je bilo to še nekaj novega in sramotnega. Reagirala sem panično in hotela odpovedati predavanje, zdelo se mi je, da tega ne zmorem, saj ima moj otrok vendar uši! Sploh ne morem opisati občutkov, ki so me takrat obhajali, tiste uši sem doživljala, kot da gre za konec sveta. Kasneje sem se seveda na te zajedalce navadila, saj so postale stalnica v naših življenjih in so me spremljale v letih odraščanja hčerke in treh vnukinj, pa tudi pravnukinja ni bila imuna nanje.

Vse tisto ukvarjanje z izrednimi razmerami pa mi je čez nekaj let prav koristilo. Ko sem med vojno v Bosni delala z begunci v Zbirnem centru na Roški cesti v Ljubljani, sem s pridom v praksi uporabila marsikaj od tega, o čemer sem prej pisala in predavala. Prav tako sem se na delo naše SLO ekipe spomnila takrat, ko smo z delovno brigado pomagali prebivalcem po potresu v Posočju.

Prva (javna) knjiga o socialnem delu v Sloveniji

Že odkar sem prevzela predmet Uvod v socialno delo, sem skrbela za študijsko gradivo. Izdala sem več skript, a nazadnje sem zbrala pogum in začela pripravljati knjigo. Pogum je bil res potreben, saj smo na šoli imeli že dve slabi izkušnji z našimi publikacijami. Vedela sem za zgodbo z gradivom Katje Vodopivec, ki je bilo pionirsko delo na našem področju pri nas, a v roke je nisem dobila, ker je bila v bunkerju. Zgodbo o prepovedanem učbeniku sem že zgoraj opisala. A ne glede na to sem sprejela tveganje, saj se mi je zdelo nedopustno, da višja šola deluje že več kot 20 let, a nimamo še nobene knjige, s katero bi

se stroka predstavila javnosti in bi bila študentom študijsko gradivo. Knjiga je nastajala nekaj let, in ko je bila končana, so mi na šoli povedali, da je ne bodo natisnili. Sklepam, da je bil posredi še vedno vpliv »jenkizma«. Nato sem se obrnila na založbo Delavska enotnost in se dogovorila, da bo knjiga izšla pri njih. Toda takrat so že bile na vidiku velike družbene spremembe in založba je bila medtem, ko je bilo besedilo v lektoriranju, ukinjena. Ko so mi to sporočili, sem se odločila, da knjigo izdam v samozaložbi. Takrat je vajeti v svoje roke vzel moj mož, ki je prevzel vsa organizacijska opravila, ki jih ni bilo ravno malo. Tako je knjiga z naslovom »Socialno delo« leta 1989 vendarle izšla.

Glede na to, da ni bilo nikogar, ki bi knjigo prodajal, sem tudi to morala večkrat opravljati sama. Ob tem mi je bilo zelo neprijetno, a bilo je najbolj enostavno, saj sem bila v stalnem stiku z rednimi in izrednimi študenti in v veliki meri tudi s praktiki.

Nekaj zadoščenja sem doživela ob srečanju Aktiva socialnih delavcev v psihiatriji, na katerem mi je ena od udeleženk rekla, da ji ta knjiga veliko pomeni, saj se počuti zelo slabo, ko jo sodelavci v timu sprašujejo, kje ima strokovno literaturo, a do takrat ni imela ničesar pokazati. Ob tej izkušnji sem videla, da sem z izdajo knjige dosegla pomemben cilj, namreč, da se stroka vsaj malo predstavi drugim strokovnjakom in javnosti.

Ponosna sem na svoj pogum, da sem se po vseh grenkih izkušnjah VŠSD z izdajanjem strokovne literature sploh odločila za izdajo knjige s tem, za nekatere kar provokativnim naslovom. Manj ponosna sem na vsebino knjige, ker je v njej kar nekaj vrzeli. Poskušala sem namreč izhodišča socialnega dela čimbolj prilagoditi tedanji socialistični ideologiji in ga predstaviti kot nekaj, kar sistema ne ogroža, temveč ga lahko le okrepi. Ta cilj sem dosegla, saj se tovarišice, ki so bedele nad ideološko primernostjo naših objav, takrat niso oglasile – vsaj vedela nisem za to.

Filozofski temelji marksizma

V zgodnjih 80-ih letih prejšnjega stoletja smo dobili navodilo, da moramo v študijski program obvezno vnesti tri vidike temeljev marksizma. To zahtevo smo dobili od Univerze, ta pa nedvomno od CK Zveze komunistov Slovenije. Na šoli so ugotovili, da filozofski temelji marksiza sodijo v Uvod socialno delo, ki sem ga poučevala, sociološki seveda v Sociologijo, ekonomski pa v predmet

Politična ekonomija. Ob tej nalogi sem se počutila zelo nelagodno. S pomočjo ustrezne literature sem sicer pripravljala predavanja, a ta vsebina mi ni »ležala« in nisem je osvojila do te mere, da bi postala zares »moja«.

Mislim, da tistim generacijam študentov, ki so morali poslušati moje nekompetentne razlage dela marksizma, dolgujem globoko opravičilo!

Načrtovanje družine

Eno od področij mojega zanimanja je bilo tudi načrtovanje družine. Že v zgodnjih 70-ih letih prejšnjega stoletja smo se iz šole udeležili posveta o načrtovanju družine v Beogradu Gabi Čačinovič Vogrinčič, Bernard Stritih in jaz. Takrat smo tudi začrtali raziskovalni projekt, v katerem smo sodelovali VŠSD iz Sarajeva, Inštitut za socialno politiko iz Beograda in naša šola, ki sem jo zastopala jaz. Spomnim se, da sem kakšno leto pogosto potovala z nočnim vlakom bodisi v Sarajevo, bodisi v Beograd in tudi napisala precej gradiva na temo vloga socialnega delavca pri načrtovanju družine. Kaj se je s tem gradivom zgodilo, pa mi nikoli ni uspelo izvedeti.

V tistem obdobju sem se tudi, kot edina iz tedanje države, udeležila Konference o vlogi socialnega dela pri načrtovanju družine v Londonu, na kateri ni bilo prav veliko udeležencev. Zakaj sem dobila to vabilo ravno jaz, mi ni bilo jasno. Tudi tam sem bila edina predstavnica socialističnih držav. Vsebine konference se ne spomnim prav dobro, sem pa takrat doživela nepozabno srečanje z madame Eileen Younghusband.

Zmeda v letalskem prometu, zaradi katere sem prvi večer v Londonu zamudila skupno večerjo vseh udeležencev konference, pa je povzročila to, da me je doletela velika čast večerje v troje naslednji dan, na katero sta me povabila madame Younghusband, častna predsednica IASSW, in tedanji predsednik te asociacije. Do takrat sem Eileen Younghusband poznala le po imenu kot avtorico knjig in strokovnih člankov. Kasneje sem izvedela, da si je v svetovnem merilu prizadevala za uveljavitev naše stroke, da je bila učiteljica socialnega dela in pobudnica pomembnih reform na področju socialnega varstva v Veliki Britaniji. Za njene velike zasluge ji je kraljica podelila častni naziv »madame«. Ob večerji sem jo doživela kot izjemno šarmantno, prijazno in skromno, empatično in nevsiljivo starejšo gospo,

ki je znala prisluhniti sogovorniku. Želela sem si, da bi ji bila podobna, ko bom dosegla njeno starost.

Umrla je le nekaj let po tem srečanju v avtomobilski nesreči v ZDA. V njen spomin IASSW vsaki dve leti organizira strokovna srečanja, poleg tega pa zaslužnim učiteljem socialnega dela podeljuje nagrade z njenim imenom. Tudi naša kolegica, prof. dr. Darja Zaviršek, je prejela to častno priznanje za svoja prizadevanja za mednarodni doktorski študij socialnega dela.

Ko sem nekoč v prvem letniku predavala o načrtovanju družine in vlogi socialnega dela pri tem, je v odmoru k meni pristopil študent in me prosil, če lahko govori z mano. Povedal je, da je njegovo dekle noseča in me prosil za nasvet, kako naj ravnata. Odločila sta se za prekinitev nosečnosti, a nista želela, da bi za to izvedeli njuni starši. Oba sta bila polnoletna, kar pomeni, da sta lahko sama odločala o tem, a težava je bila, da je bil dekletov oče zdravnik in je bilo jasno, da bo za abortus izvedel, če ga bo opravila v domačem kraju. Kaj sem mu svetovala, ne vem več, me je pa pretreslo, da se je fant od vseh ljudi na svetu po nasvet obrnil prav name in da ta mlada človeka nimata v svoji socialni mreži nikogar, na katerega bi se lahko v stiski obrnila.

Mladinski terapevtski tabori

Terapevtski tabori za otroke in mladino so pomenili inovacijo v slovenskem prostoru. Kolega Bernard Stritih je okoli sebe zbral skupino strokovnjakov, med katerimi je bila tudi dr. Anica Kos Mikuš, otroška psihiatrinja, in pripravili so projekt, s pomočjo katerega so otrokom iz nespodbudnega okolja, ki so bili v obravnavi različnih strokovnih služb, največ v Svetovalnem centru v Ljubljani, dali priložnost, da se naučijo vzpostavljanja zdravih medsebojnih stikov z odraslimi, mladimi in vrstniki. K projektu je Bernard znal pritegniti ogromno mladih, ne le študentov VŠSD, temveč tudi iz drugih visokošolskih programov (psihologija, specialna pedagogika, celo medicina in višja zdravstvena šola).

Ti ljudje z mladino niso delali samo dva tedna v letu, kolikor je dejansko trajal tabor, temveč celotno šolsko leto. To je bil proces, v katerem so vsi udeleženci ogromno pridobili, za vsakega posebej in za vse hkrati je bil to proces učenja in zorenja.

Projekt, ki je nedvomno terjal ogromno angažiranja vseh akterjev, je trajal leta in leta in je dejansko prerasel v gibanje. Bernard je

postal strokovni »oče« številnim generacijam študentov in tedanjim mladostnikom, ki so bili vključeni v te tabore. Model so pozneje posnemali nekateri strokovnjaki, ki so v njem sodelovali kot študenti, in še vedno živi!

Izkušnje teh taborov je ožja skupina izvajalcev tudi sistematično spremljala in raziskovala dogajanje. Tako je nastala cela vrsta strokovnih in znanstvenih gradiv, tudi doktorati. Na ta način se je tudi razvilo akcijsko raziskovanje.

Drugi akcijski projekti

Konec 70-ih let prejšnjega stoletja in tudi kasneje smo bili na šoli zelo aktivni. Razvijali smo številne akcijske projekte, v katere smo zajeli predvsem otroke in mladino. Eden izmed njih je bil velik projekt z naslovom »Vpliv družbenega prostora na socializacijo otrok«, v katerem je sodelovalo kar devet sodelavcev VŠSD (nosilec Bernard Stritih). Sodelovala sem pri igrah z otroki na Bratovševi ploščadi. Otroke v pustih betonskih naseljih smo želeli pritegniti k igram in druženju in jim pokazati drugačne možnosti za preživljanje prostega časa. Skupina študentov, ki se je odločila za sodelovanje v projektu, je enkrat tedensko popoldneve preživljala tako, da so otrokom pokazali nove igrice in se družili z njimi. Pri tem smo sodelovali tudi pedagoški delavci, ki smo v bili vključeni v ta projekt.

Bratovševa ploščad je bila moja soseska in dobro sem vedela, da ta prostor brez zelenih površin ni prijazen do stanovalcev in da otrokom nima kaj ponuditi. Glede na to, da je bilo naselje razmeroma novo, so bila tudi drevesa, ki so jih posadili, še majhna in niso dajala nobene sence. Včasih sem videla deklice, ki so se igrale s punčkami kar na stopnicah vhoda v blok, ne glede na to, da je sonce prav neusmiljeno žgalo. Seveda vsega tega s projektom nismo mogli spremeniti, smo pa zato izbirali igre, ki so bile v danih okoliščinah izvedljive (igre z žogo, ristanc, gnilo jajce, risanje na asfalt, branje ali pripovedovanje pravljic ipd.). Otroci so se sami vključili v tisto skupino, ki jih je pritegnila in v vsaki skupini je sodelovalo po nekaj študentov. Seveda smo vabili tudi starše, da se nam pridružijo, a to se je bolj redko zgodilo.

Po nekaj tednih sem opazila, da so se otroci iz soseske veliko bolj kot pred projektom tudi sami zbirali v skupine in se igrali. Nekoč, ko sem šla v trgovino, me je na ploščadi ustavila približno petletna deklica in me povabila, naj se igram z njo. Povedala sem ji, da ne

morem, ker imam preveč dela in, da se bom ponovno igrala v ponedeljek. Modro je pokimala, me pogledala in rekla: »Aha, že vem, ti se igraš samo ob ponedeljkih!«

Podobne aktivnosti so potekale tudi na drugih lokacijah po Ljubljani. Dogajanje ob neposrednem delu v okviru projekta smo opisali in ga tudi teoretsko obogatili in leta 1980 izdali raziskovalno poročilo z naslovom projekta.

Temu projektu je kmalu sledil še eden z naslovom »Prostovoljno delo«, pri katerem je spet sodelovala precejšnja skupina sodelavcev in nosilec je bil ponovno Bernard Stritih.

Mlajši kolegi in kolegice, predvsem Vito Flaker in Darja Zaviršek, sta se v času delovanja VŠSD med drugim ukvarjala tudi z romsko problematiko. Vito je v okviru širšega projekta, ki je potekal v Žužemberku, organiziral tudi poletni tabor za študente v bližini tamkajšnjega romskega naselja. Študenti so pod vodstvom mentorjev delali predvsem z otroki, pa tudi z odraslimi.

Nekoč sem se jim hotela za nekaj dni pridružiti in sem prišla v njihov tabor, vendar me je nered, ki sem ga našla v študentskih bivalnih prostorih, odvrnil od prvotne namere, tako da sem se vrnila domov.

V vseh letih delovanja višje in visoke šole je bilo opravljenih kar nekaj projektov in akcijskih raziskav o Romih. Darja Zaviršek se jim je v svoji karieri sorazmerno veliko posvečala in kaže, da svojega zanimanja zanje tudi do danes še ni opustila.

Delovne brigade Rdečega križa

V vseh letih delovanja Višje šole smo učitelji v sodelovanju z Rdečim križem organizirali tudi več mladinskih delovnih brigad, verjetno kar vsako poletje po eno. Študenti so pomagali prebivalcem odročnejših krajev pri različnih opravilih, ki bi jih sami težko zmogli. Poleg tega pa so v tista okolja prinesli nekaj življenja in nove poglede, saj je bil vedno cilj teh brigad tudi sodelovanje z lokalno skupnostjo. Ob sodelovanju so se tako študenti kot tudi krajani veliko naučili. V vsaki brigadi je vedno sodeloval tudi kateri od pedagoških delavcev šole.

Sama sem soorganizirala brigado na Kozjanskem in na Kobanskem. Nikoli nisem sodelovala v teh delovnih brigadah, sem pa študente obiskala v času trajanja njihovega dela na terenu.

Mladinske delovne brigade so mi bile blizu, ker sem sama kot dijakinja (Verd pri Vrhniki, kjer smo se trudili za melioracijo

ljubljanskega barja) in kasneje študentka (graditev avtoceste pri Mokricah in v Ristovcu – Davidovcu v Srbiji) z veseljem sodelovala v njih.

3.2 Naša prizadevanja za visokošolski program za socialno delo

Sodelovanje s FSPN

Večina učiteljev šole, pa tudi veliko študentov, ni bilo zadovoljnih s statusom višje šole, zato smo si zastavili za cilj postopno organsko preraščanje v visoko šolo, vse druge oblike smo smatrali za polovične rešitve. Videli smo, kaj se je dogajalo s šolami v drugih republikah bivše države, kjer so višje šole ukinili, izobraževanje za socialno delo pa integrirali v obstoječe fakultete. Tako so dobili nekakšne hibride, kjer se je socialno delo bolj ali manj izgubilo in utapljalo v drugih strokah. Stanje v Zagrebu sem že opisala in še do danes ni bistveno spremenjeno. Matična fakulteta je še vedno pravna. V Beogradu in Sarajevu so socialno delo vključili na Fakulteti za politične vede, v Skopju pa na Filozofsko fakulteto.

Vedeli smo, da bo naš proces preraščanja dolgotrajen, po drugi strani pa nismo mogli pustiti naših najbolj perspektivnih študentov, da bi na možnost za nadaljevanje študija čakali v nedogled. Tako smo se tudi mi začeli dogovarjati s tedanjo Fakulteto za sociologijo, politologijo in novinarstvo (sedaj Fakulteta za družbene vede, krajše FDV), da diplomantom naše šole omogoči vpis v tretji letnik študija. Niso nas zavrnili in sčasoma smo s skupnimi močmi na Fakulteti izoblikovali smer za socialno delo. Na smer, ki se je začenjala v tretjem letniku, so prihajali tudi študenti sociologije. Učitelji, nosilci osrednjih strokovnih predmetov na VŠSD, smo torej predavali tudi na fakulteti in prevzemali mentorstva za diplomske naloge. Na ta način smo dobili tudi nekatere sedaj nepogrešljive učitelje naše fakultete (Srečo Dragoš in Milko Poštrak), pa tudi nekatere vodilne delavce v institucijah.

Sodelovanje s FSPN je redno teklo, vse dokler VŠSD ni prerasla v Visoko šolo za socialno delo.

Posebna izobraževalna skupnost za družboslovje

V prvi polovici 80-ih let so me imenovali za članico Sveta Posebne izobraževalne skupnosti za družboslovje. Ta organ je bil sestavljen iz

učiteljev srednjih šol in družboslovnih fakultet in predstavnikov javnosti, predvsem iz političnih organizacij. Naloga sveta je bila reforma izobraževalnih programov na vseh ravneh družboslovnega izobraževanja in na začetku sem naivno pričakovala, da bo to tudi priložnost za podaljšanja študija za socialno delo. Vzdušje v tem svetu pa je bilo zelo neprijetno, moreče in odklonilno do vsakega širjenja programov.

Ne glede na to, da sem z argumenti poskušala utemeljiti, zakaj za našo stroko višješolsko izobraževanje ne zadostuje, je bil to le glas vpijočega v puščavi. Presenetila me je diskusija enega od eminentnih profesorjev Filozofske fakultete, ki je kot dokaz, da socialni delavci ne potrebujejo visoke izobrazbe, svoj prav utemeljeval s svojim lastnim primerom ob razvezi, ko menda socialna delavka ni ravnala profesionalno in je bolj verjela njegovi ženi kot njemu! Ko sem trdila, da ravno to dokazuje, da socialni delavci potrebujejo več znanja in kompetenc za ustrezno ravnanje v vsaki situaciji, je to seveda preslišal. Očitno boleče razveze ni prebolel in je krivdo za to pripisal, po njegovi oceni seveda, nekompetentni socialni delavki.

Vendar pa je ta primer, ki je pravzaprav potrdil naše argumente, da socialni delavci potrebujejo več znanja, in moje ugovarjanje profesorju, le prinesel rahel preobrat v mišljenju in odločanju članov sveta. A največ, kar sem takrat lahko iztržila, je bilo to, da bomo visokošolski program dobili čez šest let (1992). Če ne bi vztrajala, da je treba ta sklep jasno formulirati v zapisniku, bi na to verjetno vsi pozabili. Vseeno pa je bilo na ta sklep na ustreznih mestih treba še večkrat opominjati. A takrat je to v svoje roke prevzela kolegica Gabi Čačinovič Vogrinčič, ki je vztrajala ne le pri uresničitvi tega sklepa, temveč tudi kasneje, pri preoblikovanju Visoke šole v Fakulteto za socialno delo.

Sodelovanje v tem svetu je bila zame najbolj neprijetna izkušnja v celotni karieri. Po tej odločilni seji, ki me je čisto izčrpala, in kljub delnemu uspehu, sem celo pot do doma (trajala je kakšne pol ure), prepešačila in jokala zaradi nemoči in izgubljene priložnosti.

Specializacije

Kot prehod med višjo in visoko šolo, pa tudi zato, da smo ambicioznejšim študentom omogočili pridobiti dodatne kvalifikacije, smo pripravili šest programov specializacij za posamezna področja socialnega dela. Študentom, ki so se v te programe vpisali, smo obljubili, da

jim bomo opravljene izpite potem, ko bo Visoka šola ustanovljena, v celoti priznali. Naleteli smo na velik interes in dober odziv potencialnih študentov.

Učitelji smo se dela na specializacijah lotili z velikim entuziazmom, izdelali smo ustrezne nove učne programe in s tem pravzaprav tlakovali pot Visoki šoli in kasnejši fakulteti. Specializacije smo pripravili za delo s posameznimi skupinami uporabnikov oz. na posameznih področjih socialnega dela: družina, izobraževanje, starejši občani, zdravstvo, podjetja in organizacije, pravosodje in lokalne skupnosti.

Seveda je izvedba specializacij terjala veliko časa in energije, a zavedali smo se, da je to prvi korak na poti do visokošolskega izobraževanja za socialno delo v Sloveniji. Velika večina vpisanih študentov je program specializacije uspešno končala in čakali so, da bodo lahko opravljene obveznosti vnovčili na prihodnji Visoki šoli za socialno delo, ki je postajala vse bližja in realnejša.

Dokler je bilo izobraževanje za socialno delo v celotni takratni državi organizirano na višješolski ravni, je bilo veliko sodelovanja med šolami. Vsako leto je ena izmed petih šol organizirala konferenco, na kateri smo se učitelji srečevali in izmenjevali izkušnje, programe in literaturo, ki smo jo ustvarili. Srečevali smo se tudi na strokovnih srečanjih, ki so jih pripravili drugi, in tako so bili naši stiki kar pogosti. Večina tega pa je potem zamrlo v procesu iskanja možnosti, da bi socialnim delavcem omogočili visoko izobrazbo in smo pri tem izbirali različne oblike, višje šole so bile pa pri tem ukinjene. Povedala sem že, da smo le mi v Sloveniji uspeli zagotoviti, da je naša VŠSD sčasoma sama prerasla v avtonomno in danes že prepoznavno Fakulteto za socialno delo. Seveda pa se to ni zgodilo samo od sebe, zahtevalo je veliko truda vsega pedagoškega kadra. Vsak je prispeval kjer in kolikor je mogel, predvsem s tem, da je poskrbel za pridobivanje ustreznih kvalifikacij (doktorat znanosti, višji naziv).

Vsekakor lahko sklenemo, da je bilo obdobje delovanja višje šole zelo dinamično in plodno, že takrat smo razvili kar nekaj inovativnih programov. Izvajali smo tudi številne akcijske projekte, pri katerih so sodelovali učitelji in študenti, denimo z Romi, delovne akcije za pomoč krajanom v bolj odročnih naseljih ipd. Prav tako smo že takrat opravljali raziskovalno delo za posamezne naročnike, denimo o prostovoljnem delu, prejemnikih dodatka za pomoč in postrežbo, rejništvu v Sloveniji in morda sem kakšno še spregledala.

3.3 Visoka šola za socialno delo

Visoko šolo za socialno delo so ustanovili kmalu po osamosvojitvi Slovenije leta 1992. Ko je temu razmeroma hitro sledil še sprejem Slovenije v Evropsko unijo, so nas tudi tuje univerze vedno bolj vabile k sodelovanju. Že prej smo nekateri učitelji sodelovali v programih in projektih tujih šol, predvsem pa v programih EU na področju izobraževanja, kot sta Tempus in Erasmus. Bistvena razlika je bila pa v tem, da smo sedaj lahko programe tudi sami predlagali in jih koordinirali.

Za visokošolski študijski program smo imeli že prej pripravljenih kar nekaj ustreznih učnih načrtov, ki smo jih izdelali za potrebe specializacij, nekatere pa smo v program umestili na novo. Med temi je bilo tudi Socialno delo s starimi, za katerega sem izdelala program in predmet tudi predavala vse do upokojitve. Ta predmet mi je bil pri srcu, že med študijem v Zagrebu sem segala po tuji gerontološki literaturi, ker me je vsebina zanimala. Ko sem predmet prevzela, tudi sama nisem bila več ravno mlada in sem se z lahkoto vživela v položaj starih ljudi. Za izpitno nalogo so morali študenti napisati esej o svoji izkušnji z nekim starejšim človekom ali skupino in pri prebiranju teh

Kongres IASSW v Dublinu, 1997. Na sliki poleg Vide so Ann Lavan, profesorica na Šoli za socialno delo, Trinity College v Dublinu, dr. Andreja Kavar Vidmar in dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič.

esejev sem prav uživala, saj sem videla, da mi je pogosto uspelo pri študentih vzbuditi empatijo do starih ljudi.

Zelo pa obžalujem, da nisem izdala učbenika za ta predmet, čeprav sem imela že precej gradiva pripravljenega. Je pa to potem storila moja naslednica dr. Jana Mali.

Za to fazo razvoja naše šole je značilna velika aktivnost, učitelji smo razvijali različne projekte in vanje vključevali študente, pa tudi nekatere kolegice in kolege iz prakse.

Številni kolegi na šoli so se ukvarjali s projekti na različnih področjih s ciljem, da bi izboljšali življenjske razmere posameznih ranljivih skupin. Ti projekti so bili akcijsko naravnani in so na nekaterih področjih dejansko prinašali pozitivne družbene spremembe.

Situacija je zahtevala, da smo se ukvarjali z nekaterimi velikimi in pomembnimi projekti, kot je denimo Delo z begunci, ki ga zaradi obsežnosti opisujem posebej. Drugi takšen projekt pa je bil namenjen pomoči prebivalcem Posočja, ki jih je že drugič prizadel potres, še preden je bila odpravljena škoda, ki jo je prizadejal prvi.

Tabor v Posočju

Spomladi leta 1998 je Zgornje Posočje prizadel močan potres in na šoli smo se hitro odločili, da gremo prizadetim prebivalcem na pomoč. Od učiteljev sva se za to soudeležbo v projektu odločili s kolegico Jelko Škerjanc, pridobili smo tudi našega zvestega študenta, ki je na šoli uspešno končal vse programe, ki smo jih ponujali, Vilija Lamovška. Vili ima odličen smisel za logistiko in se je tudi pri tem delu dobro izkazal. Z nami je bila tudi asistentka Jelka Zorn. Seveda smo angažirali študentke, ki so se jim pridružila še nekatera dekleta iz prakse, in ekipa okoli 20 ljudi je bila pripravljena, da se julija za mesec dni preselimo v Posočje.

Nastanili smo se v zasebnem gostišču v lepem manjšem kraju Čezsoča. Začeli smo z obiski pri vseh družinah in jih povprašali, s čim jim v danih okoliščinah lahko pomagamo. Nekateri so takoj izrazili svoje potrebe po konkretnih oblikah pomoči, denimo zlaganje drv za zimo, pobiranje pridelkov na vrtu ali njivi, čiščenje hiše in okolice ipd., in tega smo se nemudoma lotili.

Nekaj žensk je kazalo izrazite znake stresa, kar ni bilo čudno, saj ni bila odpravljena niti škoda prejšnjega potresa in niso videle nobene možnosti za nadaljnje življenje v hiši, ki ni bila več varna

za bivanje. S temi sva z Jelko opravili več pogovorov v smislu psihosocialne pomoči. Vendar sva se zavedali, da to ni dovolj, ljudje so potrebovali predvsem odgovore na vprašanje, kako naj rešijo trenutno krizno situacijo, kje naj živijo in kdaj se bo začela in predvidoma končala obnova. Zato sva se povezali z vsemi ustreznimi lokalnimi službami – s Centrom za socialno delo, Patronažno službo, Rdečim križem in Karitasom, kakor tudi z Uradom za popotresno obnovo, da bi lahko dobili konkretne odgovore o ukrepih in možnih oblikah pomoči.

Ob obiskih na kmetijah sva naleteli na veliko starih osamljenih ljudi, ki bi nemudoma potrebovali pomoč na domu. Tega takrat tam še niso imeli in ti ljudje so bili prepuščeni sami sebi. Pripravili sva projekt, v katerem sva predlagali organizacijo pomoči na domu, najprej pa še vključitev nekaj nezaposlenih mlajših domačink, ki so pokazale interes, v program usposabljanja za socialne oskrbovalke. Bojim se, da so ti predlogi ostali le na papirju in niso bili uresničeni, vsaj hitro še ne. Vseeno pa sem prepričana, da je bilo vredno že samo to, da sva tem ženskam odprli neko novo perspektivo in jih motivirali za iskanje možnosti za napredovanje.

S študentkami smo se vsak večer po opravljenem delu sestajali, da smo ugotavljali, kaj vse je bilo opravljeno, skupaj iskali rešitve za probleme, na katere smo pri delu naleteli, in razdelili naloge za naslednji dan.

Večkrat so nas tudi obiskali kolegi iz šole in drugi strokovnjaki, ki jih je zanimal položaj ljudi po potresu in tudi naše delo na terenu.

V letih delovanja Visoke šole sem se intenzivno ukvarjala tudi z dvema pomembnima projektoma, ki sta potekala paralelno in sta oba terjala veliko časa in energije. To je bilo usposabljanje za supervizijo in delo z begunci. Oba bom predstavila kasneje. Tega ne bi mogla uspešno opravljati, če me ne bi precej razbremenil kolega dr. Milko Poštrak, ki je prevzel vaje pri predmetu Uvod v socialno delo.

Večina kolegov je takrat vodila po enega ali celo več dolgoročnih in pomembnih projektov. Vito Flaker se je poleg zahtevne dezinstitucionalizacije ukvarjal tudi z odvisnostmi, Darja Zaviršek z invalidi in ženskami (SOS telefon), Mojca Urek z duševnim zdravjem, Vesna Leskovšek z mladimi, z Jano Mali pa sva se posvetili demenci. Z izjemo demence so vsi ti projekti vključevali angažiranje samih uporabnikov kot pomembnih soustvarjalcev projektov. To torej niso bili kabinetski projekti in raziskave, v katerih bi te skupine ljudi

obravnavali in predlagali določene spremembe v njihovem imenu, temveč so vse ugotovitve in predlogi nastajali skupaj z njimi. Seveda pa takšno delo terja več časa in energije izvajalcev projekta.

Projekti o demenci

Leta 2003 je Ministrstvo za delo, družino, socialna vprašanja in enake možnosti naročilo raziskavo o obravnavi oseb z demenco v naših domovih za stare ljudi in izdelavo ustreznega modela za delo z njimi. Takoj smo izbrali ekipo, ki se je posvetila temu vprašanju, projekt pa sva vodili Jana Mali in jaz. Bilo je veliko dela, saj smo se morali fenomenu demence najprej poglobljeno študijsko posvetiti. Izbrali smo vzorec domov in jih pritegnili k sodelovanju. Za domove smo pripravili obsežen vprašalnik, še več bistvenih podatkov pa smo si obetali iz neposrednega opazovanja konkretne osebe skozi 24 ur. Za opazovalce smo pridobili študente in jih na to delo prej ustrezno pripravili. Ko smo vsa svoja spoznanja zapisali in gradivo objavili (Flaker idr., 2004), se je naše delo enako intenzivno nadaljevalo. Organizirali smo seminar za delavce v domovih, ki se ga je udeležilo zelo veliko ljudi in je potekal interaktivno, tako da so imeli tudi udeleženci možnost posredovati svoje izkušnje in izvajalci smo se od njih lahko veliko naučili.

Poleg tega smo v sodelovanju s Skupnostjo socialnih zavodov Slovenije organizirali regijske posvete za delavce domov in jim predstavili model obravnave oseb z demenco, ki smo ga predlagali. Koliko naših predlogov se je zares »prijelo«, bi težko ocenila, prepričana pa sem, da smo veliko pripomogli k razumevanju teh oseb in bolj kakovostnemu delu z njimi. Kako se ta model lahko zares uresničuje v praksi pa sedaj, ko živim v DSO Fužine, lahko vidim vsak dan.

Naš naslednji projekt na temo demence (2005/2006) je bil pa namenjen življenju in potrebam oseb z demenco, ki živijo v skupnosti, in njihovim svojcem. To je zanimalo tudi Mestno občino Ljubljana, zato so projekt naročili in tudi financirali.

Leta 2007 smo na fakulteti izdali knjigo »Demenca, izziv za socialno delo«, v kateri so prispevki več avtoric in avtorjev, uredili pa sva jo Jana Mali in jaz. Prav tako sva z Jano na to temo objavljali članke in podajali referate na strokovnih srečanjih, organizirali sva tudi celo vrsto seminarjev na to temo.

Na FSD je vprašanje demence vse od oblikovanja socialnega modela obravnave oseb z demenco v institucijah (2004) postalo

stalnica in sledila je še cela vrsta projektov in publikacij. V tem času se je o fenomenu demence nakopičilo veliko znanja in strokovne literature in lahko le upamo, da se to odraža tudi v praksi in v življenju oseb z demenco.

Projekt sodelovanja s Slovensko vojsko

Vodstvo slovenske vojske je spoznalo, da zgodnje upokojevanje njihovih pripadnikov lahko povzoči veliko osebnih in družinskih težav ter da je s tem izgubljene veliko življenjske energije moških v najlepših letih. Tako so začeli razmišljati o programu priprave na upokojitev za vojake, ki bodo kmalu nehali aktivno služiti v Slovenski vojski. S to idejo so se obrnili na našo šolo in nalogo priprave programa in izvedbo usposabljanja delavcev, ki bodo kasneje na tem programu s prihodnjimi upokojenci delali, sva prevzeli z Jano Mali. Seveda sva k sodelovanju povabili tudi druge kolegice in kolege na šoli, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Pavlo Rapoša Tajnšek in Bernarda Stritiha. Pripravili smo ustrezno gradivo in izvedli več seminarjev, največ na Pokljuki, pa tudi na šoli. Bilo je zanimivo, ker je bilo občinstvo čisto drugačno od tistega, ki smo ga bili vajeni, in vprašanja in diskusija so se precej razlikovali. Morali smo biti precej fleksibilni, saj je šlo za sistem, ki ga nismo poznali, in tudi za drugačen jezik.

Očitno pa smo opravili koristno delo, saj v Slovenski vojski ves čas od takrat redno organizirajo priprave na upokojitev za odhajajoče pripadnike.

3.4 Uresničene sanje: Fakulteta za socialno delo

Fakulteta za socialno delo v Ljubljani je začela delovati v študijskem letu 2002/2003. Pravzaprav nam to samo po sebi ni prineslo veliko sprememb, vsaj jaz jih nisem opazila, saj nisem bila med vodilnimi delavci. Že kot Visoka šola smo imeli kar dober status na področju raziskovanja in brez težav smo pridobivali sredstva za raziskovalne projekte.

Prav tako so nas že prej priznavale številne evropske univerze oz. njihove šole za socialno delo in nas, zlasti od osamosvojitve dalje, vključevale v programe izmenjave učiteljev in študentov Erasmus in programe, namenjene izmenjavi znanj visokošolskih učiteljev,

Kongres IASSW v Helsinkih. Udeleženci s FSD: dr. Andreja Kavar Vidmar, Vida, dr. Blaž Mesec, dr. Darja Zaviršek, mag. Pavla Rapoša Tajnšek.

imenovane Tempus. Tiste, pri katerih sem sama sodelovala, bom kasneje tudi predstavila.

Nekateri projekti, ki so jih sodelavci začeli že celo na Višji šoli (denimo terapevtski tabori, dezinstitucionalizacija), so se nadaljevali na Visoki šoli in trajali še v obdobju po ustanovitvi Fakultete za socialno delo. Nekaj projektov pa se je »osamosvojilo« in prerasli so v uspešno delujoče nevladne organizacije na področju duševnega zdravja ali na kakšnem drugem, kot so na primer Šent, Altra, SOS telefon ipd.

Pomemben je bil Tempus program za področje duševnega zdravja, ki ga je pripravil in vodil kolega dr. Vito Flaker v sodelovanju z Univerzo v Cambridgeu in še nekaterimi drugimi. V njem je sodelovalo več učiteljic naše fakultete, pa tudi nekaj strokovnjakov iz prakse.

Katalog del in nalog Centrov za socialno delo (2006)

Dela na katalogu smo se lotili na predlog Ministrstva za delo, socialne zadeve, družino in enake možnosti in smo ga izvajali v tesnem sodelovanju s Skupnostjo centrov za socialno delo. Projekt je odlično vodil dr.

Komisija za zagovor diplomskih del na FSD: izr. prof. dr. Andreja Kavar Vidmar, viš. pred. Vida Milošević Arnold, red. prof. Marija Ovsenik.

Vito Flaker, tedanji dekan Fakultete. Učitelji smo lahko izbirali med področji, za katera smo pripravljali opise del in nalog, in vsak je dobil tudi nekoga iz prakse, na katerega se je lahko obrnil glede praktičnih vprašanj. Poleg tega pa smo ob katalogu obravnavali tudi splošnejše teme, ki so pomembne za kakovostno opravljanje strokovnih nalog. Od teh sem si izbrala Terensko delo in Zapisovanje.

Delo na katalogu je bil eden mojih zadnjih projektov v karieri in pri njem sem zelo uživala. Najprej zato, ker sem se ukvarjala s temami, ki so bile pri nas dolgo zanemarjene, in drugič, ker sem pričakovala, da bo katalog zares vplival na dvig kakovosti strokovnega dela in poenotenje prakse. Pomembno mi je bilo pa tudi to, da je bil to skupni projekt, pri katerem je sodelovala velika večina učiteljev in asistentov. Pri našem delu je prevladovala pozitivna energija, sama sem bila občasno kar malo evforična.

Katalog smo tudi takrat predstavljali na seminarjih, predvsem pa smo se posvečali vprašanjem, ki pomembno vplivajo na opravljanje delovih nalog in jih lahko ovirajo ali pa spodbujajo. Dobro se spomnim seminarja o terenskem delu, ki sem ga vodila. Potekal je v Zrečah v izredno prijetnem vzdušju in je bil eden najboljših v moji dolgoletni karieri.

4

MOJI ŠTUDIJSKI DOSEŽKI IN NEUSPEHI

4.1 Nadaljevanje študija

Že ko sem bila v drugem letniku študija na VŠSD, so se širile govorice, da v Zagrebu pripravljajo nadaljevanje šudija za socialno delo, in odločila sem se, da se bom na ta študij vpisala takoj, ko bo organiziran. Vendar pa sem morala na to čakati polnih deset let. Vse poti za nadaljevanje študija so bile takrat še zaprte ali pa vsaj precej trnove. Med sodelavci na VŠSD sem se zaradi svoje pomanjkljive izobrazbe večkrat počutila manjvredno in nekompetentno. Zato sem se v študijskem letu 1970/71 vseeno izredno vpisala na tedanjo FSPN. Imela sem možnost vpisa v 3. letnik s številnimi diferencialnimi izpiti ali pa v prvi letnik. Odločila sem se za drugo možnost, ker sem za uspešen nadaljnji študij potrebovala temeljna družboslovna znanja.

Vse izpite za prvi letnik sem uspela opraviti, se pa nato nisem vpisala v drugega, ker se je medtem pokazala opcija, na katero sem čakala vse od prvostopenjske diplome dalje. Pomembno mi je bilo nadaljevati študij v moji stroki in pridobiti ustrezne kompetence. V študijskem letu 1972/73 se je na Vseučilišču v Zagrebu res odprl Medfakultetni študij za **socialno delo**. Tudi to novico mi je sporočila direktorica šole Marija Jančar in mi hkrati povedala, da se za ta študij zanima tudi socialna delavka iz Psihiatrične bolnišnice Milena Tanasković Lamut in mi svetovala, naj se povežem z njo. Takoj sem jo poklicala in dogovorili sva se za srečanje pri meni doma. Takoj na prvem srečanju sva naredili natančen načrt študija, ki sva se ga potem striktno držali vse do konca. Študirali sva skupaj, vsako popoldne od 15.00 do 20.00 ure, vključno ob sobotah, le nedelje sva si vzeli proste. Vedno sva skupaj potovali v Zagreb in v času seminarjev tudi obe stanovali pri njenih znancih. Skratka, bili sva dokaj uspešen študijski tandem.

Tudi tam so nam še pred vpisom določili nekatere pogoje. Kvalifikacijski izpit je bil iz angleškega jezika. Pri tem smo morali prevesti del nekega dokumenta Socialno-ekonomskega sveta Združenih narodov v hrvaščino. Čeprav sem angleščino še kar dobro obvladala, sem imela pri tem težave, po eni strani zaradi zapletenih političnih izrazov in pogostih kratic, ki jih nisem poznala, po drugi pa zaradi dveh tujih jezikov. Morala sem kar dvakrat prevajati, najprej iz angleščine v slovenščino, nato pa še v hrvaščino. Določili so nam še tri diferencialne izpite, ki mi jih pa ni bilo treba opravljati; dva smo imeli

že v programu VŠSD, enega sem pa naredila na FSPN. Ob vpisu pa je bilo, razen pričakovanih formalnosti o dotedanji izobrazbi, treba izpolniti tudi zapleten in obsežen Nacionalni list, na katerem so zahtevali osebne podatke za tri rodove nazaj. Ob tem sem neposredno začutila tedanje močno nacionalistično gibanje na Hrvaškem, sicer pa tega ne pri profesorjih in ne pri kolegih skoraj ni bilo čutiti. Za tretji letnik študija so baje predvideli vpis 30 študentov, a ker so se prijavili tudi trije iz Bosne in Hercegovine in še trije iz Slovenije, so se odločili, da nas sprejmejo 36.

Program Medfakultetnega študija je bil dober, zdelo se mi je, da bom s tem, kar bom tam pridobila, lahko zapolnila vrzeli v svojem znanju. Študij so ustanovile štiri družboslovne fakultete (filozofska, pravna, defektološka in ekonomska) in Medicinska fakulteta zagrebškega Vseučilišča. Matična fakulteta je bila Pravna, vodja in gonilna sila študija pa je bila prof. dr. Nada Smolić Krković, ki je pred tem dolga leta poučevala na zagrebški Višji šoli za socialno delo. Bila je nosilka osrednjega predmeta Socialno delo v vseh letnikih študija. V času našega študija je izdala dva učbenika, in sicer za Supervizijo in Gerontologijo. Na zagrebškem Vseučilišču je s tem gerontologija prvič dobila svoje mesto v visokošolskem študiju. Prevzela je tudi mentorstvo pri diplomskih nalogah za vse študente in hkrati je bila predsednica komisij pri zagovoru diplom. To se mi še danes zdi malo čudno, a temu nihče ni ugovarjal.

Nosilci predmetov so prihajali s fakultet, ki so ustanovile študij, in svojega predmeta niso prilagajali za nas, socialne delavce, temveč so od nas zahtevali enako znanje kot od svojih študentov. Profesorje smo pred izpitom običajno srečali le enkrat in to na seminarjih, ki smo jih imeli vsak semester po teden dni. Kakšne dodatne informacije glede vsebine predmeta ali literature in podobno je bilo torej, še posebej za nas, ki smo bili dislocirani, skoraj nemogoče dobiti. Vendar pa so bili seminarji dobra priložnost, da smo se študenti med seboj spoznali in ustvarili dobre kolegialne vezi in tako sva tudi z Mileno lažje prihajali do potrebnih informacij. Druga kolegica iz Ljubljane pa je že po prvem seminarju opustila svojo namero in študija ni nadaljevala.

Seminarji so potekali na Kapitolu v starem delu mesta v zelo stari stavbi, kjer so predavalnico poskušali ogrevati na drva, vendar nas je vseeno zeblo. Izpite smo opravljali na fakultetah, kjer je bil sedež določenega predmeta in tudi profesorja. Najtežja od vsega pa je bila

Z bivšimi kolegi z VŠSD po nekem strokovnem srečanju.

prijava za izpit. Tajnik našega študija je bil referent za študente z Defektološke fakultete, ki je bil že v letih, in mu je vedno uspevalo vse pomešati. Po prijavi na določen izpit je zelo pogosto pošiljal obvestila o terminu za kakšnega drugega. S svojim nevestnim ravnanjem nam je povzročil veliko zmede in nevšečnosti.

Izpite sem opravljala brez vseh težav, se mi je pa zelo zapletlo pri diplomski nalogi. Na šoli smo v tistem času opravili raziskavo, ki jo je naročil Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje o upokojencih, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo. Zanimale so jih njihove življenjske razmere in potrebe. Vodja te raziskave je bil kolega Blaž Mesec, v raziskovalni ekipi pa sem sodelovala tudi jaz. Izkazalo se je, da je tretjina prejemnikov dodatka za pomoč in postrežbo članov Zveze borcev in da so invalidi postali med vojno. Za svojo diplomsko nalogo sem izbrala to podskupino prejemnikov dodatka in nekoliko podrobneje analizirala vse kazalce o njihovem življenjskem položaju, oblikah pomoči, ki jih dobivajo, in o potrebah po dodatnih. Imela sem srečo, da so mi bili vsi kvantitativni podatki na voljo in je delo tako lahko šlo hitreje. Nalogo sem poslala vsem trem članom komisije, od dveh sem dobila

zelo pozitivne odzive, prof. Tintić, strah in trepet Pravne fakultete, pa ni verjel, da sem nalogo napisala sama, in je rekel, da je sploh predobra za diplomo in je primerna le za magisterij! Poslala sem pritožbo senatu, v katerem so bili vsi učitelji študija. Pritožbi sem priložila tudi potrdilo nosilca raziskave prof. Mesca, v katerem je podrobno razložil potek dela na raziskavi in poudaril, da je bilo moje delo povsem samostojno. Medtem, ko sem čakala na vabilo na senat, me je nekega dne poklicala mentorica prof. Smolićeva in mi predlagala, naj opustim borbo s trmastim prof. Tintićem, ki da ne bo popustil. Naj se raje usedem in prek enega samega konca tedna napišem drugo nalogo, češ, da sem tega sposobna! Vendar sem bila tudi jaz trmasta in sem vztrajala pri svojem in upala na dober razplet. Na sejo senata so me povabili in mi prav poniževalno ponudili stol nekje v ozadju in mi tako pokazali, kam sodim (vsaj tako sem to takrat doživela), in seveda tudi kave nisem dobila. Vzdušje sem doživljala kot precej sovražno, meni nenaklonjeno, nihče od prisotnih, razen prof. Smolićeve, me ni niti pogledal, vsi so bolščali v papirje pred seboj. Ko sem prišla do besede, sem s cmokom v grlu povedala, kar sem napisala v pritožbi in kar je napisal Blaž, nato pa so me odslovili in si vzeli čas za posvet. Medtem ko sem čakala na razsodbo, sem dvomila v pozitiven izid, ki pa se je vendarle zgodil. Ves ta zaplet z diplomo je trajal skoraj leto dni.

Sem pa na tisti seji senata spoznala, da člani podcenjujejo socialno delo in ne spoštujejo niti vodje našega študija, saj si je prof. Smolićeva komaj priborila besedo in je tudi niso preveč upoštevali. Šele takrat sem razumela njen predlog, da napišem novo diplomo, saj se je tudi ona počutila nemočno kot jagnje med volkovi in ni upala na zmago.

Vendar pa s tem vseh mojih težav v zvezi z diplomo še ni bilo konec. Dobila sem obvestilo, da bo zagovor naloge nekega septembrskega dne ob 15.00 uri. Ko sva z Mileno, ki me je spremljala, prišli na dogovorjeno mesto, tam nisva našli nikogar. Poklicala sem mentorico, ki je povedala, da je zagovor preložen na 17.00 uro, ker ima član komisije, prof. Sharma, neke nujne obveznosti in da naj bi me tajnik o tem predhodno obvestil. Temu se seveda nisem čudila, saj je bilo tipično zanj, da je na to pozabil. Ob uri, ko naj bi se zagovor začel, je prišla samo prof. Smolićeva, ki je povedala, da tretjega člana komisije ne bo, ker je zadržan. Poklicala je na dom prof. Sharme in izvedela, da vodi indijsko (tudi sam je izhajal iz

Podelitev diplome na medfakultetnem študiju Univerze v Zagrebu. Zagreb, pomlad 1975.

Indije) delegacijo na velesejmu in ni dosegljiv. Milena je bila odločna ženska in je vzela v roke telefon, poklicala številko Velesejma in vztrajala tako dolgo, dokler niso poiskali prof. Sharme, in mu povedala, zakaj kliče. Priznal je, da je na moj zagovor popolnoma pozabil. Nekaj po 18.00 uri je izgubljeni profesor končno prišel, se opravičil in tako se je moj zagovor po vseh pretresih končno le začel. Sprva sem se zaradi stresa težko zbrala, a vseeno je šlo gladko in končali smo okoli 20.00 ure. Tisto noč sva z Mileno morali prespati v Zagrebu, čeprav tega prej nisva načrtovali. Če me Milena ne bi spremljala, tisti večer ne bi diplomirala, saj dvomim, da bi sama zmogla organizirati zagovor!

Na diplomah, ko smo jih končno dobili, pa kot pridobljeni strokovni naziv ni bilo navedeno, da smo dipl. socialni delavci, temveč dipl. inženirji socialnega dela. Predvidevam, da je to zraslo na zeljniku enega izmed kolegov našega študija, ki je imel visok položaj v hrvaškem socialnem varstvu in tudi precejšen vpliv, je pa pred tem neuspešno študiral na eni izmed tehničnih fakultet. Tako je le postal inženir, a z njim tudi mi, ki si tega naslova nikakor nismo želeli, in še nekaj generacij za nami. Po nekaj letih so le ugotovili, da naziv ni ustrezen za našo stroko in so se odločili za pravega.

S težko pričakovano diplomo druge stopnje nisem pridobila le več znanja in kompetenc, temveč tudi nekaj samozavesti.

Glede na to, da smo prav takrat prenavljali študijski program, sem pripravila učni načrt za nov predmet z naslovom Uvod v socialno delo in ga z novim študijskim letom začela tudi predavati. Za študente sem že prvo leto napisala skromno študijsko gradivo, v katerem so sicer prevladovali prispevki drugih avtorjev, večinoma iz jugoslovanskih šol za socialno delo, ki sem jih prevedla in povezala v smiselno celoto v skladu z učnim načrtom predmeta. Zelo me je motilo, da bi morali študenti za učenje uporabljati samo svoje zapiske, ustreznih knjig pa še ni bilo na voljo.

4.2 Fakulteta za družbene vede v Ljubljani

Sem ena izmed neuspešnih študentk nekdanje Fakultete za sociologijo, politologijo in novinarstvo, sedaj Fakultete za družbene vede. Prav gotovo pa nisem edina in zaradi tega nimam pretirano slabih občutkov. Kot sem že navedla, sem se na to Fakulteto vpisala že v začetku 70. let prejšnjega stoletja, seveda izredno v prvi letnik, ker še ni bilo možnosti za vpis na drugo stopnjo. Ko bi se pa v naslednjem študijskem letu lahko vpisala v drugi letnik, se je odprla priložnost študija socialnega dela v Zagrebu in sem se odločila zanj.

Po diplomi sem se na FDV vpisala v magistrski program na smer Sociologija. Nekaj časa sem pridno hodila na predavanja in se povezala dvema kolegicama, ki sta bili diplomantki te fakultete (ena je bila sociologinja, druga pa politologinja), da bi se skupaj pripravljale na izpite in se podpirale. Začele smo s predmetom Politologija, ki je bil najbolj obsežen, in kljub temu da sem se dolgo kar intenzivno pripravljala nanj, sem počasi obupala (enako tudi kolegici in še številni drugi). Ugotovila sem, da mi ta predmet sploh ne leži, da v vsebini ni prav ničesar, kar bi lahko koristno uporabila pri svojem delu in v svoji stroki. Težave sem imela tudi pri predmetu Metodologija, kjer naj bi se naučila programiranja, a pri uporabi tehnologije sem bila od nekdaj izredno nespretna. Do takrat nisem uporabljala računalnika in nisem imela prave predstave o njem. Kakorkoli, moj magistrski študij se je kaj klavrno končal in morala sem poiskati drugo možnost.

Vseeno pa mi je bilo neprijetno, saj sem na FSPN takrat imela status predavateljice, hkrati pa tudi status »falirane« študentke!

4.3 Usposabljanje za supervizijo

Kot rečeno, se nam je z osamosvojitvijo Slovenije odprlo veliko možnosti za različne evropske izobraževalne programe in projekte. Eden izmed njih je bil TEMPUS, ki nam je omogočil sodelovanje z drugimi evropskimi šolami na različne teme, pa tudi izobraževalne programe. Visoka šola v Nijmegnu na Nizozemskem je takrat ponudila program usposabljanja za supervizorje in tri mesta so bila namenjena naši šoli. Glede na to, da se nihče drug is šole ni odločil za sodelovanje, smo povabili dve izkušeni socialni delavki, in sicer Marto Vodeb Bonač s Svetovalnega centra in Doris Erzar s Centra za socialno delo Kranj. Pridružile so se nam tudi tri učiteljice Višje zdravstvene šole in šest učiteljev s Pedagoške fakultete. Program je potekal v angleščini. V Sloveniji je program koordinirala dr. Sonja Žorga s Pedagoške fakultete.

Program se je začel januarja 1992, ko smo odpotovali za dva tedna v Nijmegen. Gostitelji so nas namestili v tamkajšnji dom za tuje študente, nekateri pa so raje izbrali hotel. Sobe v študentskem domu so bile skromne, prha je bila kar v sobi, ločena le z zaveso, WC pa skupen na hodniku. Imeli smo tudi čajno kuhinjo, kjer smo si lahko pripravljali zajtrke, napitke in prigrizke.

V Nijmegnu sta se nam pridružila še dva kolega, in sicer Čehinja in Nemec iz bivše Vzhodne Nemčije. A oba sta nas zapustila že po prvem naslednjem seminarju, ki je bil v Portorožu. Tako nas je v programu ostalo 12 Slovencev.

Naslednji dan po prihodu smo začeli delati in spoznali svoja učitelja, dr. Henka Hanekampa in profesorico Jetzke van den Zypp. Predstavila sta nam vsebino programa in način izvedbe. Izvedeli smo, da bo večina programa potekala v Sloveniji, kar nam je seveda ustrezalo. Poudarek da bo na treningu supervizijskega dela, zato sta nas razdelila v štiri intervizijske skupine, ki pa niso bile konstantne. Zahteva je bila, da takoj po vrnitvi domov začnemo delati s supervizijskimi skupinami ali posameznimi supervizanti tako, da bomo lahko o svojih konkretnih izkušnjah razpravljali na intervizijskih srečanjih. Z vsako skupino smo morali opraviti po 16 srečanj. Program je bil strukturiran tako, da je bilo dve tretjini časa predvidenega za trening, preostala tretjina pa za teorijo.

Delo je zares potekalo intenzivno, tako na Nizozemskem, kot tudi na vseh seminarjih v Sloveniji. Moje prve, takrat še eksperimentalne

skupine, so bile najprej študentske (morala sem delati z dvema skupinama), nato pa sem delala z dvema paroma kolegic iz prakse (pravosodje in zavod za gluhe). Pri delu s študenti prvo leto sem bila v vlogi supervizorke še precej nebogljena, drugo leto mi je šlo že bolje. Ob delu z dvojicami sem spoznala, da imam veliko raje skupine, ker je v njih veliko več dinamike.

Veliko izkušenj pa smo pridobili tako, da smo igrali vloge supervizorjev in supervizantov, ostali in vsaj eden od učiteljev pa so pozorno opazovali dogajanje in na koncu podali analizo. Prav pri tem igranju vloge supervizantke pa sem doživela svojo edino negativno izkušnjo iz tega programa. Takrat smo uporabili video in potek spremljali tudi na ta način. Pri tem sem ob odgovarjanju na »supervizorjevo« vprašanje čisto odpovedala in kasnejši pregled posnetka, na katerem je bila očitna moja nemoč, mi je povzročil hud stres. Mojega takratnega supervizijskega vprašanja se pa sploh ne spomnim več, torej ni bila kriva vsebina, temveč moje vedenje. Zaradi tega šokantnega doživetja se še danes izogibam kameri, kolikor se le da.

Svoje znanje smo na koncu programa dokazali s tem, da smo napisali zaključno nalogo na poljubno temo. Izbrala sem temo »Uvajanje supervizije na področju socialnega varstva v Sloveniji«, v kateri sem predlagala model, s katerim bi postopoma zajeli vse institucije in večino strokovnih delavcev.

Sklepna dejanja – zagovor naloge in podelitev certifikatov so spet potekala v Nijmegnu. Ob koncu programa smo udeleženci dobili naziv »specialist supervizor«.

Šli smo tudi na enodnevni zaključni izlet v Amsterdam in si ogledali tamkajšnje najpomembnejše znamenitosti.

Ko smo program končale, sta se pri meni na šoli oglasili tedanja predsednica Socialne zbornice Slovenije Zora Tomić in sekretarka Žarka Brišar Slana. Predlagali sta, da naša trojka pripravi predlog za uvedbo supervizije v prakso našega socialnega varstva. Poudarila sem, da najprej potrebujemo usposobljene supervizorje in takoj sta naročili tudi pripravo programa za usposabljanje supervizorjev. Kar hitro smo se lotile tudi knjige o superviziji z naslovom Supervizija – znanje za ravnanje, ki jo je izdala Socialna zbornica leta 1999.

Svoje usposabljanje iz supervizije in vse, kar je temu sledilo, smatram za najuspešnejši del svoje dolge kariere. Poleg tega, da sem v kasnejšem fakultetnem programu socialnega dela razvila in tudi predavala predmet »Supervizija v socialnem delu«, sem s kolegicama oblikovala

program usposabljanja supervizorjev po modelu našega v Nijmegnu. V njem se je doslej usposabljalo okoli 200 strokovnjakov iz prakse različnih profilov (število ni preverjeno), ki so s tem dosegli pogoje za pridobitev licence za supervizijo. Program še vedno uspešno poteka, po moji upokojitvi je vse to prevzela kolegica dr. Petra Videmšek.

Supervizija oz. pridobljeni naziv specialistke mi je pomagal tudi tako, da sem lahko obdržala naziv višje predavateljice, čeprav mi ni uspelo doktorirati. Zdi se mi, kot da sta se tisti dve leti manjkajoče izobrazbe kasneje multiplicirali in sta mi predstavljali nepremostljivo vrzel. Toda o tem v nadaljevanju.

4.4 Moj nesojeni doktorat znanosti

Odkar sem diplomirala na drugi stopnji in smo si prizadevali za štiriletni študijski program socialnega dela, mi je bilo jasno, da moram pridobiti magistrski in tudi doktorski naziv. Magisterij bi sicer lahko opravila na FDV v Ljubljani, za doktorat iz socialnega dela pa takrat v Sloveniji še ni bilo možnosti. Pri magistrskem študiju na FDV sem, kot rečeno, po kakšnem letu vrgla puško v koruzo.

Na zagrebškem Vseučilišču takrat še niso začeli s podiplomskim študijem, na beograjski in sarajevski univerzi so pa drugo stopnjo študija socialnega dela organizirali na Fakultetah političnih ved. Na obeh je torej obstajala možnost za moj podiplomski študij in povsod so bili kolegi, ki so me spodbujali k vpisu. Ne glede na to, da so bili odnosi v Jugoslaviji v drugi polovici 80-ih let že zelo skrhani, sem se vseeno obrnila na prof. dr. Yvesa R. Nedeljkovića, dokaj uglednega profesorja beograjske Univerze, in ga vpašala, če bi prevzel mentorstvo. Že pred tem sva namreč veliko sodelovala, saj je bil uradni nosilec predmeta Socialno delo, ki sem ga predavala na tedanji FSPN. Mentorstvo je sicer sprejel, a mi je predlagal, da tezo prijavim raje v Sarajevu, češ da razmere na njihovi fakulteti niso najbolj ugodne. To sem tudi storila in istočasno sem zaprosila za opravljanje doktorskega izpita, kar mi je omogočala moja razmeroma obsežna bibliografija.

Dobila sem pozitiven odgovor in lotila sem se dela. Doktorski izpit (rigoroz) sem kmalu uspešno opravila, čeprav je bila vsebina dokaj obsežna in je posegala na različna področja, od filozofije z etiko, do socialne politike in prava.

Čeprav naša šola še ni bila fakulteta, nas je tedanja Raziskovalna skupnost upoštevala kot znanstveno institucijo in je potrjevala naše

predloge za raziskovalno delo. Tako smo v tistih letih opravili obsežne raziskave o socialnem delu in socialni politiki. V tem sklopu je bila moja tema Razvoj socialnega dela v Jugoslaviji, in to sem tudi prijavila za doktorsko disertacijo z naslovom Spodbude in ovire v razvoju socialnega dela v Jugoslaviji. Gradivo sem seveda preoblikovala in ga poslala potencialnemu mentorju. Imela sva prvo konsultacijo, na kateri mi je dal svoje pripombe in predloge, kako naj gradivo dopolnim.

Vendar pa se je, na žalost, s tem najino sodelovanje v teh vlogah tudi končalo. Kot bomba je treščilo pisno sporočilo iz Sarajeva, da sicer doktorat še vedno lahko opravim pri njih, vendar pa predlagani mentor ne ustreza, ker je SRB (!), in naj si izberem drugega mentorja izmed učiteljev njihove fakultete. Izbira tedaj ni bila prav velika, le dva izmed njih sta se ukvarjala s socialnim delom. Odločila sem se za enega od njiju in poslala vlogo na Fakulteto za politične vede v Sarajevo. S tem so pa vsa moja prizadevanja za dosego doktorata »zamrznila«, saj se je v Bosni razplamtela vojna. Tisti dve leti sem delala na več pomembnih projektih, dva sta bila pa zelo zahtevna. Intenzivno sem, poleg rednega dela na šoli, delala z begunci iz Bosne in izpolnjevala vse obveznosti iz programa specializacije iz supervizije (kar sem že opisala) in nisem razmišljala o zapletih pri doktoratu.

Po koncu vojne sem pa vseeno še enkrat poklicala svojega drugega nesojenega mentorja v Sarajevo in ga vprašala, kakšne so možnosti, da končam, kar sem pred leti začela. Povedal mi je, da imam še vedno odprte vse možnosti, naj mu le pošljem nalogo in potrdilo o opravljenem doktorskem izpitu. Med bombnim napadom je namreč vsa njihova dokumentacija zgorela.

V kupih mojih papirjev, v slogu mojega ustvarjalnega nereda v službi in doma, sem mrzlično iskala tisto potrdilo, a brez uspeha. Da je bilo moje razočaranje še večje, me je kmalu po mojem stiku s potencialnim mentorjem poklical njegov kolega in se ponudil, da prevzame mentorstvo, kar naj bi bilo zame bolje, češ da prvi v akademskem okolju ni dovolj cenjen. Do takrat sem bila prepričana, da sta to dobra kolega, celo prijatelja. Ob tem razočaranju me je minila vsa volja do nadaljnih poskusov, da bi dosegla doktorski naziv.

Moj doktorat je nedvomno ena izmed žrtev takratnih razmer v nekdanji skupni državi Jugoslaviji in kaže na to, kako je konflikt drastično posegel v vse sfere naših življenj in nam tudi zapiral možnosti za doseganje zastavljenih ciljev.

5

POMEMBNEJŠI PROGRAMI IN PROJEKTI, V KATERIH SEM SODELOVALA

5.1 CIP – Clevelandski mednarodni program za socialne delavce in mladinske vodnike (1969)

Od direktorice CSD Ljubljana Bežigrad Olge Oblak sem izvedela za Clevelandski mednarodni program za socialne delavce in mladinske vodnike (v nadaljnjem besedilu CIP), ker je sama v njem sodelovala. Poleg tega pa se je v času, ko sem tam delala, tega programa udeležila tudi naša pomočnica direktorice Živka. Vse njune informacije sem vlekla na ušesa in zelo me je zamikalo, da bi ta program nekoč tudi sama preizkusila.

Program, ki deluje že od leta 1956, je razvil dr. Henry Ollendorf, nemški Žid, ki je v Ameriko zbežal pred nacizmom. Želel je prispevati k temu, da bi se narodi, ki so se med drugo svetovno vojno bojevali med seboj, zbližali in začeli sodelovati. Poleg tega pa je s programom želel prispevati k boljšemu medsebojnemu razumevanju ljudi, ki jih je v Evropi kmalu po vojni razdelila »železna zavesa«. Za nosilce te ideje pa je izbral prav socialne delavce, ki vzpostavljamo številne socialne stike in lahko vplivamo na ljudi, pa tudi druge strokovne profile, ki delajo z mladino.

Vsako leto tako za štiri mesece prihaja v ZDA okoli 200 pretežno mladih ljudi (23–40), ki se po treh uvajalnih dnevih v New Yorku razselijo v nekaj velikih mest v različnih državah, kjer poteka program. Kako je to videti, bom predstavila s svojo izkušnjo.

Za ta program sem kandidirala leta 1968. Najprej je bilo treba opraviti kvalifikacijski intervju na Ameriški ambasadi v Beogradu. Tega sem očitno uspešno opravila, ker so me kmalu povabili na preiskus znanja angleškega jezika na Ambasado v Zagrebu. Tudi to sem opravila, a še ni bilo dovolj. Nepričakovano in nenapovedani sta me na domu obiskali uslužbenki Ambasade iz Zagreba. Namena tega obiska nisem poznala, a domnevam, da je organizatorje zanimalo tudi to, če imamo kandidati doma toliko urejene razmere, da se bomo po koncu programa želeli vrniti domov. Šele tedaj sem bila prepričana, da ustrezam kriterijem, in se začela pripravljati za odhod v ZDA. Program se je začel 20. aprila in je trajal do 20. avgusta 1969.

Na tridnevnem uvajalnem delu v New Yorku sem bila še precej prestrašena in nesproščena. V vsej množici ljudi sem poznala le Jožeta Trčka, psihologa, tedaj zaposlenega na CSD Kranj. Vendar se nisva družila; ne da bi se dogovorila, sva se oba raje družila z neznanci.

V Ameriko sem šla le s srednješolskim znanjem angleščine, dopolnjenim s konverzacijskim tečajem tik pred odhodom. Jezik sem razumela, vsaj gostitelje brez težav, ni pa bilo lahko razumeti angleščine vseh udeležencev, ki smo prihajali z vseh koncev sveta. Z govorjenjem sem imela pa še ves prvi mesec težave, zato sem si za družbo izbrala dekleta iz vzhodne Evrope, Poljakinjo in dve Čehinji, ki so bile v jeziku podobno nespretne kot jaz. Včasih smo si pomagale kar s kakšnim od slovanskih jezikov.

Mislim, da sem se počutila tako nelagodno tudi zaradi svoje indoktriniranosti. Vse od konca vojne naprej smo poslušali o negativnostih »gnilega kapitalizma«, o krivičnosti ameriškega družbenega sistema, izkoriščanju delavcev, diskriminaciji temnopoltih in Indijancev ipd. Vse to me je po eni strani izzivalo, želela sem sama čimbolj spoznati dejansko stanje, po drugi strani pa sem se zaradi tega počutila tudi nekoliko ogroženo. Poleg tega me je malo pred odhodom poklical tedanji predsednik Društva socialnih delavcev Slovenije in me posvaril, da me bodo Američani bržkone želeli pridobiti za vohunko v njihovo korist. Nobenega takšnega poskusa nisem doživela, morda so me tudi od daleč opazovali in ugotovili, da za vohunjenje nisem nadarjena.

V New Yorku so nas namestili v predmestni motel, skoraj ves čas pa je bil namenjen seznanjanju s programom in našemu medsebojnemu spoznavanju. V mesto smo skupaj šli le enkrat, da smo obiskali Organizacijo Združenih narodov. Ko sem pa ob neki drugi priložnosti s skupino udeležencev šla v središče mesta, da vidimo slavni Broadway, Empire State Buiding, Wall Street, dvojčke in še kaj, pa sem se čudila gostemu prometu in temu, da pešcev skoraj ni bilo videti.

Že prvi večer v New Yorku nas je vse Jugoslovane tedanji predsednik programa dr. Paul Ungar povabil na večerjo. Povedal je, da je njegova žena Hrvatica in zato nas je želel spoznati. Pripovedoval je tudi, da je bil med vojno poveljnik velikega begunskega taborišča v El Šatu na Sinaju (Egipt) in da je tam srečal veliko ljudi s Hrvaške. V tem taborišču je pa moj mož kot otrok preživel tri leta in o tem mi je pogosto pripovedoval. Seveda sem to dr. Ungarju povedala in bil je vesel, da so bili begunci v taborišču zadovoljni.

Razporedili so me v skupino, ki je odšla v državo Minnesota v mesti Minneapolis in Saint Paul, imenovanimi Twin Cities, ki sodita na ameriški Srednji zahod. Po prihodu so nas odpeljali v veliko sinagogo, kjer so nas pričakali naši prvi gostitelji. Stali smo v vrsti z

CIP, Minneapolis, maj 1969. Udeleženci programa CIP v Twin Cities, na izletu v Kliniko Mayo.

vso svojo prtljago vred, prihodnji gostitelji pa so si nas ogledovali in poskušali najti svojega gosta, saj so pred tem dobili naše fotografije. Ob tem sem imela zelo neprijetno asociacijo na nekdanjo prodajo sužnjev v ZDA, ko so jih izbirali njihovi prihodnji lastniki!

Pome je prišla ženska, stara kakšno leto čez 40, s petletno hčerko in odpeljale smo se na njihov dom. To je bila velika, starejša in dokaj razkošna hiša v bližini jezera. Tam so me pričakali še njen mož in ostala dva otroka, 14-letna hčerka Mary in 7-letni Peter. V tej družini se nisem dobro počutila, zaradi mojega slabšega znanja jezika so me imeli za otroka in me pogosto podučevali. Že prvi dan na poti proti domu mi je žena pojasnjevala, da imajo pri njih v samospostrežnih trgovinah posebne vozičke, kamor lahko odlagajo nakupljeno blago in v katerega lahko naložijo tudi majhne otroke. Dvignila sem nos in rekla, da imamo tudi pri nas takšne vozičke, poleg tega pa še poseben prostor z igrali in varuško, v katerem starši lahko pustijo svoje otroke za čas nakupovanja. Seveda je bilo takšno varstvo organizirano le v Supermarketu v Ljubljani, a sem si dovolila malo pretiravati, ker me je razjezil njen vzvišeni odnos.

V tej družini me je motil tudi njihov »show off« (razkazovanje). Namreč vsaj trikrat tedensko so na večerjo povabili svoje prijatelje,

da bi jim pokazali gostjo »izza zavese«. In vsakič je bilo njihovo prvo vprašanje: »How do you like America?« To me je vedno znova razjezilo in komaj sem se zadrževala, da jim ne bi kaj zabrusila.

V času bivanja pri tej družini sem praznovala rojstni dan in gostiteljica mi je ponudila, da pri njih organiziramo »party«. Naj samo povem, kaj potrebujem za pogostitev in ona bo vse kupila, sama naj poskrbim le za pijačo in ji povem, koliko gostov bom povabila. Glede gostov odločitev ni bila težka, saj sem se redno družila s skupino kolegov in kolegic, ki smo stanovali v isti soseski in smo vsak dan po predavanjih skupaj čakali, da nas gostitelji odpeljejo domov. Seveda bi lahko odšli že prej z avtobusom, a javni prevoz je bil slabo orgniziran, poleg tega pa smo se vsi po vrsti izogibali, da bi preživljali veliko časa z našimi »host parents«, kot smo jim pravili. Saj so nas vsi obravnavali kot otroke.

Povabila sem torej celotno skupino iz »našega« predmestja in Jožeta, ki je bil sicer nastanjen še dlje iz mesta, a sem ga želela povabiti,

V predavalnici Šole za socialno delo na Univerzi v Minneapolisu. Stojim v ospredju. Pomlad 1969.

ker je bil Slovenec. Skupaj z menoj nas je bilo osem. Nekaj dni sem iskala slovensko vino po vseh trgovinah, ki so mi bile dostopne, a nisem imela sreče. Našla pa sem dobro makedonsko rdeče vino, da je bilo vsaj jugoslovansko. Skuhala sem pa polnjene paprike in pire krompir, za torto je poskrbela gostiteljica. Laskalo mi je, ko so naslednji dan vsi moji gostje povedali, da so se na tej večerji najedli prvič, odkar smo prišli v Ameriko.

Program je zahteval tudi to, da udeleženci obiščemo šolo, ki jo obiskuje otrok iz gostiteljske družine. Tako me je gostiteljica nekega dne odpeljala v šolo svoje 14-letne hčerke Mary. Najstniki so si me z zanimanjem ogledovali in me še kar radovedno poslušali, nato pa so sledila vprašanja. Nek učenec me je najprej vprašal, če imamo v Jugoslaviji vesoljski program. Ko sem to zanikala, je hotel pa še preveriti, če imamo vsaj kolesa. Neko učenko pa je zanimalo, zakaj imamo zid med morjem in notranjostjo države. Trdila sem, da to ni res in jo vprašala odkod ji ta ideja. Rekla je, da je ta zid videla na lastne oči, ko so se s starši peljali v Dubrovnik. Pojasnila sem ji, da so to gore in ne zidovi, da torej nimamo zidu kot Kitajci. Iz tega se je pa dobro videlo, kaj lahko naredijo trdno zasidrani predsodki, obogateni z nekaj fantazije.

Preden sem se od moje prve gostiteljske družine poslovila, so me povabili, da v juliju preživim z njimi konec tedna ob reki Hudson, kjer so imeli počitniško hišo. Takrat je bila naša komunikacija čisto drugačna, sproščena in končno sem povedala, da ne maram razprav o politiki in pogrevanja slabih plati komunizma in dobrih plati kapitalizma, s čimer me je gostitelj obremenjeval v času, ko sem živela pri njih.

Določeno plehkost in slabšo razgledanost tamkajšnjih prebivalcev sem spoznavala ne le ob komunikaciji z njimi, temveč tudi ob branju njihovih časopisov. Danes bi vse tiste, ki izhajajo lokalno in so jih prebirali moji gostitelji, predvsem ženske, uvrstila med rumeni tisk. Poročali so predvsem o dogajanju v njihovem mestu, o tem, kdo je umrl, kdo se je rodil, razvezal, odpotoval na dopust, še posebej, če je šel v tujino (to je bila takrat še redkost, saj veliko ljudi sploh ni imelo potnega lista). Torej lokalne in manj pomembne podrobnosti, ki sem jih razumela kot podcenjevanje bralcev in sredstvo za poneumljanje ljudi. Po drugi strani pa sem spoznala, da intelektualci, predvsem moški, prebirajo tudi časopise, ki obravnavajo svetovno politiko in kritično analizirajo tudi domačo (takrat je bil predsednik Nixon). To sta časopisa The New Yorker in Washington Post. V enem izmed

njih sem, denimo, prebrala napoved, da bo v Jugoslaviji Tita nasledil Stane Dolanc. Doma tega nikoli nisem slišala.

V vseh družinah, pri katerih sem preživela dva tedna, so imeli šoloobvezne otroke, osnovnošolce in srednješolce. Ob pregledovanju njihovih učbenikov in zvezkov sem ugotavljala, da je snov, ki jo morajo učenci obvladati, veliko manj obsežna in zahtevna kot naša za isto stopnjo in enako starost. Tako sem lahko razumela zakaj je veliko ljudi tako nerazgledanih in nezainteresiranih za vse drugo, razen za življenje v svoji neposredni okolici.

Pa še nekaj me je takrat, ob mojem prvem bivanju v Ameriki, presenetilo in tudi precej motilo. Ljudje niso imeli vrtičkov ali cvetja na oknih oziroma okoli svojih hiš, niti lončnic v bivalnih prostorih. Tudi v lokalih je bilo vedno le plastično. Do mojega drugega prihoda tja, leta 1984, se je to bistveno spremenilo in »normaliziralo«. Prijateljica mi je takrat ponosno pokazala svoj vrtiček, na katerem je gojila nekaj zelenjave.

Moja druga gostiteljska družina je glede na vse, kar sem tam videla in doživela, sodila v višji srednji sloj. Mož je bil priznani kirurg, žena gospodinja, od treh otrok pa je bil eden že na kolidžu, druga dva pa srednješolca. S to gostiteljico sva se dobro ujeli, veliko sva se pogovarjali in potožila mi je, da se počuti precej osamljeno, ker je mož zaradi dela veliko odsoten. Zdelo se mi je, da malo prerada sega po pijači, a ne glede na to je bila zelo prijetna sogovornica.

Z njihovimi prijatelji, ki so gostili kolego iz Izraela, smo neke poletne sobote šli na večerjo na ladjo, zasidrano na reki Mississipi, kjer je bila popularna restavracija. Jedli smo kitajsko hrano in pili »pearl drinks«. Pijačo so gostitelji naročali toliko časa, dokler nismo dobili za vsakega od naju po dve perli, ki sva ju dobila za spomin. Seveda smo si vsi, poleg biserov, tisti večer pridelali tudi hudega »mačka«.

Tudi s to družino sem v avgustu preživela konec tedna na reki Hudson v njihovi bogato opremljeni počitniški hiši. V Ameriki sem bila tudi kasneje še večkrat za daljši čas, a to je bila edina priložnost, da sem videla delček življenja tamkajšnjih premožnih ljudi.

Moja tretja gostiteljska družina je bila pa skromnejša. Šele pred kratkim so se vselili v svojo novo hišo, za katero so odplačevali kredit z visokimi obrestmi. Zato je žena delala skrajšani delovni čas, trikrat tedensko ob večerih kot laborantka. Imela sta dva sinova, hčerka jima je pa kmalu po rojstvu umrla. Pri njih sem se dobro počutila,

bila sta mi blizu, tako po letih kot po življenjskem slogu in veliko smo se pogovarjali o vsem mogočem. Pomagala sem jima tudi pri urejanju okolice hiše, polagali smo »preproge« trave, kar sem tedaj prvič videla.

Četrta gostiteljica mi je pa odstopila svoje stanovanje za čas, ko je bila na dopustu. Bila je stara čez 50 let, torej takrat zame »stara«, po poklicu duhovnica metodistične cerkve in že prvi dan ob mojem prihodu sva se skoraj sporekli. Vprašala me je namreč, katere vere sem in prostodušno sem ji povedala, da sem ateistka, kar mi je seveda hudo zamerila. Ugotovili sva, da bi zelo težko sobivali. A ne glede na to je odpotovala in mi svoje stanovanje prepustila za dva meseca in pol, do mojega odhoda v Washington. Ko sem stanovanje temeljito očistila, mi je omogočilo prav prijetno bivalno okolje, nedaleč od mojega začasnega delovnega mesta. Predvsem pa sem bila zadovoljna, da mi ob večerih ni bilo treba odgovarjati na številna bolj ali manj neprijetna vprašanja kakšnih gostiteljev in njihovih gostov.

Že kmalu po prihodu v Twin Cities me je poiskala Josie Milosevic, po letih moja vrstnica hrvaških korenin. V časopisu je namreč našla članek o našem obisku nekega centra za rehabilitacijo otrok, v katerem je bila objavljena slika skupine z našimi imeni in podatki o tem, odkod prihajamo in v katerem programu sodelujemo. Takoj po prvem stiku sva se spoprijateljili in še danes, po 56 letih, si dopisujeva! Dvakrat me je obiskala, prvič s prijateljicama in enkrat z mamo, pa tudi jaz sem preživela pri njej teden dni po kongresu v Montrealu.

Z njeno pomočjo sem spoznala številne ljudi, ki so emigrirali še kot otroci, nekateri kar sami, in nosili okoli vratu tablo z imenom, državo, iz katere prihajajo, in navedbo, da ne govorijo angleško. Zanimive so bile njihove življenjske zgodbe, vsi so se pa v novem okolju kar dobro znašli in ustvarili v predmestju manjšo skupnost ljudi, ki so prihajali iz podobnih okolij in govorili podobne jezike. Žal pa njihovi otroci, s katerimi sem se spoprijateljila, ne znajo več jezika svojih staršev. Ti so mi povedali, da so sami ob prihodu imeli veliko težav zaradi neznanja jezika in niso želeli svojih otrok obremenjevati s svojim jezikom. Ob obisku kraja, v katerem je bila rojena Josie, pa sem se zabavala ob poslušanju mešanice jezikov, saj so stari ljudje večinoma uporabljali hrvaške (srbske ali slovenske) samostalnike in angleške glagole ali pa tudi obratno. Primera, ki sem si ju zapomnila za vedno, sta: »Take the mreža and go to the store!« in »Slovenka sam, Slovenka, ja sam tako glad, da sam te meetala!« Upam, da prevod ni potreben!

Praktično delo naj bi opravljala na Ministrstvu za rehabilitacijo države Minnesote. Dodelili so mi majhno pisarno s telefonom in – nič dela, razen kupa dosjejev otrok, ki jih je bilo treba napotiti na ustrezno rehabilitacijo zaradi izgube sluha. Moj mentor je bil gluh in z njim nisem mogla neposredno komunicirati. Na srečo me je po nekaj tednih »odkrila« socialna delavka, ki je potovala po celotni državi, obiskovala institucije, ki so se ukvarjale z rehabilitacijo gluhih in naglušnih otrok, in me povabila, da se ji pridružim. Njena naloga je bila, da se pogovori s starši otrok, ki so bili prijavljeni za vstop v izobraževalni in rehabilitacijski program ene od ustanov, in preveri njihove plačilne zmožnosti, pričakovanja in tudi značilnosti otrok. Mentor se je strinjal, da se vključim v to konkretno delo, in mislim, da je bil vesel, da se me je lahko za nekaj časa znebil.

Nekajkrat mi je socialna delavka dala priložnost, da sem pogovor s starši opravila jaz in po prvih zadregah mi je šlo kar dobro. V neki šoli za gluhe so me pa prosili, da jim predstavim, odkod prihajam in kako imamo pri nas urejeno skrb za otroke z motnjami sluha. Zelo so bili začudeni, ko sem povedala, da pri nas otrok več ne učimo kretanja, temveč uporabljamo verbotonalno metodo in dvomili so, da bo ta uporabna za vse otroke. Kako prav so imeli, saj so tudi v Sloveniji z izkušnjami čez nekaj časa ugotovili, da ta metoda ni uporabna za vsakega slušno oviranega otroka.

Ob tem terenskem delu sem spoznala še simpatično mlado logopedinjo. Veliko je povedala o življenju mladih intelektualcev v ZDA, in to tudi pokazala na svojem primeru, ko je kmalu potem spakirala svoje imetje v prtljažnik avtomobila in se odpeljala v novo službo na drugi konec ZDA. Nekajkrat se nama je na poti pridružila tudi mlada Avstralka, socialna delavka, ki je tam opravljala svojo prakso. Skratka s to, bolj kot ne slučajno, dopolnitvijo programa svojega dela na Ministrstvu sem bila zelo zadovoljna, saj sem dobila priložnost pogledati v mrežo ustanov in služb za gluhe in naglušne otroke v celotni Minnesoti. Ne vem, kako bi zdržala, če bi morala toliko časa brez dela sedeti v pisarni in listati po dolgočasnih papirjih.

Enkrat sem sama odpotovala v manjše, tipično zahodno mestece, kakršna sem pred tem videvala v vesternih. Tam sem bila dva dni gostja zasebne šole za gluhe otroke. Učitelji so na srečanje z menoj povabili tudi starše otrok in predstavila sem jim sistem usposabljanja otrok z okvaro sluha v Sloveniji. Ko so želeli izvedeti, kje je Slovenija oz. Jugoslavija, sem učitelje prosila, naj mi prinesejo zemljevid. Kar

Nekaj udeležencev programa CIP v Twin Cities, poletje 1969.

zgrozila sem se, ko so razgrnili zemljevid Evrope, ki je bil zelo star, iz obdobja po prvi svetovni vojni, na katerem je manjkal velik kos Slovenije! Pokazala sem, do kod sedaj sega naše ozemlje in poudarila, da so tudi naše sedanje meje nepravične in da živi veliko naših rojakov v tujini, ne da bi si to sami izbrali. Prisotni niso mogli razumeti, zakaj se razburjam zaradi majhnega koščka zemlje, ki je bil seveda iz perspektive prebivalcev skoraj cele celine popolnoma nepomemben.

Neposredno sem pa v teh tednih praktičnega dela doživela tudi primer rasizma. S kolegicama iz programa smo namreč šle na obisk neke institucije v malo bolj oddaljeno mesto. Ena od kolegic je bila zelo atraktivna Indijka, druga pa črnka iz Južnoafriške republike. Naneslo je, da smo morale v tistem kraju tudi prenočiti. Šle smo v prvi motel, na katerega smo naletele, in se na recepciji prijavile. Receptor me je pogledal izpod čela in rekel, da menda ja ne mislim prenočiti v isti sobi s »tema dvema«. Rekla sem, da mene njuna polt ne moti, če je pa to zanj problem, pa najbrž nima prave službe. Brez nadaljnjih besed nam je izročil ključ.

Pa še nekaj prav pretresljivega sem doživela med tem prvim bivanjem v ZDA. Obiskali smo namreč zapor v bližini Minneapolisa in ko smo si ogledovali »eksponate« v jeklenih celicah, sem v kotu ene od njih zagledala črnega dečka, ki verjetno ni imel več kot 13 let. Sploh nisem mogla verjeti svojim očem in na ves glas sem vprašala »Ali pri vas tudi otroke zapirate?« Direktor, ki nas je vodil po zaporu, je odgovoril, da si ta zamorček drugega ne zasluži, ker je ubil svojo mater. Vseeno sem mu povedala, da pri nas otroci do 14. leta, ne glede na vrsto storjenega kaznivega dejanja, niso kazensko odgovorni in se jim lahko izrečejo samo vzgojni ukrepi. Tega nikakor ni mogel sprejeti.

Spomin na tega prestrašenega otroka v zaporu za odrasle, v katerem služi svojo dolgoletno zaporno kazen skupaj z nekaterimi najbolj zakrknjenimi kriminalci, me je še dolgo bremenil. Predvsem sem se pa spraševala, kaj je dečka privedlo do tako hudega dejanja in kaj vse je moral ob materi pretrpeti, da se je odločil za tako skrajno dejanje.

Od organizatorjev smo še pred prihodom dobili pismo s podrobnimi informacijami, poteku programa in vsem, kar naj bi prinesli s seboj. Bila sem kar malo užaljena, ko sem prebrala, da moramo obvezno prinesti in uporabljati deodorant, ker je to del ameriške kulture! Navedli so še klobuček oz. drugo pokrivalo za v cerkev, narodno nošo in podobno. Svetovali so nam tudi, da prinesemo simbolična darila za naše gostitelje.

Posebej pa je bilo poudarjeno, da moramo s seboj prinesti večji predmet, značilen za našo deželo, da ga bodo prodali na dražbi, ker na ta način zbirajo denar za program. Kar precej časa sem porabila, da sem našla darila, za katera sem mislila, da bodo ustrezna. Za dražbo sem izbrala črnogorske gusle, ker nisem našla ničesar primernega iz domačih logov. Bile se dobra izbira za dražbo, slabša pa za transport. Na avkciji so za moje gusle iztržili najvišjo ceno, in to kar 150 dolarjev. Bila sem seveda zadovoljna, a sledile so težave, ker je gospa, ki je gusle kupila, prišla k meni in me spraševala podrobnosti o njih. Vedela sem le to, da je struna narejena iz konjske žime, o tem, iz kakšnega lesa so, pa nisem imela pojma. Poleg tega pa je bilo (in je še vedno) moje poznavanje vrst lesa omejeno. V hudi stiski sem se spomnila neke angleške pesmi, ki govori o kostanjevem drevesu in sem ji rekla, da so gusle iz kostanjevega lesa! To se ji je zdelo zanimivo in je hitro odšla v svojo družbo ter prenašala to novico naprej! Nisem se pravočasno spomnila, da bi se pripravila na podobna vprašanja, saj jih tudi nisem pričakovala.

Opisati moram še obisk v indijanskem rezervatu. Tony Spraitz, po rodu iz Like, ki je z ženo Marijo (Slovenko) gostil kolego Jožeta Trčka, me je povabil, da se jima pridružim na izletu v okolico Grand Rapidsa, kjer lahko obiščemo indijanski rezervat. Z veseljem sem pristala in imela velika pričakovanja, kaj vse o življenju preganjanih Indijancev bom tam izvedela iz prve roke. Sledilo pa je razočaranje, saj so bili Indijanci zelo redkobesedni in zadržani. Niso se želeli ukvarjati z nami. Le mlajši moški, očitno eden od vodij te skupine, nam je najprej z grenkobo očital, da jih hodimo gledat kot živali v živalskem vrtu, oni pa so le ljudje, ki bi radi v miru in dostojno živeli. Tony se je v imenu vseh opravičil in povedal, da s kolegom prihajava iz Evrope in naju njihovo življenje zelo zanima. Nato se je malo omehčal in nam pokazal razdrapane koče, v katerih prebivajo, v bližini teh pa na lične hišice, kamor naj bi se preselili. Preselitev so odklonili, ker niso zadovoljni z lokacijo, kamor so jih naselili. Nimajo zemlje, ki bi jo lahko obdelovali, in ne prerije, na kateri bi gojili konje in lovili mustange. Živijo le od bornih socialnih pomoči, radi pa bi delali in sami skrbeli zase. Iz obupa se številni člani njihovega plemena nalivajo z alkoholom, saj ne vidijo nobene perspektive zase in za svoje otroke. Oropani so za možnost tradicionalnega življenja, v sodobnem svetu belega človeka pa se ne znajdejo.

Pokazal nam je še njihovo pokopališče in nas pospremil do kioska, v katerem prodajajo lične in ročno izdelane spominke. Kupila sem lepo Indijanko, Tony pa mi je podaril bele in okusno okrašene mokasine. Ti mokasini so me nekaj let spremljali na potovanjih, ker so bili lahki in sem jih uporabljala za copate. Po eni od ekskurzij s študenti pa so žalostno končali v kontejnerju (kot sem že opisala). S kepo v želodcu smo se poslovili od gostitelja v rezervatu in se na poti nazaj proti mestu zatopili vsak v svoje misli.

Pa še eno grenko zgodbo sem imela priložnost spoznati v času mojega takratnega bivanja v ZDA. S Tonyjem Spraitzem sem obiskala njegovega prijatelja, ki je v tamkajšnji bolnišnici umiral za rakom. V solzah mi je povedal, da je vse življenje trdo delal v tovarni za borno plačo. Svojim trem otrokom je želel zagotoviti lepšo prihodnost, zato je poskrbel za njihovo šolanje. Zaradi tega ni mogel vplačevati dovolj visokih zneskov v fond pokojninskega zavarovanja, seveda pa nikoli ni pričakoval, da ga bo doletela tako težka in dolgotrajna bolezen. Da je poravnal dosedanje stroške zdravljenja, je moral prodati hišo in avtomobil, zelo pa se boji, da bi moral biti do

konca življenja odvisen od svojih otrok, zato si želi čimprej umreti! Res ne vem, kaj sem mu na to odgovorila, saj ni bilo kaj reči. Sem pa tako v živo spoznala temno plat kapitalizma in začutila hvaležnost do našega tedanjega sistema, ki nam je res zagotavljal socialno varnost.

Tik pred koncem mojega programa na minnesotskem Ministrstvu za rehabilitacijo otrok z ovirami me je sprejel tudi minister. Vprašal me je, kako sem zadovoljna s svojim praktičnim delom in kaj menim o organizaciji njihove skrbi za gluhe otroke. Odgovorila sem, da sem s programom zelo zadovoljna, ker mi je omogočil spoznati sistem in razvitost skrbi za gluhe in tudi mrežo institucij na tem področju. Bojim pa se, da vsi gluhi in naglušni otroci niso zajeti v izobraževalni sistem, ker sem spoznala, da je večina šol zasebnih, ki so prav gotovo za številne družine predrage in torej nedostopne.

Pripomnil je, da zvenim kot komunist, in jezno vprašal, če sem ena od njih. Odgovorila sem mu, da sem po prepričanju res, vendar nisem organizirana. »Oh škoda, tako rad bi videl kakšnega komunista!« je sarkastično zavzdihnil. Dodala sem še, da mu lahko pokažem vsaj sliko mojega moža, ki je »pravi« komunist. Brez besed mi je pokazal vrata in avdienca je bila končana. Ne vem, kaj je tistega dne vplivalo na mojo aroganco, ki sicer ni moja značilnost. Morda se je preprosto nabralo že preveč negativnih spoznanj o »obljubljeni deželi Ameriki«. Prav gotovo bi bila previdnejša, če se naš program takrat ne bi že končeval in sem očitno imela potrebo, da nekje izrazim tudi svoje negativne občutke.

Tisti štirje meseci so bili dinamični in so kar hitro minili, vodja naše skupine Merilyn nam je pripravila še poslovilno srečanje v naravi ob velikem jezeru. Bilo je sproščeno in prijetno celodnevno druženje, na katerem smo imeli udeleženci še zadnjo priložnost, da se kaj pogovorimo in se primerno poslovimo.

Tam sem doživela veliko presenečenje. Prejšnji dan sem od doma dobila fotografije hčerke, ki je takrat praznovala tretji rojstni dan in prinesla sem jih s seboj, da jih pokažem skupini. Takrat je kolega z Islandije, ki je škilil izza mojega hrbta, z jeznim glasom vprašal, če je to moj otrok. Ko sem to potrdila, je še vprašal: »Pa menda nisi tudi poročena?« Moj odgovor je bil seveda pozitiven. Nato pa je, še bolj jezen, vprašal, zakaj mu tega nisem prej povedala. Komentirala sem, da me tega nikoli ni vprašal in zakaj je to zanj sploh pomembno. Kar pred vsemi je povedal, da me je mislil zasnubiti, da sem mu všeč in je sklepal, da je tudi on meni. Ob tem sem komaj zadržala smeh, saj se

skoraj nisva pogovarjala in mi ni bilo jasno, odkod mu ideja, da mi je všeč. O njem sem vedela le to, da je po poklicu pastor in je doma iz Reykjavika. Nekako je le še izjecljal, da je o moji simpatiji do njega sklepal, ker sem ga povabila na praznovanje svojega rojstnega dne in tudi kupila letalsko karto islandske družbe, s katero se bo tudi sam vrnil domov (pravi razlog je bila pa ugodna cena te karte, s katero me je res on seznanil!).

Še danes ne morem verjeti, da je odrasel moški delal takšne račune brez krčmarja in načrtoval najino skupno prihodnost, ne da bi preveril realne možnosti zanjo. Morda so res severnjaki bolj introvertirani od nas, a njegovo vedenje je bilo prav čudaško. Predvsem pa očitno ni bil sposoben normalne komunikacije in ne vem, kako je lahko opravljal svoj poklic. Bil je tako užaljen, da me na letališču ni niti pogledal in me je popolnoma ignoriral tudi pri izstopu z aviona v Reykjaviku.

Naslednji dan po našem poslovilnem »partyju« smo odpotovali v prestolnico Washington, kjer se je po štirih mesecih celotna skupina udeležencev programa ponovno sestala. Tam smo obiskali nekaj znamenitosti (Kongres, Belo hišo, pokopališče Arlington idr.), imeli še skupno poslovilno večerjo, nato pa odpotovali domov.

To bivanje v Ameriki in program, v katerem sem sodelovala, sta mi dala kar lepo doto za nadaljnjo poklicno pot in tudi obogatila moje osebno življenje. Imela sem občutek, kot da so se mi odprla vrata v svet.

Najpomembnejše je bilo prav gotovo to, da sem s tem res osvojila angleški jezik in veliko pridobila na komunikaciji. Rasnih predsodkov že pred odhodom v Ameriko nisem imela, z izkušnjo osebnega stika z ljudmi drugih ras pa sem se še neposredno prepričala, da so razlike med nami samo v glavah tistih, ki si domišljajo, da je bela rasa vredna več kot druge. Poleg tega pa sem ob pogovorih s kolegi iz skupine lahko tudi izpopolnila svoje poznavanje zemljepisa, saj sem oddaljene afriške države, denimo, in daljnjo Brazilijo vsaj nekoliko spoznala iz prve roke, od tamkajšnjih prebivalcev.

Program CIP ima pa še svoj »podaljšek« s kratico CIF (Clevelandska mednarodna zveza). To je organizacija, ki deluje na popolnoma prostovoljni osnovi in tudi vabljeni predavatelji na dogodkih to opravijo brezplačno. Bivši udeleženci vsako leto organizirajo konference, torej delovna srečanja v kateri od držav, odkoder prihajajo. Ene od teh sem se v sedemdesetih letih tudi sama udeležila.

To je bilo v mestu Aarhus na Danskem. Tam sem srečala dva bivša udeleženca iz naše skupine in bilo je prav prijetno obujati skupne spomine. Na občnem zboru udeležencev sem nekaj predlagala in takoj so me za »nagrado« izbrali v Izvršni odbor CIF-a. Prihajala so vabila na sestanke, vse od Jeruzalema, Pariza ipd., vendar se jih nisem udeleževala. Nisem želela obremenjevati družinskega proračuna z nenujnimi izdatki, pa tudi posebne motivacije za sodelovanje nisem imela.

V okviru tega pa se je razvila še manj zahtevna mednarodna izmenjava socialnih delavcev. V Ljubljano so nekajkrat prišli gostje iz različnih evropskih držav in nekaj časa sem še sodelovala pri pripravi njihovega programa, kasneje pa sem po potrebi organizirala le enodnevni program na naši šoli.

5.2 Raziskava o izobraževanju za socialno delo v Evropi (1983–1985)

Na VŠSD je v letu 1983 prišel dopis, ki ga je v imenu mednarodnega združenja šol za socialno delo (IASSW) poslal kolega iz Koblenza v Nemčiji, Friedrich Seibel. Povabil nas je k sodelovanju v raziskavi o izobraževanju za socialno delo v nekaterih evropskih državah. Ko je ta dopis prvič priromal na mojo pisalno mizo, sem ga samo prestavila drugam in pozabila nanj. Vendar pa je kmalu spet prikrožil do mene in takrat sem si vzela čas za razmislek, pri tem pa ugotovila, da je pri tem naše sodelovanje pomembno. Sklenila sem, da to nalogo prevzamem in sploh me ni bilo treba prepričevati.

Dela sem se resno in z veseljem lotila in do decembra, ko smo vsi sodelujoči dobili vabilo vodje projekta na seminar, na katerem naj bi naše delo uskladili in morda tudi dopolnili izhodišča projekta, sem imela celoten elaborat že napisan in tudi preveden. Seminar je bil v majhnem kraju Oberwesel v dolini Rena, v srednjeveškem gradu, ki je preurejen v prijetno gostišče.

Na srečanje sem potovala z letalom do Frankfurta, naprej pa z vlakom. Uspelo mi je, da sem s pomočjo opozorila sopotnika izstopila na pravi postaji, ki je bila pa neobljudena in temačna, tako da sem le s težavo izvedela, kje bom dobila taksi, da me bo popeljal do gradu visoko nad Renom. Pred gradom sem naletela na kolegico iz Francije, ki se mi je v mraku in megli zdela kot duh iz kakšne Shakespearove drame. Ob vstopu v gostišče sem bila presenečena

nad prijetnim vzdušjem, ki je vladalo v njem. Takrat sem prvič videla adventne venčke, s katerimi je bilo gostišče lepo okrašeno. Takoj me je pozdravil vodja projekta in me predstavil drugim sodelavcem. Že ob večerji smo prijetno klepetali, kot bi se že dolgo poznali, čeprav smo se takrat prvič videli.

Na prvem delovnem sestanku naslednje jutro sem spoznala, da sem prehitevala dogodke in da sem edina, ki sem projekt že zaključila. Drugi se zadeve še niso niti lotili. Očitno sem površno prebrala navodila, da sem tako hitela, kar sicer ni moja značilnost. Sodelovali so učitelji z osmih evropskih šol za socialno delo, iz vsake po dva. Jugoslavijo sva zastopala dr. Milan Martinović, kolega z zagrebške šole, in vsak je opisal stanje v svoji republiki. Prisotna sta bila tudi predstavnika naročnika projekta, in sicer predsednik in sekretarka Mednarodnega združenja šol za socialno delo (dalje IASSW). Delali smo intenzivno in v prijetnem vzdušju, veliko smo se šalili in smejali.

Na zadnji večer nas je obiskal župan občine, v kateri je kraj Oberwesel. Friedrich mu je želel vsakega od nas predstaviti in mene je predstavil kot gospo Milošević iz Bolgarije! Seveda sem ga takoj popravila in grdo pogledala. Drugi dan pred odhodom se mi je Friedrich opravičil in povedal, da so zanj vse države »izza zavese« enake in da še ni obiskal nobene izmed njih. Boji se komunizma, ker je bil ta strah značilen za Nemčijo v času njegovega odraščanja. Ta strah so pa močno spodbujali tudi v šoli. Svet za »železno zaveso«, kamor je do takrat štel tudi Jugoslavijo, je bil tedaj zanj grozeč. Povedala sem mu, da sem imela sama podoben odnos do Nemčije in Nemcev in sem se za prvi prihod tja pred nekaj leti le s težavo odločila. Da mi je oče umrl v taborišču Dachau in kot otrok sem nemške vojake videvala skoraj vsak dan in sem se jih strašno bala. Zaradi izgube očeta sem jih pa vse sovražila. Vendar pa, če si dovolimo spoznati ljudi, do katerih gojimo negativna čustva, ta postopoma izginejo.

Povabila sem ga, naj poleti pride v Jugoslavijo, da bo naše razmere lahko sam spoznal. Obljubo je držal in prišel k nam na dopust z ženo. V Sloveniji je ostal teden dni in v Dalmaciji kar cela dva tedna. Na večerji v restavraciji ob Ljubljanici sva ob prisotnosti zakoncev nadaljevala pogovor, ki sva ga začela pred pol leta. Opisala sva čustva, ki sva jih doživljala kot majhna otroka (oba sva rojena na začetku vojne) ob vsem hudem, kar se je takrat dogajalo. Med tem pogovorom smo vsi štirje jokali. Za naju s Friedrichom je to pomenilo pravo

katarzo, mene so minili vsi predsodki do Nemcev, njemu pa ni bilo več težko obiskovati držav vzhodnega bloka.

V jeseni 1984 je naša projektna skupina imela še zaključni seminar v Atenah. Takrat smo celotno raziskavo ponovno pregledali in jo pripravili za tisk. Vzdušje ob tem srečanju ni bilo tako prijetno in nismo čutili takšne medsebojne povezanosti kot na Oberweslu, saj nas je ob večerih živahno dogajanje v mestu razpršilo na vse konce mesta. Tja me je spremljal mož, potovala sva z avtomobilom, kar je bila tudi posebna izkušnja.

S Friedrichom sva se kasneje še večkrat srečala na različnih mednarodnih dogodkih, predvsem na kongresih IASSW in na evropskih bienalnih konferencah šol za socialno delo. Stike z njim pa je brez prekinitve vzdrževala kolegica dr. Darja Zaviršek.

Kakšna je bila usoda gradiva, ki smo ga v tem projektu ustvarili, je zame ostala skrivnost, kolikor sem lahko videla, ni bilo nikoli natisnjeno. Friedrich mi je pred nedavnim, ko je med dopustom v Sloveniji prišel na obisk, na eksplicitno vprašanje povedal, da tudi njemu iz IASSW o tem niso nikoli ničesar sporočili. Očitno je zmanjkalo denarja za tisk raziskave. Za projekt je bilo že brez tega porabljenih kar nekaj sredstev, čeprav našega dela niso honorirali.

Ob sodelovanju v tem projektu sem spoznala ljudi, ki so imeli pomembno vlogo v evropskem in svetovnem socialnem delu in so tako ali drugače podprli mojo kariero. Poudariti je treba, da sem bila prva s področja socialnega dela, ki sem iz t. i. »vzhodne Evrope« (tako so nas zahodnjaki videli zaradi socialističnega sistema) prodrla na evropsko sceno socialnega dela. Včasih je bila pot do tja nekoliko čudna in ovinkasta. Denimo, v začetku 80. let prejšnjega stoletja me je Skandinavska zveza šol za socialno delo predlagala v Izvršni odbor Evropske regionalne skupine Mednarodnega združenja šol za socialno delo – EASSW. To je bila zasluga Brigite Bruks, Švedinje, s katero sva se spoznali ob tem projektu.

V Izvršni odbor so me izvolili, in v njem sem sodelovala dva mandata, v drugem sem bila celo podpredsednica. Takrat smo organizirali tudi odmevni evropski seminar na Bledu, ki ga bom v nadaljevanju na kratko predstavila.

Margueritte Mathieu, sekretarka IASSW, me je pa povabila, da se udeležim Kongresa IASSW v Montrealu leta 1984. Ne spomnim se več, kakšen je bil odziv na moj referat in tudi njegove vsebine ne. Bila sem pa prav očarana, ko sem se znašla v ogromni množici ljudi vseh

barv in smo se uspeli sporazumeti za skupen sklepni dokument. Zadnja dva dneva sem imela vtis, da razumem že večino evropskih jezikov.

Sodelovanje v tem projektu pa mi je prineslo še vabilo na konferenco Mednarodne federacije socialnih delavcev v Stockholmu, ki je bila istega leta kot kongres EASSW na Dunaju. Prosili so me, naj pripravim referat, kar sem tudi storila, vendar se teme ne spomnim več. Konference se je udeležilo zelo veliko ljudi, ki so prišli z vseh celin, in ta pisana množica je zasedla ogromen stockholmski kongresni center.

Potovanje z avtom od Dunaja do Stockholma je bilo zelo zanimivo, saj je pot nekaj časa vodila po ozemlju tedanje NDR, kjer je bilo zelo veliko stvari »verboten«. Podrobnejši opis te avanture pa bi po nepotrebnem obremenjeval to besedilo, zato tega ne bom opisovala.

5.3 Seminar EASSW na Bledu (1989)

V Evropski zvezi šol za socialno delo je bil običaj, da so seminarje, ki so potekali vsaki dve leti, organizirali v državi, iz katere so prihajali člani Izvršnega odbora. Tako sem morala tudi jaz, ko sem bila članica tega organa, pripraviti mednarodni seminar. Pri konceptualizaciji teme in vsebine seminarja je sicer sodeloval ves Izvršni odbor, a organizacijski del je bil prepuščen članu iz izbrane države. Na srečanju Izvršnega odbora skoraj leto dni pred dogodkom, smo sprejeli predlog naše šole, da bomo na seminarju obravnavali temo »Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanje«, določili datum (začetek novembra 1989) in za lokacijo Bled. Pri koncipiranju teme so sodelovali tudi kolegi iz drugih jugoslovanskih šol za socialno delo. Malo sem bila presenečena, da člani Izvršnega odbora niso ugovarjali predlogu teme, saj se po mojih dotedanjih izkušnjah v zahodnih šolah niso veliko ukvarjali s teoretičnim ozadjem socialnega dela, temveč so razvijali bolj njegove praktične vidike.

S pripravami je bilo seveda veliko dela, a glede na to, da sem tovrstne izkušnje imela že od prej in tudi zagotovljeno vso potrebno tehnično, strokovno in moralno podporo na naši šoli, je vse šlo dobro. Sam organizacijski del smo pa prepustili profesionalcem v Cankarjevemu domu (z njimi sem že prej dobro sodelovala pri organizaciji dveh kongresov).

Kot predsednica Organizacijskega odbora sem se zavedala, da bo seminar kljub kotizacijam finančno kar velik zalogaj, zato sem začela

Seminar IASSW, Evropska regijska skupina na Bledu, november 1989. Spredaj levo dr. Vera Mekta, generalna sekretarka IASSW, stoji prof. Emmanuel Luis Lopez iz Liègea (Belgija).

tudi z zbiranjem prispevkov posameznih podjetij. Poslala sem veliko dopisov in tudi osebno obiskala kakšnih 15 podjetij in jih prosila za sponzorska sredstva. Seveda so me spraševali, kaj bodo imeli od tega, če bodo kaj prispevali. Na to vprašanje nisem imela neposrednega odgovora. Seveda pa so k nabiranju sredstev največ prispevali tam zaposleni socialni delavci, ki so mi utrli pot do svojih finančnikov, ali pa se kar sami dogovorili za prispevke. Še sedaj se čudim, da nam je takrat v kriznih časih nore inflacije uspelo pridobiti kar 30 sponzorjev. Koliko denarja nam je tako uspelo zbrati, pa seveda ne vem več.

V EASSW je bila tudi navada, da je lokalni organizacijski odbor za udeležence iz Vzhodne Evrope (ti so takrat že pogosteje prihajali na strokovna srečanja) priskrbel brezplačne namestitve pri družinah v kraju dogodka. Bila sem v zadregi, saj se je na naš seminar prijavilo kar nekaj udeležencev iz Češke, Slovaške in Madžarske. Nisem

pričakovala, da bi na Bledu našli okoli deset družin, ki bi bile pripravljene za tri ali štiri dni brezplačno gostiti udeležence. Tega, da bi jih namestili v hotel nižje kategorije, ki bi bil cenejši, tudi nisem mogla sprejeti, saj sem do takrat že tudi sama doživela občutek »revnega sorodnika s podeželja« in tega, da kot »vzhodnjakinja« sodim v nižjo kategorijo in so me zato namestili v družino. Torej je bila edina možnost, da se dogovorimo za nižjo kotizacijo. S to rešitvijo smo bili zadovoljni tako organizatorji kot tudi udeleženci iz socialističnih držav. Udeležencev je bilo okoli 150. V čast nam je bilo, da se je seminarja udeležila tudi generalna sekretarka IASSW, dr. Vera Mehta.

Naš seminar je potekal v izredno turbulentnih časih, le nekaj dni kasneje se je zrušil berlinski zid in priča smo bili tektonskim spremembam na evropskih tleh in tudi v Jugoslaviji. Takrat smo imeli pri nas strahotno inflacijo in tuji gostje se niso mogli načuditi noremu dviganju cen celo po večkrat na dan. Britanca Mark Doel in Steven Shardlow (Milošević in Mesec, 1990, str. 294) sta to slikovito označila kot »ekonomski vihar«, in se čudila, kako domačini sploh preživimo strese, ki jih povzroča ta inflacija.

Predsednik IASSW evropske regije, Švicar Antonin Wagner, je v svojem nagovoru pred začetkom seminarja poudaril potrebo po širjenju Evropske skupnosti, po razvoju enotnega modela za izobraževanje socialnih delavcev in tudi enotnem etičnem kodeksu.

Izvršni odbor IASSW , Evropska regijska skupina. Liège, november 1995. Sedim druga z leve.

Izvršni odbor IASSW , Evropska regijska skupina. Liège, november 1995. Sedim skrajno desno.

Uvodničarja sta bila dva. Britanka Doreen Gibson je ugotavljala, da se mora socialno delo bolj angažirati, se tudi izpostavljati in in si prizadevati za boljše življenjske pogoje ljudi. Drugi uvodničar je bil Yves Rastimir Nedeljković, profesor Oddelka za socialno delo Fakultete političnih ved v Beogradu, ki je razpravljal o zgodovinskih temeljih znanosti socialnega dela. Med referenti je največ pozornosti udeležencev z naše šole pritegnil Švicar Peter Luessi, ki je razložil svoj sistemski nauk o socialnem delu, kar je zelo strukturiran pristop k socialnemu delu. Ne vem, zakaj je v meni vzbujal asociacijo na rigoroznega filozofa Kanta in me ni preveč pritegnil.

Naš kolega Blaž Mesec je takrat prvič na mednarodnem forumu predstavil in tudi utemeljil svoj predlog poimenovanja znanosti o socialnem delu – boetika. Pritegnil je kar nekaj pozornosti, a doslej se ta pojem še ni uveljavil. Ne bi pa bilo slabo to dalje razvijati in boetiko (še) večkrat omenjati, da bo zlezla v ušesa, tako se bo pa morda ta pojem nekoč le prijel.

Izbrane referate smo prevedli v slovenščino in jih objavili v zborniku z naslovom Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanje (1990). Ta zbornik sva uredila Blaž Mesec in jaz. Ko sedaj ob obujanju in zapisovanju svojih spominov ponovno prebiram prispevke številnih avtorjev, ki so v tistem obdobju soustvarjali socialno delo v Evropi, vidim, da je marsikaj, kar so zapisali, še vedno aktualno in

bi nas pot, ki so jo nekateri nakazali, lahko privedla do pomembnih pozitivnih sprememb.

Profesor beograjskega Oddelka za socialno delo na Fakulteti političnih ved, dr. Miloslav Milosavljević, je dokaj podrobno analiziral vse pomembnejše objavljene referate.

Naj navedem, kaj je v uvodniku knjige zapisala tednja dekanica VŠSD, dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič: »Srečanje na Bledu je bilo človeško toplo druženje z ljudmi, ki so mi bili blizu, ker so, tako kot jaz, spoštovali in imeli radi svoje delo. Tri dni smo se družili v trdem delu in uživali v njem. Ure dolgo smo si razlagali, razpravljali, primerjali stališča in koncepte in v podrobnosti skušali razumeti, kaj delamo in kako. Tako preprosto je bilo, prišli so in lotili smo se dela. Nobenih kurtoaznih formul ali uvodov nismo potrebovali. Začeli smo z zanimanjem in radovednostjo, končali smo v prijateljstvu« (Milošević in Mesec, 1990, str. 14).

Dr. Friedrich Seibel iz Koblenza, ki sem ga že predstavila, je naš blejski seminar na nedavnem obisku v Sloveniji, ocenil kot enega boljših, in bil je skoraj na vseh podobnih dogodkih po Evropi in svetu.

5.4 Projekti za delo z begunci (1992–1996)

Največji samostojni projekt v mojem življenju je bilo delo z begunci, v katerega sem se v času vojne na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini takoj dejavno vključila. K projektu mi je uspelo pritegniti okoli 30 študentov, tako da smo lahko razvijali različne dejavnosti za begunce, predvsem za otroke in ženske. Zanje je bila to nedvomno pomembna izkušnja. Uspelo mi je pridobiti tudi znatna sredstva iz mednarodnih virov (SOROS, UNICEF, UNCHR ipd.). Vsega dela, ki sem ga v tistih dveh letih opravljala, sproti žal nisem utegnila zapisovati (bilo bi ga pa nedvomno za debelo knjigo), zato se bom projektu dela z begunci tukaj malo bolj posvetila.

Naše delo z begunci je bilo tedaj precej odmevno tudi v slovenskih medijih.

Kot je znano, so najprej k nam pribežali ljudje s sosednje Hrvaške, med njimi so prevladovali otroci in ženske. Na to v Sloveniji nismo bili pripravljeni in smo potrebovali nekaj časa, da smo zagotovili vse potrebno za njihov sprejem. Večina teh ljudi se je zato nastanila pri svojih sorodnikih, ki so tukaj živeli s svojimi družinami.

Kar hitro je Vlada ustanovila Urad za begunce, ki je prevzel večino nalog v zvezi z oskrbo beguncev. V Ljubljani so ustanovili nastanitveni center, kamor so nameščali begunce, ki v Sloveniji niso imeli sorodnikov, ali pa jih ti niso mogli sprejeti. Povabili so me v strokovno komisijo, ki je delovala pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, in katere naloga je bila, da poskrbi za kakovost življenja beguncev, predvsem otrok. V tej komisiji so bile predstavnice področja socialnega varstva, zdravstva, notranjih zadev ipd. Članica je bila tudi dr. Anica Kos Mikuš, s katero sva odločno nasprotovali članici s področja notranjih zadev, ki je predlagala omejitev gibanja beguncev in druge restriktivne oblike »obvladovanja« beguncev.

Na šoli sem takoj organizirala študente, ki so začeli delati z otroki in mladino v Nastanitvenem centru v Ljubljani. Razvijali so različne interesne dejavnosti. Pritegnila sem tudi nekaj učiteljev šole, da so, poleg mene, prevzeli vlogo mentorjev študentom. Za nakup pripomočkov smo pridobili nekaj sredstev od organizacije UNICEF. V času sodelovanja so se med študenti in mladimi begunci spletle močne vezi. Še sedaj vidim visokega, vitkega in plavolasega študenta, ki je ob slovesu otrok iz svoje skupine točil debele solze. To je bil zame nepozabni prizor, ki je o odnosu med skupinama povedal več kot tisoč besed.

V času bivanja hrvaških beguncev pri nas je navezal z mano stik uslužbenec agencije Združenih narodov za begunce (UNHCR) in povedal, da jih zelo zanima položaj beguncev pri gostiteljskih družinah v Sloveniji, in vprašal, če sem pripravljena to raziskati. Čeprav mi je določil zelo kratek rok, le tri mesece, sem naročilo sprejela, saj sem bila takrat že do grla vpletena v vprašanja beguncev. Takoj sem začela delati in pripravila vprašalnik za begunce in za gostitelje. Zajeli smo vse begunce pri gostiteljskih družinah v Sloveniji. Anketarji so bili večinoma naši študenti, vključila sem pa tudi nekaj drugih ljudi, ki so bili pripravljeni sodelovati. Anketiranje je bilo zahtevno in je terjalo precej časa, saj so bili begunci razkopljeni po vsej Sloveniji. Poleg tega pa je bilo treba v vsaki družini opraviti po dva pogovora. Delo je potekalo v zimskem času in do nekaterih ljudi je bilo kar težko priti.

Rezultati so pokazali, da nekatere gostiteljske družine zelo težko zmorejo dodatna bremena po prihodu gostov, za katere se ni vedelo, koliko časa bodo ostali. Predlagala sem, da bi slabše situiranim gostiteljem za vsakega begunca dali nekaj pomoči. Predlog je bil sprejet,

mislim pa, da ni bil uresničen. Družine so pa dobivale pomoč naših humanitarnih organizacij.

O rezultatih raziskave sem poročala na velikem medresorskem posvetu o položaju beguncev v Sloveniji, o katerem je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve izdalo tudi knjigo z vsemi predstavljenimi referati.

Spomladi leta 1993 pa je prišel val beguncev iz Bosne, med katerimi so prevladovali Bošnjaki. Tudi med njimi je bila velika večina žensk in otrok. Takrat smo morali v Sloveniji zagotoviti več begunskih centrov, da bi lahko poskrbeli za njihovo namestitev.

Velik begunski center je začel delovati v bivši kasarni na Roški cesti v Ljubljani. Bil je le streljaj oddaljen od naše šole, ki je bila tedaj še na Poljanah. Takoj sem se usmerila tja in poskušala prepoznati potrebe beguncev, da bi lahko organizirali ustrezne oblike dejavnosti. Kdo me je za to pooblastil, če sploh kdo, se ne spomnim, in tudi v vsem času, kar sem hodila tja (najmanj dvakrat tedensko), nisem srečala nikogar od odgovornih za upravljanje Centra.

Pripravila sem projekt za Soroševo fondacijo, ki jo je v Sloveniji upravljal dr. Rastko Močnik, profesor Filozofske fakultete. Nobenega predloga mi ni zavrnil in porabili smo ogromno denarja. Treba je bilo le vsak izdatek dosledno dokumentirati z računom. Za finančno plat mojih projektov je vzorno skrbela takratna računovodkinja na šoli, ga. Tončka Zalar. Če bi bilo to v mojih rokah, bi prej ali slej končala v zaporu, ker nimam prav nobenega smisla za finance.

Takoj sem vključila v projekte okoli 30 študentov, ki so bili pripravljeni prostovoljno razvijati različne interesne aktivnosti otrok in mladostnikov, jim dajati učno pomoč in drugo, kar se je izkazalo za koristno.

Študenti, vključeni v projekte dela z begunci, so bili izredno dejavni in so skoraj samostojno sklicali protestni shod proti vojni v Bosni in Hercegovini in nanj povabili vse študente in profesorje ljubljanske univerze. Shod je bil na Kongresnem trgu v Ljubljani in udeležilo se ga je res ogromno ljudi. Govorili so samo študenti. O tem so poročali vsi slovenski mediji.

Ustanovila sem tudi žensko skupino za samopomoč, v katero se je vključilo osem begunk pretežno srednjih let. Želela sem jih aktivirati, da bi uporabile svoja znanja in spretnosti, s čimer bi sebi in svojim otrokom izboljšale trenutne življenjske razmere. Na tedenskih

dveurnih srečanjih smo izmenjavale svoje življenjske izkušnje, pripovedovale so, kaj vse so doživljale v času vojne, kako jim je bilo, ko so morale nepričakovano zapustiti dom in oditi v neznano. Pa kako so zaskrbljene za svoje može, ki se doma borijo, in za starše, ki večinoma niso hoteli zapustiti svojih domov.

Nakupili smo volno, prejice za gobeline in drugi potrebni material in ženske so se z veliko vnemo lotile dela. V kratkem času je nastalo veliko lepih pletenin in krasnih gobelinov in pojavilo se je vprašanje, kako naj to pretopimo v denar. Tedaj smo se odločili za organizacijo prodajne razstave. Uspelo mi je dobiti prostor za to v Muzeju novejše zgodovine v Tivoliju. O dogodku smo obvestili vse pomembnejše medije, kar je zagotovilo dobro udeležbo. Za uvodni nagovor sem pridobila uveljavljeno igralko Mileno Zupančič, glasbeno pa je otvoritev spremljal citrar Miha Dolžan. Obiskovalci so sicer občudovali razstavljene izdelke, a pričakovanega komercialnega uspeha ni bilo. Begunke so bile upravičeno razočarane, a tolažila sem jih, da bomo večino izdelkov počasi vendarle pretopili v denar.

Kmalu po razstavi sem za teden dni odpotovala v Barcelono in svoji garderobi sem dodala veliko pletenin, ki so jih naredile begunke, seveda z namenom, da jih prodam. Toda tudi to ni rodilo uspeha in da vsega ne bi nosila nazaj, se je tamkajšnja mlajša kolegica odločila, da bo nadaljevala s prodajo in mi poslala iztržek. Dolgo ni bilo nobenega glasu od nje in, ko sem spraševala, kje je, so mi povedali, da se je preselila v Argentino in se torej ne bo vrnila. To sem razočaranim begunkam zelo težko povedala in ostal mi je zelo grenak občutek, da sem jih opeharila, čeprav sem jim želela le najboljše. Morda je katera celo sumila, da sem vse rezultate njihovega truda prodala in si iztržek prilastila.

Nekoč sta nas obiskali učiteljici socialnega dela iz Nove Zelandije, ki sta nekje izvedeli za našo skupino in sta opravili intervjuje z nekaterimi članicami in z menoj. Kmalu po vrnitvi sta izdali knjigo, v kateri sta objavili svoja spoznanja o življenju begunk pri nas, in tudi drugje, in o vrstah psihosocialne in drugih pomoči, ki jih imajo na voljo. O nas sta poročali v superlativih.

V tem času sem bila povabljena na tridnevni Mednarodni posvet o delu z begunci, ki je potekal v Dortmundu v Nemčiji. S seboj sem vzela študentko Odisejo Maksimović, ki je bila pri delu z begunci izredno aktivna. Pripravili sva referat, v katerem sva opisali naše projekte dela z begunci, vsaka s svojega zornega kota. Referat je bil precej odmeven, saj sva govorili o konkretnem delu in njegovih rezultatih.

Moja skupina begunk v Begunskem centru na Roški cesti v Ljubljani. Sedim za mizo na sredini. Za menoj levo in ob meni desno sta gostji iz Nove Zelandije. Januar 1994.

Ob prihodih v Center sem videvala tudi dekleta, ki so zdolgočaseno posedala ob kavi in kadila. Nekoč sem pristopila k njim in jih vprašala, kaj si želijo delati, saj imajo časa na pretek. Rekle so, da bi se rade usposobile za nek poklic, ki bi ga lahko opravljale tudi po vrnitvi v domovino. Ob razpravi o tem, kakšen poklic bi naj to bil, se je večina odločila za frizersko stroko. Obiskala sem svojo tedanjo frizerko Slavko in jo prosila za pomoč. Takoj je bila pripravljena, da nam pomaga z nasveti in drugimi uslugami, saj sama nisem vedela, kako naj se tega lotim. V Centru je bila tudi poklicna frizerka, ki je bila pripravljena sodelovati in dekleta usmerjati pri delu. Vključilo se je osem deklet in fant, frizerkin sin. Zastavila sem nov projekt usposabljanja begunk za frizerstvo, dobila podatke o ceni potrebne opreme salona in pripomočkov za tekočo rabo ter ga poslala na Soroševo fundacijo. Tudi to so nemudoma odobrili, čeprav stroški niso bili ravno skromni.

V Centru so nam našli primeren prostor za salon in ga za silo uredili. Ko smo dobili opremo, je projekt zaživel. Slavka je tudi pomagala izbrati potrebne pripomočke za nego las in je tudi kasneje prihajala in dajala strokovne nasvete.

Na ljubljanski Frizerski šoli sem se tudi dogovorila, da bodo po enem letu prakse dekleta preizkusili in jim, če bodo uspešne, izdali

certifikat za polkvalifikacijo. To pa se žal ni uresničilo, ker so se prej kot v enem letu že vrnile domov. Vseeno pa lahko sklepam, da je bil ta čas smiselno uporabljen.

Frizerski salon je bil tudi koristna pridobitev za Center in begunci so njegove storitve s pridom uporabljali, saj so bile cene dostopne. Tudi sama sem želela prispevati k pozitivnemu poslovanju salona in sem si tam omislila trajno pričesko. Računala sem na to, da imajo na voljo dobre materiale in bo vse tako, kot mora biti. Toda spregledala sem dejstvo, da prave kemikalije same po sebi še ne zagotovijo tudi dobre storitve. Potrebno je tudi znanje in izkušnje, tega je pa vodji salona očitno primanjkovalo. Rezultat je bil ta, da sem v Barcelono odpotovala kot strašilo, z zažganimi lasmi, saj sem šla na pot že naslednje jutro po tem nesrečnem friziranju.

Pa še en neprijeten pripetljaj je vezan na »moj« frizerski salon na Roški. Ko sem nekega zimskega večera odhajala iz salona, mi je na pragu spodrsnilo in pridelala sem si zlom gležnja. Kakšen teden sem mirovala, potem sem pa začela hoditi v službo in po drugih opravkih v mavčnem škornju.

Nekaj sredstev projekta smo namenili tudi temu, da so begunci dobili priložnost spoznati nekaj slovenskih kulturnih, zgodovinskih in geografskih značilnosti. Tako smo v dveh letih obiskali Bled, Postojnsko jamo, Štanjel in Logarsko dolino z Mozirskim gajem, v Ljubljani pa Rožnik, Grad in Tivoli. Med vožnjami nas je zabaval harmonikar Amir, ki nam je igral in prepeval sevdalinke. Harmoniko je prav tako dobil iz projekta in po odhodu jo je odnesel s seboj v Kanado, kamor sta emigrirala z materjo.

Pri delu z begunci sem izvedla tudi projekt za matere z otroki v Dolenjskih Toplicah. Na Uradu za begunce je bila zaposlena ena izmed naših bivših študentk, ki je naše delo s to populacijo pozorno spremljala, in je takrat, ko so že pripravljali vrnitev beguncev v domovino, ugotovila, da jim je ostalo nekaj denarja, namenjenega beguncem, ki ga je treba smiselno porabiti. Dogovorili sva se, da pripravim poletni tabor za matere z mlajšimi otroki za teden dni. Kar hitro sem našla ustrezno lokacijo za okoli 50 ljudi, in sicer v Dolenjskih Toplicah. Pripravila sem program življenja in dela v taboru, našla študentke za delo z otroki in poiskala strokovnjake, ki so pripravili predavanja in delavnice. Materam sem želela zagotoviti nekaj odklopa od njihovih vsakodnevnih velikih in drobnih dolžnosti in skrbi in jim omogočiti, da se malo posvetijo tudi sebi. Tako je bila

Tabor za begunske mamice z otroki v Dolenjskih Toplicah. Stojim spredaj levo. Poletje 1994.

ena od tem tudi Osebna nega z naravnimi pripomočki. Pomembna tema je bila tudi Vzpostavljanje odnosov v družini po daljši ločenosti. Predavanje je pripravila psihologinja, ki je bila po rodu iz Bosne in je dobro poznala tamkajšnje značilnosti in specifičnost družinskih odnosov. Zanimivo delavnico je pripravila tudi socialna delavka iz CSD Novo Mesto, a se teme žal več ne spomnim.

Ta teden je bil, kot so dejale udeleženke, zanje pomemben odmik od vsakdanje rutine v begunskem centru. Pomagal jim je, da so začele razmišljati tudi o sebi in svojih potrebah in o prihodnosti v domovini.

Iz velikega in finančno dobro podprtega Soroševega projekta za pomoč beguncem sem imela možnost dajati tudi finančno pomoč posameznikom za njihove konkretne potrebe. Tako so k meni prihajali tudi begunci, ki niso živeli v Centru na Roški. Največ so se oglašali starši osnovnošolcev, ki so potrebovali denar za šolske potrebščine, šolske malice in za oblačila otrok. Glas o »Materi Terezi« (tako sem se namreč včasih počutila) se je hitro širil in na ure mojih »odprtih vrat« na šoli ob ponedeljkih popoldne so prihajali ne le begunci iz Centra na Roški, temveč tudi iz drugih centrov (celo iz drugih krajev) in iz gostiteljskih družin. Moja zasebna telefonska številka je postala »javna« in zelo oblegana, ne glede na uro in dan, torej tudi ob prostih dnevih.

Skratka zasebnosti ni bilo več in ob rednem delu na šoli, vzporednem in zahtevnem specialističnem študiju in tako intenzivnem

delu z begunci sem se zlomila. Vsega tega se je v dveh letih nabralo preveč, doživljala sem stres za stresom, kar je nazadnje vodilo v hudo izgorelost. Tako je moje več kot dvoletno izjemno intenzivno delo ogrozilo tudi moje zdravje.

Izgorelosti se niti nisem dobro zavedala, dokler mi ni nekega dne »počil film« in sem začela vpiti na skupino izrednih študentk, ki me je ustavila na hodniku in želela, da jim vpišem ocene. Zbegano so me pogledale, saj me takšne prej niso poznale, in šele v tistem trenutku sem dojela, kaj se z menoj dogaja. Vendar vse do odhoda beguncev nisem mogla zares izpreči.

5.5 Moja pot v okupirano Sarajevo

Na nekem posvetu o beguncih v Ljubljani sem spoznala kolegico Mary, profesorico socialnega dela iz Minnesote, ki je delala kot prostovoljka pri UNHCR (Agencija Združenih narodov za begunce) s sedežem v Zagrebu. Takoj sva našli skupni jezik in povabila sem jo na bližajočo se konferenco evropske veje IASSW novembra istega leta v Torino. Dogovorili sva se, da bo povabila še sodelavko in da bomo potovale s službenim avtom. Meni je bilo to povabilo pisano na kožo, saj sem imela takrat nogo v mavcu in bi težje potovala z javnim prevozom.

Na konferenci sem imela referat, v katerem sem poročala o svojem delu v begunskem centru in s tem vzbudila zanimanje udeležencev za to vprašanje. Razvila se je razprava, ki je vodila do sprejetja Resolucije o pomoči učiteljem in študentom šole za socialno delo v Sarajevu, do zbiranja sredstev za ta namen in do tega, da so me pooblastili, da jim to pomoč odnesem v Sarajevo (kolegica Mary je zagotovila, da mi bo to potovanje omogočila). Prilagam originalno dokumentacijo o teh dogovorih.

O nameravanem potovanju sem seveda obvestila tudi ženske v begunskem centru in takoj so začele pripravljati pakete in pisma za svoje može, sinove ali očete, ki so ostali doma in branili svojo domovino. Vsega, kar so pripravile, je bilo za veliko potovalko.

Kmalu po tem me je Mary obvestila, da je uredila vse potrebno za mojo pot v Sarajevo in da naj na določeni dan pridem v Zagreb. Pred odhodom sem zbirala prispevke kolegov in kolegic – zdravila, baterije, sveče in druge potrebščine, za katere smo si predstavljali, da jih ljudje v vojnih razmerah potrebujejo. Tega se je nabralo še za eno

RESOLUTION

1. We, the ERG AISSW, wish to respond to the destitute plight of the people of Bosnia and Herzegovina and to the School Of Social Work in Sarajevo as a possible focal point for the continuation of and rebuilding of communities in this country.

2. We will send our acknowledgement and support to the teachers and students regarding the situation of the School of Social Work in Sarajevo through a personal representative who will enquire into the immediate and long-term needs of the school.

3. We have the ability to respond in the following ways:

   * to ensure scholarships for students to be able to continue their studies outside their country of residence;
   * to offer asyliancy for teachers and students;
   * to offer the assistance of teachers;
   * to offer material help;
   * to offer books and equipment.

4. We will also request the IASSW Congress on behalf of the School of Social Work in Sarajevo, to join us in mobilizing our resources to respond to the needs of the abovementioned school.

veliko in težko potovalko in skrbelo me je kako bom vse to pritovorila do cilja. Po mojem prihodu v Zagreb pa je začelo močno snežiti in naš načrtovani jutranji let v Sarajevo je bil odpovedan. Snežilo je še naslednja dva dni in tako sem morala ta čas preživeti pri kolegici v njenem najetem stanovanju v Novem Zagrebu.

Potovali smo v vojaškem letalu z neudobnimi sedeži ob straneh. Potniki smo močno čutili turbulence. Po prihodu na sarajevsko letališče sem bila presenečena, da mi je izkaznica UNHCR omogočila vstop v okupirano mesto in tudi pozneje vstop v Tiskovno središče; tam so naju z Mary nastanili. V mesto smo vstopili po posebnem koridorju, ki sem ga prej videvala na televiziji. Zunaj naju je pa čakal šofer z blindiranim avtom UNPROFOR-ja in naju peljal do Tiskovnega središča.

Prenočišče je bilo skromno, pogradi so bili nameščeni v večjem prostoru, a zagotavljali so nam, da je razmeroma varno, in to je bilo v tistih razmerah najpomembnejše. Prizadela me je reakcija nekaterih domačink, ki so delale za mednarodne organizacije in so živele v Tiskovnem središču, ki so nam obiskovalkam očitale, da jih prihajamo

University of Ljubljana
UNIVERSITY COLLEGE OPF SOCIAL WORK
Šaranovičeva 5, LJUBLJANA April 26, 1995

By the Resolution accepted at IASSW-ERG Assembly held in Torino, November 1993, the members declared to support the teachers and students of School of Social Work in Sarajevo.

The School of Social Work in Ljubljana, Slovenia undertook the responsibility to coordinate the solidarity actions for Sarajevo school.

Our Activities since then:
1. A visit of the IASSW-ERG representative Vida Miloševič to Sarajevo: December 1-2, 1993
2. Regular contacts with colleagues from Sarajevo School: prof. dr. Muhamed Dervišbegović, prof.dr. Vahid Kljajić, prof.dr. Rudi Stojak (letters, phone calls, sending money)

The School of Social Work in Sarajevo is functioning "normally", concerning the unnormal circumstances. There are only 6 staff members teaching and about 300 students. They run 4 - year undergraduated programme and also post-graduate programme.

Since there is no end of the war in Bosnia in view, School of Social Work in Sarajevo needs further support. The actual needs of Sarajevo School are:
- literature on social policy, social planing and social work methods;
- money for every day needs.

Other kinds of help like equipment oand the assistance of teachers eill be welcome latter after the military actions stopped.

In the name of Sarajevo School of Social Work faculty we would like thank for given moral and material support.

Our School is still ready to coordinate the help for colleagues in Sarajevo. The number of our bank account is: 900-27621-6205/7.

Senior lecturer: Vice dean:

Vida Miloševič-Arnold
V. Miloševič-Arnold

dr. Blaž Mesec

gledat kot opice v živalskem vrtu, namesto da bi ukrepale. Molčala sem in po svoje razumela njihovo ogorčenje, ki se je nakopičilo v dve leti trajajočih izrednih razmerah. Slovencem so pa tako ali tako pripisovale krivdo za vojno.

Za naslednji dan so mi najprej organizirali srečanja s svojci »mojih« begunk na določeni točki, ki naj bi bila varna. Tam me je pričakalo okoli petdeset moških, ki sem jim razdelila njihove pakete oziroma pisma. Seveda je pa vsak želel še slišati kaj o tem, kako živijo njihove ženske in otroci v Ljubljani, a, žal, vsem nisem mogla poročati ničesar o njih, ker jih osebno nisem poznala. Glas o tem, da odhajam v Sarajevo, se je med begunci namreč hitro razširil in tako so pošiljke pripravile tudi ženske, s katerimi nisem imela stika. Vsi prekaljeni borci, od prvega do zadnjega, so ob prejemu pošiljk in pisem jokali, vsi so me objemali in se mi zahvaljevali. V zahvalo so mi podarili tudi knjigo o zgodovini Sarajeva. Ob tem ganljivem dogajanju nisem mogla ostati ravnodušna.

Šofer mi je naročil naj pridem na dogovorjeno mesto ob točno določeni uri, če bom zamudila, pa naj grem kilometer daleč do naslednje točke. Seveda sem prvo možnost zamudila in se zato odpravila peš proti drugi dogovorjeni točki za srečanje. Kar naenkrat pa je z bližnjega hriba zadonelo nekaj rafalov ostrostrelca. Zavedala sem se, da sem v svetli bundi na temni cesti dobro vidna tarča. Vedela sem, da bi me že s prvim strelom lahko zadel, če bi to hotel. Želel me je le prestrašiti in to mu je tudi uspelo.

Drugo srečanje pa je bilo namenjeno kolegom s sarajevske Fakultete za socialno delo. Prof. dr. Muhamed Dervišbegović naj bi me čakal na nekem križišču, a smo ga zgrešili. Z Vahidom Kljajićem pa sem se sestala v majhnem lokalu v bližini središča mesta. Bil je ves bled in shujšan, saj je bil v bojih huje ranjen. Predala sem mu potovalko z vsem, kar mi je uspelo zbrati, in kuverto z denarjem. Povedal mi je, da na fakulteti kljub hudim razmeram izvajajo predavanja, v nekoliko okrnjeni obliki. Želel me je pogostiti s kavo in naročila sem (tako kot po navadi) kavo z mlekom, ne da bi se zavedala, da je mleko v tistih okoliščinah težko dostopna dobrina. Natakar se je potrudil in šel po mleko v sosednji lokal in šele ko mi je postregel z zaželeno kavo, me je postalo sram zaradi mojega neustreznega vedenja. Tolažila sem se s tem, da se ni lahko čez noč vživeti v popolnoma drugačne razmere, kot smo jih vajeni. Kljub temu pa mi je nelagoden občutek ostal vse do danes.

UNIVERSITY OF LJUBLJANA
UNIVERSITY COLLEGE OF SOCIAL WORK
Šaranovičeva 5
61000 LJUBLJANA

April 26, 1995

L I S T

OF EUROPEAN SCHOOLS AND TEACHERS OF SOCIAL WORK WHO HAVE JOINED THE SOLIDARITY ACTION IN HELPING OUR COLLEAGUES IN SARAJEVO

1.	ESCUELA ASISTENTES SOCIALES - ALDAPETA, SPAIN	USD	894,84
2.	ESCOLA UNIVERSITARIA DE TREBALL SOC. BARCELONA, SPAIN	USD	300,00
3.	MONICA MARTIN GONZALEZ, SPAIN	USD	191,67
4.	THE ISRAELI ASSOCIATION OF DIRECTORS OF SCHOOLS OF SOCIAL WORK	USD	1.000,00
5.	JIRRY ... UNIVERSITY OF WARSAW	USD	50,00
6.	TEMPUS GROUP - EUTS BARCELONA, SPAIN	USD	100,00
7.	SCHOOL OF SOCIAL WORK, LJUBLJANA, SLOVENIA	USD	406,00
	TOTAL:	USD	2.942,51

THE BANK ACCOUNT:
NOVA LJUBLJANSKA BANKA, D.D. LJUBLJANA
SWIST KODA LJBASI 2X
USER: UNIVERZA V LJUBLJANI, VISOKA ŠOLA ZA SOCIALNO DELO, LJUBLJANA
KONTO NR.: 900-27621-6205/7

ACCOUNTANT:

Antonija Zalar

VICE DEAN:

dr. Blaž Mesec

Naslednji dan sva se z Mary vrnili v Zagreb, od tam pa sem nadaljevala pot v Ljubljano. To potovanje mi je po eni strani omogočilo bežen vpogled v življenje domačinov v okupiranem Sarajevu, pa tudi v delovanje mednarodnih organizacij, ki so bile tam, da bi domačinom olajšale hude razmere. Presenetila me je brezhibna organizacija, ki je omogočila opraviti moje poslanstvo v kratkem času in nepredvidljivih okoliščinah, vse je potekalo natančno in v dogovorjenem času.

Imela sem tudi možnost za kratek čas okusiti vojno in začutiti negotovost in občutek ogroženosti, ki ju prinaša.

Srečanje s svojci begunk je bilo pa sploh nepozabno in bila sem zadovoljna, da sem s svojim malim dejanjem lahko osrečila toliko ljudi.

5.6 Socialno delo z družino (Barcelona, 1992–1994)

Program Tempus Socialno delo z družino je predlagala in prijavila Šola za socialno delo iz Barcelone in povabila k sodelovanju kolege iz šol v Portu (Portugalska), v Pecsu (Madžarska) in nas. Z vsake šole so sodelovali po trije udeleženci, z VŠSD smo bili to Gabi, Blaž in jaz. Delovne sestanke smo imeli po teden dni v vsaki od sodelujočih držav, le prvi v Barceloni je trajal dva tedna. Govorili smo o tem, da

Skupina sodelujočih v programu »Socialno delo z družino« na sestanku v Peczu na Madžarskem. Pomlad 1993.

so za socialne delavce zelo pomembna znanja o družini in kako družinam pomagati pri reševanju različnih stisk, o specifiki pristopov pri družinah v posebnih situacijah (denimo družine beguncev). Pripravili smo tudi pisno gradivo o obravnavanih temah.

Program je dopuščal in tudi financiral spoznavanje kulturnih, naravnih in drugih značilnosti okolja, v katerem se je delovna skupina sestala. Tako smo v Sloveniji organizirali obisk Bohinja, Bleda in Pirana. Privoščili smo si tudi skok v Umag, čez tedaj čisto novo mejo s Hrvaško.

Vzdušje v skupini je bilo delovno, a sproščeno. Govorili smo v angleščini, včasih pa tudi v španščini, ker so ta jezik govorili vsi Katalonci, naša Gabi in Maria z Madžarske, razumele so ga Portugalke, preostali trije smo pa po nekaj dnevih tudi že za silo razumeti špansko.

Prvo dvotedensko srečanje smo imeli v Barceloni. Takrat smo zastavili koncept dela, si razdelili naloge in določili roke za posamezne faze. Dogovorili smo se tudi za lokacije in okvirne termine naslednjih srečanj. V Barceloni smo uživali v arhitekturnih in drugih lepotah mesta, obiskali opero, Piccassov muzej in nedograjeno cerkev Sagrada familia in še marsikaj. Šli smo pa tudi na dva izleta, in sicer na polotok Nao, kjer smo obiskali hišo slikarja Salvadorja Dalija, pa tudi slikovito staro mesto Girona.

Ne vem, kaj se je zgodilo z gradivom, ki smo ga pripravili, očitno je šlo vse v Bruselj, da smo opravičili stroške za program, natis pa očitno ni bil predviden.

5.7 Rejništvo v Indiani (Indianapolis, 1996)

Naša kolegica Mara (dr. Marija Ovsenik) je vrsto let zapored organizirala ekskurzije v ZDA za študente, praktike in druge zainteresirane. Želela sem se udeležiti tudi programa v Indiani, ki ga je pripravil kolega dr. Miroslav Ružica, bivši profesor Fakultete za družbene vede v Beogradu, Oddelek za socialno delo (po razpadu Jugoslavije se je z družino odselil v Indianapolis). Program je pomenil sodelovanje in izmenjavo učiteljev med tamkajšnjo in našo šolo za socialno delo z različnimi temami in nas vabil, da pridemo tja za mesec dni.

Tako sem izkoristila priložnost in se udeležila dvotedenske ekskurzije, kjer se mi je pridružila tudi dr. Andreja Kavar Vidmar, nato pa za mesec dni odpotovala še v Indianapolis.

Ekskurzija je bila zanimiva in poučna. Najprej smo se za teden dni ustavili v Clevelandu, kjer smo obiskali tamkajšnjo zasebno šolo za socialno delo. Najbolj me je presenetila asertivnost predstojnice, ko je predstavljala njihov izobraževalni program. Rekla je namreč, da je njihova šola že med najboljšimi v ZDA, a si prizadevajo, da bi bili res »top«, torej najboljši. Ta tipična ameriška tekmovalnost in borba za prestiž me je kar malo neprijetno presenetila.

V Clevelandu smo obiskali tudi enega od hospicev, kar je bilo zame zelo zanimivo, saj sem hišo umirajočih takrat prvič videla. Všeč mi je bilo spoštovanje, s katerim so oskrbovalci govorili o svojih oskrbovancih, in to, da lahko svojci zadnje ure preživijo s svojim odhajajočim družinskim članom. Pa še to, da kljub dolgim čakalnim vrstam za 24 ur pustijo prazno sobo, v kateri je posameznik umrl, v njej gori le sveča.

Obiskali smo tudi zasebni Slovenski dom za stare ljudi, ki je v lasti Društva ameriških Slovencev in je namenjem predvsem članom. Ne glede na to pa v njem ni veliko slovenskega. Stanovalci so večinoma iz prve generacije priseljencev, a so svojo materinščino že skoraj pozabili, saj je niso vsakodnevno uporabljali. Znajo le še kakšno besedo slovensko. Seveda pa tudi zaposleni v tem domu ne govorijo v našem jeziku.

Sprejeli so nas zelo prijazno in nam predstavili svoj koncept dela. Malo več sem se zadržala v pogovoru s socialno delavko. Pokazala mi je celo vrsto predpisanih formularjev, ki naj bi ji olajšali delo, a ji niso bili všeč, in zdelo se ji je, da ji delo celo otežujejo in omejujejo avtentičnost zapisov.

Dom je lepo urejen, prijeten, a v njem premalo skrbijo za zasebnost. Vrata vseh sob so bila namreč ves čas našega obiska na stežaj odprta. Sobe so enotno opremljene. V njih prevladuje bela barva, zaradi česar delujejo preveč sterilno. V oči mi je padlo tudi to, da so imele vse stanovalke na dan našega obiska lepo urejene pričeske.

Ob takratnem bivanju v ZDA sem doživela tudi velike podnebne spremembe. Ko smo zjutraj odšli iz Clevelanda, je bil tam mraz (minus 3 stopinje), čeprav je bil že april, in morali smo se toplo obleči. Takoj po pristanku v Miamiju pa je v nas puhnila velika vročina (35 stopinj), in čeprav smo že na letalu slekli nekaj odvečne garderobe, na to spremembo naš organizem ni bil pripravljen. Trajalo je kar nekaj dni, da sem se za silo prilagodila na tamkajšnjo vročino. Tam smo se tudi kopali v razmeroma hladnem in razburkanem Atlantiku.

Pa še na hudo ameriško neracionalno porabo energije sem bila takrat pozorna. Vse prostore, avtobuse in druga mesta, kjer se zbirajo ljudje, namreč pretirano ohlajajo. Ženske zato poleti kljub vročini nosijo nogavice ali pa dolge hlače. Ko smo bili na neki predstavitvi v veliki dvorani, smo drgetali od mraza, a ko smo prosili, da zmanjšajo hlajenje, so nam povedali, da tega ne morejo, ker je to centralno urejeno. Videlo se je, da imajo na razpolago dovolj svoje nafte!

Na Floridi smo si seveda ogledali njihovo turistično atrakcijo Everglades. Aligatorji mi niso ravno simpatični, zato v tistem močvirju nisem pretirano uživala.

V Miamiju smo obiskali še eno šolo za socialno delo, tokrat javno, in v njej sem dobila čisto drugačen vtis. Dekanica je bila Afroameričanka in njena predstavitev se je bistveno razlikovala od tiste v Clevelandu. Govorila je o vlogi in ciljih njihovega dela in za kakšno vlogo želijo usposobiti prihodnje socialne delavce.

Obiskali smo še en zasebni hospic, pa tudi sodišče, kjer so nam demonstrirali sodno obravnavo in sodnica nam je predstavila nekaj svojih izkušenj. Poleg tega pa smo šli na Policijsko postajo v manjšem kraju, kjer so nam predstavili še policijsko socialno delo.

Z letališča v Miamiju je naša skupina z vodstvom odpotovala na sever v New York, jaz pa sem se vkrcala na letalo za srednji zahod, v Indianapolis v Indiani, kjer sem ostala mesec dni. Na letališču me je počakal kolega Miroslav Ružica in me odpeljal v študentski dom njihove Univerze, kjer sem ostala le kratek čas. Kasneje sem bila gostja Else, njihove učiteljice za praktični pouk, pri njej sem ostala do vrnitve domov. Bila je odlična gostiteljica in dobro sva se razumeli. Dala mi je na razpolago udoben prostor za bivanje, večerje sva si pripravljali skupaj, organizirala mi je vse stike, ki sem jih potrebovala, posojala mi je svoj računalnik, vozila me je v mojo začasno »službo« in me vabila, da jo spremljam povsod, kamor je hodila v prostem času. Skratka imela sem vse pogoje za delo na projektu, ki sem si ga takrat zastavila. Želela sem namreč od blizu spoznati delo socialnih delavcev na področju rejništva v Indiani in ga kasneje primerjati z našim. Vsi socialni delavci, s katerimi sem prišla v stik, so mi bili pripravljeni pomagati pri izvedbi raziskave in so me po potrebi tudi peljali, kamor je bilo treba zaradi intervjujev. Tako sem opravila intervjuje z 12 socialnimi delavci, ki delajo na rejništvu, z 12 rejniki, prav toliko starši in rejenci samimi (starost med 10 in 16 let). Uspelo mi je zbrati zelo zanimive podatke in veselila sem se, da jih bom primerjala z našimi.

Žal pa tega nisem mogla uresničiti, ker me je po vrnitvi in dolgi odsotnosti zasulo tekoče delo in sem vse morala odložiti za nedoločen čas. Toda tistega »nedoločenega časa« ni in ni bilo, zgodilo pa se je kar nekaj zame pomembnih dogodkov, tako da je vse zbrano gradivo kasneje končalo v zabojniku za papir. Večkrat pomislim na to, da bi lahko sedaj, ko imam dovolj časa za to, te podatke obdelala, čeprav to ne bi nikomur več koristilo, ker so zastareli.

Bistvena ugotovitev raziskave je bila, da socialni delavci na rejništvu sistematično delajo, da intenzivno spremljajo življenje otrok v rejniških družinah, imajo z rejniki vzpostavljene partnerske odnose in da se precej ukvarjajo tudi s starši. Tistim, ki potrebujejo določeno vrsto terapije, to omogočijo, in spremljajo njihovo rehabilitacijo. Mislim, da je tukaj pomemben tudi vpliv njihove stroge družinske zakonodaje, ki vsak roditeljski prekršek kaznuje in odvzemi otrok so dokaj pogosti.

Imela pa sem tudi priložnost, da se udeležim srečanja supervizijske skupine. Supervizorka je bila kar njihova vodja enote in večino časa so posvetili obravnavi stroškovnika za vsakega rejenca. O življenju rejencev ali počutju socialnih delavcev pa nič. Zdelo se mi je, da sodelujem na sestanku finančne inšpekcije. Vedela sem, da se anglo-ameriški model supervizije razlikuje od evropskih, a da so razlike lahko tolikšne, si prej nisem niti predstavljala.

Program sodelovanja šole za socialno delo Univerze v Indianapolisu z našo je predvideval tudi izmenjavo učiteljev in študentov, česar pa nismo v celoti uresničili. Iz Slovenije je v Indiano odpotovalo kar nekaj ljudi, ne le učiteljev naše šole, temveč tudi drugih strokovnjakov, obisk pa nam je vrnil le eden izmed učiteljev, ki je ostal le kakšna dva tedna. V bistvu je prišel preverjat, če so na voljo pogoji za prakso ene izmed njihovih študentk, ki jo je zanimalo mladoletno prestopništvo.

Za prakso študentke Sondre sem se dogovorila v Prevzgojnem domu v Radečah, kamor sva se s kolegom odpeljala kar z vlakom, da bi se še na kraju samem dogovorili o vseh podrobnostih. Po poti se je čudil soteski Save in utesnjenosti tistih krajev, saj je prihajal z ravne (in dolgočasne) Indiane in takšne pokrajine še ni videl. Na šoli se je pogovarjal s kolegicami in kolegi, peljali smo ga še na obiske v nekaj institucij, potem pa se je vrnil domov. Dogovorjene prakse študentke Sondre pa nismo uresničili, ker se je pri njej nekaj zapletlo in je spremenila svoje načrte.

5.8 Usposabljanje za timsko delo pri obravnavi ljudi z demenco (Cleveland, 2000)

Soroševfond je izbrani skupini iz Slovenije, katere del sem bila, omogočil šesttedenski program usposabljanja za timsko delo pri obravnavi oseb z demenco v Clevelandu, Ohio. Povabljene smo bile (res ne vem, po kakšnem ključu) dr. Metka Pentek, družinska zdravnica iz ZD Medvode, Marija Zaletel, uni. dipl. medcinska sestra z Visoke šole za zdravstvo, in jaz. Spoznavale smo predvsem delo Dnevnega centra za osebe z demenco v okviru Mestne bolnišnice, kamor so nas razporedili.

Zdravniki in medicinske sestre iz Metropolitan Hospital v Clevelandu so nam opisali in tudi demonstrirali, kako pri njih poteka delo, z velikim poudarkom na sodelovanju različnih strok in ob vključevanju vseh drugih razpoložljivih virov pomoči ter interdisciplinarnem pristopu. Vsaki od nas so dodelili tudi primer uporabnika, ki smo ga obravnavale po načelih timskega dela.

Zame menda v Dnevnem centru ni bilo usteznega primera, zato so se dogovorili s socialno delavko iz stacionarnega dela, ki je bil pravzaprav negovalna bolnišnica. Moja takratna uporabnica je bila zelo zaskrbljena, kdo bo plačal njen pogreb in kje jo bodo pokopali, ker za to ni imela prihranjenega denarja. Socialna delavka mi je dala na vpogled dokument, ki je nastal na podlagi vstopnega intervjuja ob prihodu pacientke v ta program. O vsem tem, kar je bilo tam zapisano, sem se dobesedno zgrozila. Poleg finančnega stanja so bile v njem opisane želje glede ravnanja v primeru kome, ali naj ji podaljšujejo življenje ali ne, kateri pogrebni zavod naj organizira pogreb, kako naj jo po smrti naličijo ipd. Skratka vse podrobnosti glede ravnanja z njenimi posmrtnimi ostanki in o načinu plačila vsega tega. Ničesar pa ni bilo napisanega o tem, kakšno oskrbo in kakšne dejavnosti si uporabnica želi v ustanovi. Nisem se mogla zadržati, da ne bi socialno delavko opozorila na profesionalno etiko socialnega dela, s katero se njeno ravnanje ob vstopu človeka v program negovalne bolnišnice prav gotovo ne sklada. O smrti in ukrepanju v zvezi z njo je seveda treba govoriti, vendar ne prvi dan po prihodu, ko je človek že itak v hudem stresu in manjka samo še to, da mu socialna delavka med vrsticami pove, da je v ta program prišel umret.

V tem dogovoru sem pa našla tudi navedbo o skladu, v katerega sta hčerki uporabnice že nekaj časa vplačevali za njen pogreb.

Budimpešta, pomlad 1999. Marinka Zaletel, Metka Pentek, dr. Peter iz Clevelanda in Vida (v pripravah na odhod v Cleveland).

Moj primer se je torej rešil sam od sebe, uporabnici sem morala le povedati, da je vse urejeno in naj ne skrbi. Primera moje uporabnice potem nismo obravnavali na timu, ker se je zadeva tako dobro razpletla.

Posebej pa mi je ostala v spominu timska obravnava specifičnega primera uporabnice, ki so jo obravnavali na domu, saj je tehtala blizu 200 kg in je ni bilo mogoče vsak dan voziti v Dnevni center. Bila je nepomična, imela je diabetes in poleg demence še nekaj drugih bolezni. Na timskem sestanku so njen zdravnik, medicinska sestra, fizioterapevtka, socialna delavka, dietetičarka in oskrbovalka na domu razpravljali o tem, kako bi uporabnici zagotovili vso potrebno pomoč 12 ur na dan. Po triurni razpravi je bil sestavljen shematski prikaz (na tabli) pomoči po urah, dogovorjeno je bilo, kdo bo kaj opravil, in je za to tudi odgovoren. Prispevek socialne delavke je bil dogovor z bivšim možem, da bo k njej prihajal vsak dan in poskrbel za večerjo. Dejansko so v mrežo pomoči te uporabnice vključili vse razpoložljive vire, od formalnih oblik, kot je oskrba na domu, patronažna služba, dovažanje kosila, medicinska sestra iz Dnevnega centra in neformalnih – bivši mož, znanke iz cerkve, prostovoljci, celo lokalni poštar.

Poudarili so, da je osebna nega te uporabnice skoraj nemogoča, in sklenili, da bodo zanjo naročili posebno dvigalo, ki bo v pomoč negovalkam pri dviganju uporabnice iz postelje in pri kopanju. Prav tako so se dogovorili, da ji bodo zagotovili poseben invalidski voziček, da ji podnevi ne bo treba ležati v postelji.

Seveda nisem imela možnosti spremljanja nadaljnjega dogajanja, da bi lahko ugotovila, če je vse teklo tako, kot so se dogovorili, vendar sklepam, da so vsi prisotni svojo obljubo držali, in s tem uporabnici zagotovili boljšo kakovost življenja. Ni mi pa uspelo ugotoviti, kdo je kril vse te enormne stroške, ki jih je terjala posebnost te uporabnice.

Da se v tem centru resnično posvetijo vsakemu posamezniku, kaže tudi drugi primer. Redno je prihajala tudi ženska z napredovano demenco, ki ni več govorila, imela pa je močno potrebo po gibanju. Ne le, da je hodila, po vsakem tretjem koraku je tudi poskočila. Seveda med zaposlenimi ni bilo nikogar, ki bi se lahko ves delovni čas posvečal posameznici, zato so vključili dve prostovoljki, ki sta to delo izmenično opravljali.

V času našega bivanja v Clevelandu smo bile gostje katere od zaposlenih v bolnišnici ali pa pri njihovih prijateljih. Ni se bilo treba seliti, celih šest tednov smo ostale pri istih gostiteljih.

Imele pa smo priložnost obiskati tudi Niagarske slapove, kamor nas je peljala ena od gostiteljic. V Buffalu smo obiskale mojo prijateljico Joanne, ki je pred tem in tudi še po tem več zaporednih poletij prihajala v Ljubljano (preučevala je naš sistem socialnega zavarovanja). Žal pa je na dan našega obiska deževalo kot za stavo in pogled na slavne slapove je bil precej zamegljen, me pa ob tem premočene do kože.

Naš program je vključeval tudi tridnevno bivanje v New Yorku. Zanimivo mi je bilo bivanje v hotelu na Manhatanu, saj med mojim in oknom v sosednjem hotelu ni bilo več kot pet metrov razdalje. Pač cena, ki jo plačaš, če želiš bivati blizu središča vsega dogajanja!

Po mestu nas je vodila mlada uslužbenka Soroševega sklada, ki nam je razkazala najpomembnjše znamenitosti tega velemesta. Ob poznih popoldnevih in večerih smo se pa tudi same podale na raziskovanje okolice. Same smo šle tudi na krajši ladijski izlet na otok Ellis, ki je bil v preteklosti vstopna točka za vse priseljence v »Obljubljeno deželo«. V muzeju priseljencev so se mi vračale v spomin pripovedi izseljencev, ki sem jih pred nekaj desetletji spoznala v

Hibbingu v Minnesoti na obisku pri prijateljici Josie. Imeni njenih staršev sem našla v evidenci prihodov z začetka 20. stoletja.

Takrat me mesto New York ni prestrašilo, postalo mi je celo simpatično, in zdelo se mi je, da bi morda lahko celo živela v njem. Motila me je le naglica, s katero se ljudje tam gibljejo, težave sem imela pa tudi pri vstopanju v metroje, ker sem pogosto zamudila trenutek, predviden za moj prehod. Kako bi bilo šele sedaj!

5.9 Mreža za kakovostno starost glede demografskih sprememb, Budimpešta (2005–2009)

Ta mreža je delovala le nekaj let, povezovala pa je pet evropskih šol oz. fakultet za socialno delo. To so bile: West Jutland University College Ejsberg, Danska, University of Turku, Finska, Evangelistična visoka strokovna šola iz Bochuma, Nemčija, Univerza Eotvos Loran iz Budimpešte in FSD iz Slovenije. Kot pove njeno ime, se je Mreža ukvarjala z vprašanjem kakovosti življenja starih ljudi glede na demografske spremembe, med katerimi je nedvomno najpomembnejše naraščanje števila starih ljudi v razvitem svetu. V njenem okviru so bila organizirana štiri srečanja učiteljev, ki smo se ukvarjali s tem področjem, in sicer v Bochumu (Nemčija) leta 2005, v Budimpešti leta 2007, v Turku (Finska) leta 2008 in v Ljubljani leta 2009. Naše barve sva zastopali z Jano Mali in srečanj se je vedno udeležila le ena od naju, praviloma s študentkami.

Žal pa je bilo delovanje te mreže kratkotrajno, saj je zaradi upokojitve kar treh učiteljev z različnih šol zamrla.

Značilnost in tudi prednost te mreže je bila, da so učitelji na srečanja vedno vabili tudi študente. Vsako leto smo se sodelujoče šole dogovorile za konkretno temo, ki smo jo obravnavali na naslednjem seminarju.

V okviru te mreže sem se udeležila dogodka na Madžarskem, v Budimpešti spomladi 2007. Tema seminarja je bila Demenca kot izziv za socialno delo, in takrat smo se s tem vprašanjem na FSD intenzivno raziskovalno ukvarjali. Seminarja se je udeležilo 20 študentov z visokih strokovnih šol oz. fakultet, ki so v tej mreži sodelovale. Poleg mene se je seminarja udeležila še absolventka Jasna Blazinšek, ki je v letu 2006 sodelovala v našem projektu Skrb za osebe z demenco v skupnosti.

Program je bil pripravljen tako, da smo imeli vsi sodelujoči učitelji (bilo nas je šest) po eno predavanje in/ali delavnico, prav tako pa so tudi študentje pripravili svoje prispevke. Jasna Blazinšek je o svojem sodelovanju in izkušnjah pri projektu izčrpno poročala na seminarju in pripravila tudi pisni prispevek, sama pa sem sodelovala s temo Profesionalne vloge socialnega delavca pri delu z osebami z demenco in pripravila dve delavnici, povezani z obravnavano temo.

Zelo zanimivi so bili naši obiski institucij, kjer smo videli, da strokovnemu delu z osebami z demenco na Madžarskem posvečajo več pozornosti kot pri nas. Pri tem imajo socialni delavci aktivnejšo vlogo in z uspehom uporabljajo pri delu z osebami z demenco v zgodnejšem stadiju metodo reminisence. To je metoda obujanja spominov s pomočjo pripovedovanja zgodb, ki običajno poteka v manjših skupinah. V strogem središču Budimpešte sem videla izjemno dobro razvit center za stare ljudi, ki sicer ni namenjen osebam z demenco, vendar pa vanj tudi one prihajajo in imajo zanje enkrat tedensko posebne programe. Tudi svojcem teh oseb pomagajo z informacijami, podporo in razbremenilnimi tehnikami. Isti center organizira tudi pomoč na domu, prav tako pa so v njem različni servisi (pranje in likanje perila, frizerstvo, pedikura). Center ima tudi lepo dvorano za kulturne programe (gledališče, opera, likovne razstave), ki so namenjeni tudi javnosti, in v katerih pogosto gostujejo priznani umetniki. Priljubljena dejavnost obiskovalcev dnevnega centra je ples, zato ga pogosto organizirajo. Uporabniki običajno prihajajo v dopoldanskih urah, imajo kosilo in ostanejo do 16.00 ure ali več, kadar so dejavnosti, tudi dlje.

Oddelek za socialno delo Fakultete za družbene vede Univerze Eotvos Lorand je že takrat deloval po bolonjskem programu. Imajo pa težave s kadrom, saj ni denarja za sprejemanje asistentov, učiteljev pa je trenutno le šest za 300 študentov. Tako lahko opravljajo le predavanja, za vaje in druge bolj praktične oblike pa ni kadra in ne denarja.

Na ljubljanskem seminarju nisem več sodelovala, ker sem se leta 2007 upokojila. Organizirala in vodila ga je Jana. Ta seminar je bil hkrati labodji spev naše mreže.

5.10 Raziskovalni projekt »Supervizija v dodiplomskem izobraževanju za socialno delo« (Maastricht, 2005–2007)

Ta mednarodni raziskovalni projekt je predlagala in vodila dr. Godelieve Van Hees z Univerze uporabnih ved iz Maastrichta (Nizozemska), ki je k sodelovanju povabila še šest evropskih šol za socialno delo na univerzitetnem nivoju (Belgija, Hrvaška, Nemčija, Slovenija, Španija, Švedska). Šlo je za komparativno raziskavo o tem, na kakšen način in v kolikšni meri posamezna šola uporablja supervizijo študentov za doseganje izobraževalnih ciljev.

Projekt smo zasnovali na prvem srečanju v Maastrichtu v pozni jeseni 2005, na katerem je predlagateljica pojasnila svojo zamisel in nam tudi povedala, kaj od nas pričakuje. Ideja za takšno raziskavo je nastala ob ustanavljanju mednarodne mreže ekspertov za supervizijo z evropskih šol za socialno delo. V mreži naj bi člani izmenjavali svoje izkušnje z metodami supervizije in tako obogatili svoje znanje.

Najprej je predlagala, da bi ji prisotni učitelji predvsem pomagali najti angleško ali nemško govoreče sogovornike na svojih šolah, in sicer učitelje supervizije, supervizorje in študente. Z njimi je nameravala sama opraviti intervjuje ter tako zbrati podatke za svojo raziskavo. Ta predlog smo prisotne (takrat smo bile v projektu še same ženske) odklonile in predlagale, da bi to lažje opravile me, ki smo učiteljice na teh šolah. Tako smo tudi sklenile in se dogovorile še o metodološkem pristopu in rokih. Smo pa tudi opozorile na terminološko neskladnost in predlagale, da bi bil naš prvi korak razjasnitev in poenotenje pojmov, ki jih uporabljamo v superviziji.

Raziskava je potekala po metodi študije primera tako, da smo v skladu z raziskovalnimi vprašanji podrobno analizirale prisotnost in uporabo supervizije v študijskem procesu, v drugi fazi sta pa dve članici raziskovanega tima opravili še primerjalno analizo vseh šol.

Naslednje srečanje raziskovalnega tima je bilo v Berlinu. Takrat se mi je pridružil še kolega Milko Poštrak. Nekatere članice so že lahko poročale o svojih preliminarnih izsledkih. Z Milkom sva lahko do takrat napisala le uvodni del, z raziskavo pa sva morala počakati do konca trimesečne prakse, da sva lahko dobila mnenja študentov.

Naše tretje srečanje je bilo v razgibani Barceloni. Na njem smo prisotni poročali o svojih ugotovitvah in jih primerjali med seboj. Takrat smo se tudi dogovorili, da bomo našo raziskavo objavili v knjižni obliki. Knjiga z naslovom »Supervision Meets Education« (Supervizija se sreča z izobraževanjem) je izšla leta 2010, uredili sta jo Godelieve Van Hees in Brigitte Geissler-Pilz.

Primerjalna raziskava je pokazala, da v izobraževanju za socialno delo uporabljamo supervizijo, da bi razvili samostojnost študentov in njihov odnos do učenja. Vendar je za sodobno visokošolsko izobraževanje v Evropi značilna tendenca po transparentnosti in učinkovitosti, zato bo treba premisliti glede ustreznosti supervizijske metode v takšnih okoliščinah. Od današnjih socialnih delavcev se zahteva sposobnost refleksije in študijski programi morajo razviti dobro podlago za to, saj bodo prihodnji socialni delavci refleksijo potrebovali vse svoje poklicno življenje. Refleksija je nujna tudi pri raziskovanju sodobnih socialnih problemov, saj zagotavlja »reflektirajočega in znanstvenega praktika« (Van Hees, 2011, 37).

Potrebujemo jasno supervizijsko politiko, kar pomeni dobro zasnovano in jasno dogovorjeno vizijo, osnovne smernice, cilje in metode dela, ki se bodo ujemale z novimi trendi v izobraževanju. Bolonjski proces odpira dobre možnosti za takšno usmeritev.

5.11 Evalvacija magistrskega programa »Supervizija«, Banja Luka (2006–2009)

Bosna in Hercegovina je po vojnem opustošenju in razpadu vseh dotedanjih družbenih sistemov dobivala precej mednarodne pomoči. Švedska agencija za mednarodno pomoč SIDA je svojo pomoč usmerila predvsem v socialni sektor in je financirala več programov za ponovno vzpostavitev socialne politike in okrepitev socialnih služb. Program, pri katerem sem sodelovala, se je nanašal na izvedbo dvoletnega podiplomskega študija iz supervizije psihosocialnega dela in menedžmenta v socialnem delu. Projekt je v imenu SIDE vodila prof. Lilja Cajvert z Univerze v Göteborgu, v njem pa sta poleg navedene sodelovali še fakulteti za družbene vede Univerze v Sarajevu in Banja Luki, ki izvajata študij socialnega dela.

S projektom, katerega cilj je bil torej okrepiti socialni sektor v BiH s pomočjo uvedbe ustreznega modela supervizije in izboljšanja sistema načrtovanja v CSD, nevladnih organizacijah in drugih

relevantih službah, so zajeli praktike socialnega dela, univerzitetne profesorje, strokovne svetovalce na ministrstvih za socialno delo in pomočnike ministrov za socialno delo. Vsak kanton v BiH ima namreč svoje Ministrstvo za socialno delo.

Za vpis v program je bila potrebna visoka izobrazba družboslovne smeri, znanje angleškega jezika in deset let delovnih izkušenj na področju socialnega varstva.

V študijski program se je dotlej vključilo okoli 80 študentov, polovica na smer Supervizija in ostali na Menedžment.

Z naše fakultete je pri evalvaciji poleg mene sodeloval še dr. Milko Poštrak, za področje menedžmenta pa je bila zadolžena prof. dr. Milka Oljača z Univerze v Novem Sadu. Hitro smo oblikovali dobro uglašen tim. Naša naloga je bila kontinuirano spremljati in na koncu tudi podrobno evalvirati izvedbo in dosežene rezultate študentov obeh smeri.

Ta naloga ni bila enostavna, saj je projekt trajal kar tri leta in evalvatorji smo morali biti prisotni na vseh seminarjih za študente. Opravili smo intervjuje z vsemi sodelujočimi profesorji, za študente pa smo organizirali fokusne skupine, da so v njih skupaj odgovarjali na vprašanja glede doseganja zastavljenih ciljev. Uporabili smo tudi obstoječe inštrumente za samoevalvacijo kompetentnosti supervizorjev in tudi menedžerjev. Pri delu se je nabralo ogromno gradiva, ki ga je na srečo kolega Poštrak skrbno shranil. Samo naše sklepno poročilo obsega kar 108 strani.

Projekt se je zaključil z veliko konferenco v Neumu jeseni 2009, na kateri so bili prisotni vsi izvajalci in študenti, evalvatorji pa smo poročali o rezultatih opravljene evalvacije (za smer Supervizija Milko Poštrak in jaz, Milka Oljača pa za Menedžment).

S pomočjo natančne evalvacije smo ugotovili, da je bil magistrski program Supervizija dobro zasnovan in tudi odlično izveden. Upam, da so se tako usposobljeni supervizorji uspešno vključili v delo socialnovarstvenih in drugih institucij, kakor tudi v delovanje nekaterih nevladnih organizacij in da svojo misijo povsod uspešno opravljajo, čeprav nedvomno v nezavidljivih razmerah.

Glede na to, da smo morali evalvatorji podrobno pretresti vse gradivo v zvezi z magistrskim programom, ki smo ga ocenjevali, smo se ustavili tudi ob publikaciji »Vodič postdiplomskega magistrskega študija Supervizija in Menedžment v socialnem delu. Ta vodnik ni študentom in tudi sodelujočim učiteljem dal le vseh informacij,

ki so jih potrebovali, temveč je jasno predstavil tudi koncept dela, programe, način in organizacijo izvedbe ter samoevalvacijo študija. S to publikacijo so tudi informirali univerzitetne kroge, institucije na področju socialnega varstva, kakor tudi širšo javnost o specifičnem načinu organizacije podiplomskega študija na mednarodni ravni. S pomočjo vodnika so cilji programa, njegovi standardi in postopki postali transparentni.

V tem podiplomskem programu, načinu in njegovi izvedbi je bilo veliko inovativnih elementov, ki so jih izvajalci razvili s sintezo izkušenj, podobnih v Göteborgu, Sloveniji in BiH. Eksterni evalvatorji smo po podrobni analizi vseh potrebnih elementov zapisali, da so »programi podiplomskega študija sodobni, originalni in privlačni«.

5.12 Druge moje aktivnosti

Še v času mojega študija je že krožila šala, da je socialni delavec obešalnik za funkcije. To sem tudi sama doživela v 70-ih letih prejšnjega stoletja, ko sem v nekem obdobju naštela, da imam kar 14 funkcij! In velika večina teh je bila izven šole. Res je, da sem za nekatere od teh številnih funkcij, ki so mi jih »obesili« (in sem to dopustila), bila le »obešalnik«, in jih nisem jemala resno, saj če bi jih, mi za službo in družino sploh ne bi ostalo časa. Tukaj bom navedla le tiste, ki so mi bile pomembnejše in sem se jim tudi posvečala.

Zveza društev socialnih delavcev Slovenije in Jugoslavije

Zdi se mi, da sem bila vsaj dva ali tri mandate predsednica ZDSDS, kar je pomenilo tudi avtomatično članstvo v Izvršnem odboru ZDSD Jugoslavije. Na to svojo vlogo ne morem biti ponosna, ker mi kljub večkratnim poskusom ni uspelo aktivirati našega strokovnega društva. Delovalo je le nekaj društev po Sloveniji in med članstvom ni bilo nobenega zanimanja za društveno dejavnost. Večkrat mi je sicer uspelo pridobiti kakšnega mladega nadebudnega socialnega delavca ali delavko za delo v društvu, a njihova vnema je hitro splahnela.

Edino, kar mi je v tistem obdobju dobro uspelo, je bila organizacija 3. Jugoslovanskega kongresa socialnih delavcev na Bledu leta 1980. Tema kongresa je bila »Socialno delo v samoupravni

socialistični družbi«. Kongresa se je udeležilo veliko število socialnih delavcev, učiteljev socialnega dela in drugih profilov. Za referente sem pridobila številne socialne delavce z različnih področij, ker sem želela, da kolegom iz drugih republik pokažemo, kako je našemu socialnemu delu uspelo prodreti na različna področja dejavnosti.

Uvodničarka je bila Vida Tomšič, ki je bila političarka, a je vsa leta z budnim in kritičnim očesom spremljala dogajanje na področju socialne politike, socialnega dela in tudi izobraževanja na naši šoli. Tako je dobila priložnost, da je povedala, kako si predstavlja naloge socialnega dela v naši tedanji družbi. Njen uvod je velika večina prisotnih ocenila kot korekten.

Proti koncu mojega mandata smo sprejeli Etični kodeks socialnega dela in ob osamosvojitvi smo se tudi uspeli na novo registrirati kot strokovno društvo. Takrat mi je tudi uspelo predati vlogo predsednice v roke mlajši kolegici iz Maribora.

Gerontološko društvo Slovenije in Jugoslavije

Aktivno sem sodelovala tudi v Gerontološkem društvu Slovenije in bila štiri leta njegova predsednica. Prav tako sem sodelovala v Izvršnem odboru Gerontološkega društva Jugoslavije. Mi v Sloveniji smo takrat dobili nalogo, naj organiziramo 3. Kongres Gerontološkega društva Jugoslavije. Ta je potekal aprila leta 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Bila sem članica organizacijskega odbora kongresa, ki ga je vodil prof. dr. Bojan Accetto in na njem smo ga izvolili za predsednika GD Jugoslavije.

Kongres je bil dobro obiskan, vsebinsko bogat in tudi brezhibno organiziran (s pomočjo Cankarjevega doma). Izdali smo tudi gradivo s predstavljenimi referati.

SIS socialnega skrbstva Ljubljana Moste Polje

Bila sem predsednica Sveta socialnega skrbstva, ki je imel v tistem času pooblastila za odločanje o vseh pomembnejših zadevah s tega področja. Strokovni delavci CSD so pripravili gradivo s predlogom ukrepa, svet pa je o tem razpravljal in odločal. V tem organu so sodelovali predstavniki krajevnih skupnosti, delovnih organizacij in tudi

zdravstva (običajno patronažna sestra). S tem, ko smo o težavah posameznikov in družin razpravljali na tak način, smo »podružbljali« osebne stiske ljudi in spraševala sem se, kje je tukaj etika socialnega dela, ki smo jo s tem po »uradni dolžnosti« kršili. V našem svetu je na srečo sodeloval tudi kolega s šole Blaž Mesec in pomagal mi je, da sva preprečila nepotrebne razprave o ljudeh, glede katerih smo morali sprejemati odločitve. Vztrajala sva, da smo v kar največji meri upoštevali predloge strokovnih delavcev.

Med drugim je imel svet tudi pooblastilo, da izvede obred posvojitve otroka. Tako sem morala v času mandata dvakrat opraviti tudi ta obred, kar je bila prijetnejša naloga.

Na tem področju smo v naši takratni družbi vsekakor pretiravali in s tem ne le kršili etična določila stroke, temveč tudi jemali kompetence strokovnim službam in jih še dodatno obremenjevali.

Svet za načrtovanje družine pri SZDL

V Socialistični zvezi delovnega ljudstva, tedanji najširši in najbolj množični organizaciji, sem sodelovala v dveh organih. Eden je bil Svet za socialno varstvo, drugi pa Svet za načrtovanje družine. V tem zadnjem sem bila kar tri mandate, torej celih 12 let. To področje me je v tistem času kar zanimalo in sodelovala sem pri opredeljevanju vloge socialnega dela na področju načrtovanja družine.

Sodelovala sem tudi na nekaterih jugoslovanskih interdisiplinarnih srečanjih na temo načrtovanja družine, in sicer v Beogradu, Splitu, na Ohridu in Bledu (običajno z referati).

6

UPOKOJITEV IN MOJE NOVE KARIERE (OD 2007 DALJE)

6.1 Naša kolektivna upokojitev

V študijskem letu 2007/06 se je na FSD zgodila prava menjava generacij, saj smo se istočasno upokojili kar štirje dolgoletni pedagoški delavci. To smo bili Bernard Stritih, Blaž Mesec, Pavla Rapoša Tajnšek in jaz.

Naše poslavljanje je bil pravi proces, saj smo jemali slovo kar nekaj mesecev in svoj odhod smo obeležili kar štirikrat. V tistem času sta potekala dva za socialno delo pomembna dogodka, na katerih se je zbral velik del strokovne javnosti. Eden je bil Kongres socialnega dela, za drugega pa niti ne vem več, kakšen razlog je združil precejšnje število strokovnjakov s področja socialnega varstva na enem srečanju. Na obeh so naši kolegi s Fakultete napovedali naš odhod in nam posvetili nekaj prijaznih besed.

Prav lepa pa sta bila druga dva dogodka, ki smo ju posvetili našemu odhodu. Na Fakulteti so organizirali srečanje vseh zaposlenih in nas povabili, da povemo kakšno svojo izkušnjo iz dolgoletne kariere in opišemo svoje občutke ob odhodu. Ob tej priložnosti je bilo nemogoče zadržati solze. Organizirali so tudi poslovilni izlet na Kras, na katerem smo imeli priložnost spregovoriti kakšno besedo z vsakim od dotedanjih sodelavcev. To druženje je bilo nepozabno.

Vezi s Fakulteto in nekdanjimi sodelavci pa še vedno ohranjam na več načinov. Vsako leto vodstvo FSD tudi upokojene sodelavce povabi na srečanje ob koncu študijskega leta, ki običajno poteka v naravi v obliki piknika. V drugi polovici decembra pa redno prihajajo vabila na božično-novoletno srečanje. Če le morem, se vseh teh srečanj z veseljem udeležim.

Nekdanji sodelavci Fakultete in obeh šol pred njo se dokaj redno sestajamo vsak prvi torek v mesecu v Kavarni Maksimarketa. Srečanja so običajno razmeroma kratka, a prijetna in ravno prava, da se lahko medsebojno informiramo o vsem, kar se dogaja z nami in našimi družinami.

V lanskem letu pa smo na pobudo Jane Mali, ki sodeluje v projektu Modre univerze, začeli srečanja v okviru Modre fakultete. Pri tem sodeluje tudi nekaj študentov. Zame osebno je to zelo pomembno, saj je ravno na teh srečanjih dozorela zamisel o tem, da napišem svoj poklicni življenjepis.

Modro fakulteto bom kasneje malo obširneje predstavila.

6.2 Supervizija

S supervizijo sem se ukvarjala vsega skupaj polnih 25 let (1992–2017), in to mi je bilo v veliko veselje. S tem sem lahko tudi potem, ko sem bila od prakse socialnega dela že dolgo odmaknjena, posredno spremljala, kaj se v stroki dogaja. Supervizijske skupine sem vodila še desetletje po upokojitvi. Leta 2017, ko sem živela v Kambodži, me je skupina mojih bivših metasupervizantk tam obiskala in imele smo uspešno delavnico v čisto drugačnem okolju!

6.3 Kmetovanje v Dalmaciji

Vrtnarjenje ali katerokoli delo na zemlji me v mladosti ni mikalo, prej bi rekla, da sem imela v otroštvu in mladih letih do zemlje celo odpor. Kadar me je mama poslala po kakšno začimbo na vrt, sem le redko kdaj prinesla pravo, saj se nisem potrudila, da bi si zapomnila, kako je posamezna vrsta videti. Dobro sem poznala le zeleno čebulo, ki sem jo oboževala, in sem jo pogosto preveč oskubila.

Mož pa je odraščal na kmetiji in je v mestu pogrešal delo na zemlji, zato je kmalu v bližini stanovanja našel vrt in ga sam pridno obdeloval. Hčerka je s svojo družbo poskrbela, da jagode niso propadle, jaz sem pa raje kot na vrt zavila v bližnji Mercator in kupila zelenjavo, ki sem jo potrebovala za kuho. V moji zavesti tistega vrta preprosto ni bilo!

Ko sem bila že v srednjih letih, smo se preselili v betonsko naselje in takrat sem začutila potrebo po stiku z naravo. V tistem času sem se vpisala na podiplomski študij in mož je mrzlično iskal dejavnost, ki bi se je lahko v prostem času sam lotil. Kmalu je pristal pri vrtnarjenju in ko je našel možnost za najem vrta, me je prosil, da grem z njim samo prvič in mu pomagam izbrati parcelo. Seveda sem šla in s seboj sva vzela tudi vnukinjo.

Izbrala sva srednje veliko parcelo, ob kateri je stala manjša baraka za orodje in jo je bil prejšnji uporabnik vrta pripravljen prodati. Tega se je mož zelo razveselil in je takoj načrtoval, kako bo to zgradbo razširil in kaj vse nam bo omogočala.

Toda vrt, ki sem ga iskala za moža, me je proti vsem pričakovanjem takoj osvojil in me neverjetno pritegnil kar za nekaj let. Že prvi dan, ko sem nameravala samo pogledati parcelo, sem takoj, ko so moški prelopatali zemljo, naredila načrt posevkov in začela delati.

Tisti večer sem imela neko obveznost, ki sem jo pa mirne duše izpustila in vrtnarila do mraka. Tudi vnukinji smo dodelili majhen košček zemlje, da je lahko posejala semena za svoje rožice.

Glede na to, da vrtnih opravkov nisem bila vešča, sem si kupila literaturo o bio vrtnarjenju in jo imela vedno pri roki. Nasvete so mi seveda dajale tudi vrtne sosede in z nekaterimi smo spletle prijateljske vezi. Zgodaj spomladi sem začela načrtovati razpored posevkov in upoštevala nasvete za biološko vrtnarjenje. Vrt mi je ljubezen in trud obilno vračal in okoliški vrtičkarji so bili prepričani, da sem po stroki agronomka, ker mi posevki tako lepo uspevajo.

Z vrtnarjenjem sem nadaljevala tudi po preselitvi na Golnik, kjer sem dobila košček vrta na vzpetini takoj za našim blokom. Tam pa pri vrtnarjenju nisem uživala in seveda tudi pridelek ni bil kaj prida. Sosede so mi radodarno dajale nasvete, kako naj delam, medtem ko so sedele na svojih balkonih in mi gledale pod prste. Na tistem strmem terenu se res nisem dobro znašla in nisem vedela, kako naj se postavim, da bi preprečila hude bolečine v hrbtenici.

Iz tega ne najbolj uspešnega vrtnarskega obdobja mi je pa vendarle ostalo veliko zadovoljstvo, da je moja mama, ko je prihajala poleti na počitnice, lahko vsak dan pojedla veliko skledo sveže zelene solate. Ta nama je pa tam zelo dobro uspevala.

Drugo obdobje mojega uspešnega vrtnarjenja se je začelo po upokojitvi, ko sva z možem vse tople mesece v letu preživljala na njihovi domačiji v Srednji Dalmaciji. Obdelovala sva velik vrt in oljčni nasad. Vrt je terjal veliko dela in zaradi vročine je bilo treba vstajati res zgodaj, če sem hotela opraviti vse, kar je bilo treba. Delala sem z velikim veseljem in vrt je bil prva leta kar vzorno urejen. Zelenjave smo pridelali toliko, da je je bilo dovolj tudi za goste, ki so redno prihajali. Uživala sem v pripravi lahkih jedi iz sveže zelenjave.

Nekega zgodnjega pomladanskega jutra pa sem se zagledala v velik kos zemlje, kjer je bil nekoč vinograd. V meni so se takrat očitno prebudili speči kmečki geni in zazdelo se mi je zelo narobe, da zemljo puščamo neobdelano. Še isti dan je prišel svak s traktorjem in tisto veliko površino preoral, naredila sem načrt posevkov in že drugo jutro začela s setvijo in sajenjem. Posevki so lepo rasli, a še bujneje je uspeval plevel, predvsem trdovratna pirnica, ki se zelo razraste in se je je težko znebiti.

Mojo plantažo mi je prvo leto pomagala obvladovati svakinja, ki sem jo poklicala na pomoč, saj sama vsega dela ne bi zmogla.

Naslednja leta sem bila veliko previdnejša in sem obdelala le del tistega zemljišča in posadila zelenjavo, ki je tam dobro uspevala.

Tudi v Kambodži, na jugovzhodu Azije sem se malo preizkušala v vrtnarstvu. Želela sem gojiti predvsem zeleno solato, ki sem jo tam zelo pogrešala. Vendar pa sem razmeroma hitro ugotovila, da moja prizadevanja niso uspešna. Nisem poznala tamkajšnjega podnebja, letnih časov, kakovosti zemlje, pa tudi semena, ki sem jih prinesla s seboj, so se izkazala za neustrezna. Uspeval je edino zeleni radič, ki je vsaj malo zadovoljil mojo potrebo po zeleni solati. To je bila pa tudi moja zadnja vrtnarska izkušnja.

Ne glede na to, da se je moj odnos do vrtnarjenja v življenju nekajkrat obrnil in je nihal od popolne ignorance do prave evforije, lahko rečem, da je bil to moj edini pravi hobi. Vse drugo, kar sem rada počela v prostem času, je bilo preveč podobno poklicnemu delu in me ni usmerjalo v fizično aktivnost.

V desetletju mojega kmetovanja sem s socialnim delom ohranila vez le s pomočjo supervizije. Vsak mesec (razen julija in avgusta) sem prišla domov za kakšnih deset dni in opravila srečanja s skupinami po vnaprej dogovorjenem razporedu. Tako sem dosegla ustrezno ravnovesje med fizičnim in intelektualnim delom in ostala posredno povezana s stroko.

6.4 Preizkušanje v turizmu in gostinstvu

Štiri leta sem preživela v Kambodži, kjer sem se kot občasna namestnica hčerke, ki je upravljala manjši turistični resort na jugu Kambodže, uvajala v turizem in gostinstvo. Seveda sem pri tem odkrivala čisto nov svet, ki ga prej nisem poznala, čeprav me je turizem vedno privlačil (a najbrž zato, ker rada potujem). Z gostinstvom sem se ukvarjala le toliko, da sem po potrebi sprejemala goste, predvsem sem se pa z njimi veliko pogovarjala, če so to želeli. Prihajali so z vsega sveta, največ so bili to Avstralci, Kitajci in Francozi.

Prav uživala pa sem, ko sem pripravljala turistični program za skupini mojih metasupervizantk in hčerkino skupino. Sama sem skupino spremljala le dva dni v dvomilijonski prestolnici Phnom Penh. Pri tem sem kmalu ugotovila, da udeleženci niso zadovoljni z menoj. Diskvalificirali so me, ker sem bila veliko prepočasna zanje. Ti, od mene veliko mlajši ljudje, so želeli v čim krajšem času kar največ videti in jih je moja počasnost pri hoji, kadar smo po mestu pešačili, motila.

6.5 Življenje in dejavnosti v Domu Fužine

Že od nekdaj sem si predstavljala, da bom svojo starost preživljala v domu. Moja mama in očim sta bila zadnja leta v domu, vendar ne skupaj. Mama je bila kljub zdravstvenim tegobam v domu prav zadovoljna, vse dokler je lahko sodelovala pri aktivnostih, ki so se tam dogajale. Očim pa se nikakor ni mogel vživeti v domsko življenje in je bil zelo nezadovoljen, vendar pa je bil pred tem, zaradi invalidnosti, ki je ni mogel sprejeti, nesrečen tudi doma. Nikakor ni mogel sprejeti omejitev, ki mu jih je prinesla starost, predvsem pa bolezni.

Lahko torej sklepamo, da je tudi v institucijah življenje prijetno, dokler je človek zdrav in sposoben, da sam poskrbi zase. Če pa smo odvisni od tuje pomoči, je pa težko, ne glede na to, kje živimo.

Vedno sem si predstavljala, da bom v domu imela veliko prostega časa, ker ne bom obremenjena z gospodinjstvom in bom lahko kar največ časa posvetila branju in pisanju. In točno to se je zgodilo, sedaj lahko berem in pišem, kolikor mi dovoljuje precej okrnjen vid.

V domu sem sedaj že pet let, skupaj z možem. Na domski režim se mi ni bilo težko prilagoditi. Obroki ob določenih urah so vnesli več reda v moje življenje, kar ni slabo. Prvi dve leti je tukajšnje dejavnosti precej ovirala epidemija covida. Kadar nismo imeli karantene in ni bilo omejitev gibanja, sem se posvečala predvsem svojemu zdravju. Imela sem veliko fizioterapije, hodila sem na sprehode in skupinske telovadbe. Poleg tega pa sem opazovala dogajanje v domu, medsebojne odnose, interakcije med zaposlenimi in stanovalci ipd. Iskala sem vrzeli v delovanju, kjer bi bilo možno s socialno delovnim znanjem prispevati k večji kakovosti življenja stanovalcev, predvsem z vzpodbujanjem oblik medsebojne pomoči.

Počasi je nastalo gradivo z naslovom Program medsebojne pomoči stanovalcev za izboljšanje kakovosti življenja v Domu Fužine z več ločenimi projekti. Moja ideja je bila, da bi aktvirali čimveč samostojnih stanovalcev za delo s tistimi, ki potrebujejo dodatno pozornost. Program sem dala v razpravo Svetu stanovalcev, ki ga je potrdil in sprejel.

Sprva je kar nekaj samostojnih stanovalcev kazalo interes za tovrstno delo in so se za nekaj časa vključili v delo, a žal je v slabem letu vse zamrlo. Stanovalci, ki so sprva sprejeli določene naloge, so rekli, da so upokojeni in so v dom prišli počivat, ne pa delat.

Največ sem sprva stavila na projekt organizacije pogovornih skupin, s katerim sem želela zajeti stanovalce, ki se ne vključujejo v nobeno delavnico in po cele dneve posedajo v kavarni ali po hodnikih. Toda za to bi potrebovali vsaj 10 samostojnih stanovalk, ki bi te skupine vodile. A teh nisem našla. Tiste, ki bi bile za to delo sposobne, so že angažirane z različnimi dejavnostmi, ki jih v našem domu ne manjka.

Drugi pomemben projekt v tem sklopu je bilo delo z osebami z demenco. V domu sicer imamo Vaje za spomin za dve skupini, a glede na to, da je v visoki starosti demenca zelo prisotna, v ta program niso vključeni vsi stanovalci, ki bi to potrebovali. Želela sem ponuditi vzporedno laično skupinsko delo za stanovalce z demenco. Tudi tukaj se je zataknilo pri vodjih. Nekaj časa je z eno skupino delala upokojena medicinska sestra, a je po kakšnih treh mesecih obupala, ker so članice pozabljale prihajati na srečanja. Poskušala sem pridobiti še bivšo ravnateljico osnovne šole, ki je želela najprej prebrati nekaj strokovne literature o demenci, a sem očitno malo pretiravala, ker se je prestrašila in sodelovanje odpovedala.

Sama sem pa vztrajala približno dve leti in pol, delo s skupino stanovalcev z demenco mi je bilo v veselje. Sprva je bilo člane skupine težko »naloviti«, da so prišli na srečanje, a potem sem se naslonila na službe doma, ki so mi pri tem pomagale, in težav ni bilo več.

Cilj, ki sem si ga zastavila pri tem delu, je bil, da tem ljudem pomagam ohranjati njihovo identiteto. Srečanja so običajno trajala uro in pol. V prvem delu smo se pogovarjali o njihovem otroštvu, mladosti, življenju v lastni družini, o delu, ki so ga opravljali in podobno (tehnika reminiscence). Na začetku niso bili najbolj zgovorni, a počasi so se sprostili in pripovedovali o svojih izkušnjah iz različnih življenjskih obdobij. Drugi del srečanja pa je bil vedno namenjen treningu spomina. Uporabljala sem enostavne pripomočke, ki so temu namenjeni, nekatere preproste kvize sem pa tudi sama sestavila. Vaje, v katerih bi bilo treba kaj napisati, pa sem opustila, ker sem ugotovila, da jim je to pretežko.

S tem delom bom vsekakor še nadaljevala, ko iz takšnega ali drugačnega razloga ne bom več mogla pisati.

Moj tretji projekt v programu pa je bila skupina »Vitka«. Že samo ime pove, za kaj je pri tem šlo. Opazila sem, da se nekatere ženske v domu hitro redimo in sem želela pomagati sebi in tudi drugim. Izdelala sem program za zmanjšanje telesne mase z

uporabo ločevalne diete in se posvetovala z nekaj strokovnjaki, ki so ga potrdili kot dobrega. S pomočjo ambulantne sestre sem izbrala skupino osmih stanovalk, ki so želele shujšati. Dogovorila sem se z vodjo prehrane, da bomo dobivale polovične obroke in tudi za redno tedensko tehtanje v ambulanti doma. Naša skupina se je sestajala približno na dva tedna. Vsaka od članic si je zapisala izhodiščno težo in si zastavila cilj, za koliko želi shujšati in v kakšnem času. V začetku nam je šlo kar dobro, sicer počasi, a vztrajno smo vse izgubljale težo.

Po kakšnih treh mesecih pa so se članice očitno že naveličale omejitev in so začele popuščati. V kavarni so si nekatere tu in tam naročile sladico in če me je takrat slučajno prineslo mimo, so poskušale skriti, kaj imajo na krožniku. Tudi to, da so v jedilnici na krožnikih sosedov videvale polne krožnike jedi, ki so bile nam prepovedane, je nekatere začelo motiti. Zato sem se dogovorila z vodjo prehrane, da nam bodo obroke stregli v ločeni jedilnici. Ko me nekoč zaradi bolezni nekaj dni ni bilo v jedilnico, se je zgodil pa upor! V moji odsotnosti so ženske ugotovile, da tako ne gre več najprej, in bodo s programom prenehale. Ko sem se po nekaj dnevih vrnila, sem našla vse svoje članice na njihovih starih mestih. Svoj načrt je dosegla le ena izmed njih, druge so prej obupale (vključno z menoj). In tako je naš shujševalni projekt neslavno propadel.

V Programu sem predlagala še projekt tedenskih sprehodov za stanovalce, ki so na invalidskih vozičkih. Tudi pri tem se je izkazalo, da je malo stanovalcev sposobnih dalj časa kontinuirano potiskati invalidski voziček. Je pa to kasneje prevzel naš delovni terapevt, ki se je povezal s sosednjo srednjo šolo, iz katere so začeli redno prihajati dijaki in voziti nemobilne stanovalce doma na sprehode. Kadar dežuje, se pa dijaki v predvidenem času družijo s stanovalci in z njimi igrajo družabne igre.

Organizirala sem tudi literarno skupino »Ustvarjalna jesen« in načrtovala, da bomo nadaljevale izdajanje domskega glasila, ki je v preteklosti že izhajalo. Vendar nas je najprej ovirala corona, nato pa delo pri zbiranju vojnih spominov za razstavo in kasneje za zbornik. In pri vsem tem smo bile udeležene iste stanovalke. Sedaj pa imamo čisto dovolj gradiva, ki je nastalo na Uricah pisanja z roko, in samo čaka na priložnost, da bomo spet začeli izdajati revijo. Prva priložnost je bila že praznovanje 20-letnice delovanja našega doma, 6. junija 2025, ko je izšla slavnostna številka.

Še vedno sem prepričana, da bi se vsi projekti iz mojega predvidenega Programa dali izvesti, vendar bi potrebovali zunanjo pomoč prostovoljcev, med stanovalci pa nekakšno akcijsko skupino, ki bi skrbela za potek predvidenih dejavnosti.

Zamisel za projekt Spomini še živijo je nastala čisto spontano. V kavarni doma se nas je zbrala skupina stanovalk in začele smo si pripovedovati svoja doživetja med drugo svetovno vojno. V skupini smo bile stanovalke z različnih koncev Slovenije, in že samo zato so se naše zgodbe precej razlikovale. To je v meni takoj vzbudilo željo, da bi se tej temi v domu enkrat bolj posvetili. Tukaj je prava zakladnica doživetij in spominov, pri čemer pri nekaterih posameznikih morda izstopajo prav spomini na vojno in prva povojna leta, ko smo bili še otroci.

Skoraj istočasno pa je bil leta 2023 občni zbor Združenja za vrednote NOB, na katerem je žena enega od naših stanovalcev prebrala njegovo tragično zgodbo ukradenega otroka in takoj je v glavah nekaterih dozorela zamisel o zbiranju vojnih spominov stanovalcev. Ko smo to idejo predstavile našemu delovnemu terapevtu, se je takoj rodil projekt, ki je vključeval razstavo panojev z našimi kratkimi zgodbami.

Razstavo smo pripravili za dan upora proti okupatorju leta 2023 na 14 panojih, opremljenimi z ustreznimi ilustracijami. Naleteli smo na zelo dober odziv. To nas je utrdilo v prepričanju, da je naše drobne zgodbe in pričevanja, ki sestavljajo del velike zgodbe, vredno zbirati, saj na avtentičen način prispevajo k osvetlitvi pomembnih dogodkov v naši zgodovini. Zato smo se odločili, da bomo z zbiranjem spominov na vojno nadaljevali.

Pri delu smo se povezali z Inštitutom za novejšo zgodovino, ki nas je podprl, nam zagotovil tehnično pomoč in skupaj smo oblikovali dobro delujočo delovno ekipo. Knjiga je izšla konec leta 2023. To gradivo Inštitut smiselno uporablja pri svojem pomembnem delu.

Letos pa smo na željo Inštituta za novejšo zgodovino začeli zbirati zgodbe stanovalcev iz vojnih časov tudi v drugih ljubljanskih DSO. Prevzela sem vlogo koordinatorice projekta. Spomini bodo izšli konec leta 2025.

Sodelujem tudi pri pisanju gradiva za domsko Kroniko, ki izide vsako leto, in v njej v sliki in besedi prikazujemo vse dogodke, ki jih za nas organizira delovni terapevt doma. Glede na to, da je teh dogodkov zelo veliko, najmanj eden na teden, smo si stanovalke delo razdelile.

V domu sem tudi članica Sveta stanovalcev in sedaj, v drugem mandatu, tudi podpredsednica tega organa. Poleg tega pa v Svetu doma predstavljam stanovalce.

6.6 Objave

Pisanje mi je bilo od nekdaj v veselje. Morda zato, ker sem se s tem vedno potrjevala, saj so učitelji moje šolske spise praviloma ocenjevali z najvišjimi ocenami in jih pogosto glasno prebirali in dajali za vzgled sošolcem. Nekatere zgodbe sem »prodajala« vsako leto drugemu učitelju posebej. Kadar smo naslov za šolsko nalogo dobili vnaprej, sem običajno »po naročilu« napisala nekaj različic spisov na predlagano temo, da sem tako pomagala tistim, ki jim pisanje ni šlo dobro od rok.

V gimnazijskih letih sem sodelovala v uredniškem odboru literarne revije »Solzice« in redno objavljala prispevke v njej. Lotila sem se celo pisanja romana, ki je izhajal v nadaljevanjih, a ga nisem nikoli končala, kot sem si zamislila. Zaradi zapletov z denarjem za tisk sem ga morala prej »na silo« končati in glavni lik kar »umoriti«, da sem zgodbo lahko zaokrožila.

Slavisti, ki so nas učili, so mi napovedovali pisateljsko kariero. Vendar pa v gimnazijskih letih nisem poslala niti enega prispevka reviji »Mlada pota«, ki sem jo redno prebirala in v njej spremljala objave naših kasneje uveljavljenih literatov, denimo Elze Budau, Vita in Vena Tauferja in Viktorja Konjarja. Ko sem brala njihova besedila in jih primerjala s svojimi, sem ugotavljala, da jim nisem in jim najbrž tudi nikoli ne bom dorasla. Preprosto nisem imela dovolj poguma, niti samozavesti, da bi svoja besedila odposlala. Sedaj mislim, da sem se bala predvsem zavrnitve. Tako sem se čisto preusmerila in se nisem vpisala na Filozofsko fakulteto (slavistika in anglistika), kar je bil moj prvotni načrt, še preden sem slišala za socialno delo.

Moj edini tedaj objavljeni literarni članek je izšel v Zborniku maturantov okraja Maribor leta 1960. Takrat je maturiral tudi pisatelj Tone Partljič, ki je prav tako med avtorji tistega Zbornika.

Ne glede na to pa sem tudi kasneje sorazmerno veliko pisala strokovna besedila, članke, raziskovalna poročila in tudi knjige. Največ seveda v slovenščini, a tudi v srbščini in angleščini.

V literarne vode so me pa po 60. letih vrnile Urice pisanja z roko, ki jih imamo v našem domu vsaka dva tedna. Na teh uricah spomini kar vrejo iz mene in nastalo je že veliko kratkih besedil. Na koncu

delavnice vsaka od članic skupine prebere, kar je napisala, in moja besedila so ostalim kar všeč. To me je pa spodudilo, da sem poslala članek tudi reviji Vzajemnost, kjer so ga objavili. Še dva sestavka tam čakata na objavo.

Dve besedili sem poslala tudi na nek natečaj in obe sta bili objavljeni v reviji, ki so jo izdali po koncu natečaja.

Ko sem bila v Kambodži, sem začela pisati našo družinsko kroniko. A pokvaril se mi je računalnik, ko sem imela kakšnih 30 strani. Računalnik sem po odhodu seveda pustila tam. Sem pa pred tem besedilo poslala sestrični in sorodniki me prosijo, naj pisanje te kronike nadaljujem. Morda pa res bom.

Pri tem, da sem enkrat le poslala svoja besedila v presojo drugim, ima pa veliko zaslug kolegica Pavla Raposa Tajnšek, ki po upokojitvi že več let obiskuje tečaj novinarstva na Univerzi za tretje življenjsko obdobje in pogosto objavlja svoje prispevke v raznih časopisih in revijah.

Lani je pri reviji Borec izšla knjiga »Spomini še živijo«, v kateri so zbrane zgodbe 30 stanovalcev našega doma na vojno in prve povojne čase. Ves proces priprave tega gradiva sem koordinirala in intervjuje s stanovalci tudi uredila za objavo. Pri urejanju so sodelovale še tri sourednice, dve z Inštituta za novejšo zgodovino in glavna urednica pri založbi. Vendar je bilo najtežje moje delo, ker sem morala včasih precej zmedene zgodbe preoblikovati v neko smiselno celoto.

Kot rečeno, z zbiranjem vojnih spominov letos nadaljujemo še v drugih ljubljanskih domovih. Tokrat so levji delež prevzeli sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino, zato delo lažje in hitreje teče.

Verjetno je uspeh teh vojnih spominov prispeval k temu, da sem se opogumila za pisanje teh spominov na mojo kariero. Vsega tega pa ne bi bilo, če ne bi po dolgih desetletjih spet prijela pisala v roko, kar se je zgodilo pri uricah.

Vse do srednjh let starosti sem večino svojih besedil napisala z roko, tudi obsežnejša gradiva, denimo prvo skripto Uvod v socialno delo in kar obsežno raziskavo o rejništvu. Spomnim se dogodka, ko sem naši tedanji strojepiski Ivici prinesla neko gradivo, ki je bilo del obsežnejše raziskave večjega števila avtorjev. Ko je Ivica vse pretipkala, je prišla k meni in mi pokazala zadnji list, na katerem je bilo natisnjenih le nekaj vrstic mojega besedila, ter predlagala, naj še kaj napišem, da ne bo toliko praznega prostora, ker to ni lepo. Tako sem iz »estetskih« razlogov besedilu dodala še nekaj vrstic.

6.7 Projekt Modra fakulteta

Kot nam je povedala prof. dr. Nives Ličen, pobudnica Modre univerze v Sloveniji, ko je gostovala pri nas, je ta projekt nastal v Arizoni z namenom, da obstoječe visokošolske ustanove koristno uporabijo znanje upokojenih profesorjev in jih vključijo v študijski program. Na svojo bivšo fakulteto prihajajo bodisi kot gostujoči profesorji, bodisi kot somentorji diplomskih in drugih nalog, sodelujejo lahko pri raziskovalnih projektih in podobno.

V zadnjem času se je v svetu razvila tudi Srebrna katedra, ki pomeni ponudbo upokojenih profesorjev za predavanja, delavnice in podobno. S tem se predaja znanje mlajšim, da se ne izgubi, hkrati pa se s tem razvijajo dobri medgeneracijski odnosi.

Na ljubljanski Univerzi delovanje Modre univerze še ni prav razširjeno, razvijajo jo le nekatere fakultete. Glede tega so dejavnejši v Mariboru.

V študijskem letu 2022/23 je Jana Mali organizirala Modro fakulteto FSD, ki se nadaljuje tudi v tekočem letu. K sodelovanju je pritegnila vse upokojene sodelavce Fakultete, ne le pedagoške delavce. Odziv je bil dober in večinoma redno prihajamo na srečanja enkrat mesečno. Doslej smo obravnavali kar nekaj tem, ki so za nas pomembne, od tega, kako smo se prilagodili na upokojensko življenje in s čim se sedaj ukvarjamo, do oskrbovanja bolnega svojca, še največ časa pa smo posvetili obujanju spominov na svoje delo na šoli oz. fakulteti. Ta tema je aktualna, ker se pripravljamo na praznovanje 70-letnice izobraževanja za socialno delo. Govorili smo tudi o obsežnem mednarodnem sodelovanju naše šole.

Sama sem v tem okviru že trikrat gostovala pri predmetih, ki sem jih nekoč predavala – Uvod v socialno delo in Supervizija za socialno delo. Pri predmetu Socialno delo s starejšimi pa so študentje gostovali pri meni v domu.

Kot sem že omenila, je prav na teh srečanjih v okviru Modre fakultete dozorela ideja, da opišem spomine na svojo kariero.

7

QUO VADIS, SLOVENSKO SOCIALNO DELO?

7.1 Spodbude in ovire v razvoju socialnega dela v Sloveniji

V tem, sklepnem delu svojih spominov, se bom bolj osredotočila na centre za socialno delo kot primarne institucije socialnega dela. V njih je nakopičenega največ strokovnega znanja in praktičnih izkušenj in so koordinatorji socialnovarstvenih dejavnosti na svojem območju. Centre vsaj bežno spozna vsak študent s svojo prakso, z ekskurzijami in/ali pripravništvom, tako da imajo vsaj nekaj vpliva na vsakega bodočega socialnega delavca/delavko.

Ko razmišljam o dosedanjih izkušnjah poklicnega socialnega dela pri nas in o razvoju centrov, imam občutek, da se je vse razvijalo dokaj samorastniško. Socialno delo se je v socializmu »rodilo« kot nezakonsko dete, bolj nezaželeno kot zaželeno, ki se ga je takratna oblast sramovala in bi ga včasih najraje skrila. Ko so ustanovili Šolo za socialne delavce v Ljubljani, so takratni načrtovalci omenjali začasnost takšnega šolanja, od šest do sedem let (Zaviršek, 2022, str. 60), saj so verjetno naivno pričakovali, da se bodo vsi socialni problemi rešili sami od sebe.

Podoben odnos kot do socialnega dela se je v 90. letih kazal do dobrodelnosti, ki se je je država pravzaprav sramovala, saj je prej nismo poznali. Vendar pa v kriznih razmerah po spremembi sistema brez nje bi zmogli, saj se je socialna država zlomila in na vrata teh organizacij so trkale množice revnih ljudi.

Družba, ali bolje rečeno politika, je socialnemu delu v zgodnjih šestdesetih letih prižgala le luč za nastanek in omogočila profesionalizacijo, pa do neke mere tudi institucionalizacijo, naložila mu je nekaj zadolžitev, potem pa ga je pustila, naj se znajde, kot ve in zna. Vmes so sicer bila tudi krajša ugodnejša obdobja, ko je bilo vsem očitno, da je socialno delo potrebno in mu je bilo družbeno vzdušje naklonjeno.

Ustanavljanje centrov se je v tedanji Jugoslaviji začelo na osnovi sprejete Resolucije o tem, ki so ji sledile republiške in nato še ustrezni zakoni. Za druga področja, kjer so se postopoma tudi zaposlovali socialni delavci/delavke, pa praviloma ni bilo posebnih predpisov.

V večini občin so centri delovali kot občinski upravni organi do uveljavitve Zakona o socialnem skrbstvu (Ur. l. SRS, 35/79), ko so postali OZD in jih je ustanavljala Občinska skupnost socialnega skrbstva, po ukinitvi samoupravnih interesnih skupnosti pa občina.

Zakon je določil rok za ustanovitev centrov do 31. 12. 1981. Z Zakonom o socialnem varstvu (Ur. l. RS, št. 54/92) pa je pristojnost ustanavljanja centrov prešla na državo.

Izven socialnega skrbstva je socialna delavka uradno dobila svoje mesto najprej v Komisiji za dovolitev splava, ko je l. 1960 Uredba o pogojih in postopku za dovolitev splava vključila med zdravstvene kriterije tudi socialne indikacije. Sledila so podrobna Navodila za organizacijo in delo komisij (1960). Za zbiranje podatkov o obstoju socialnih indikacij in za delo z nosečnico so izbrali socialno delavko. Te so sprva sodelovale le honorarno, kasneje pa se je njihova vloga profesionalizirala (Pistotnik, 2023, str. 146–147).

Drugo področje dela socialnih delavk, ki so ga v Sloveniji že razmeroma zgodaj legalizirali, je bilo šolstvo. Že v zgodnjih 70. letih 20. stol. je tedanji zakon predvidel šolske svetovalne službe, ki bi naj jih ustanavljale osnovne šole. V teh timih naj bi sodelovali šolski socialni delavec, pedagog in psiholog. Ta lepa ideja prof. dr. Franca Pedička pa je bila uresničena le v manjši meri in za kratek čas. Na večini slovenskih šol imajo le po enega do največ dva svetovalna delavca in socialni delavec je med njimi pogost profil.

V obdobju po ustanovitvi prvih centrov v Jugoslaviji in Sloveniji je bila sprejeta cela vrsta političnih in tudi strokovnih dokumentov ter zakonov, ki so omogočali ustanavljanje centrov, utemeljevali potrebo po teh službah in njihovo smiselnost. Prvi centri v Beogradu in nekaj let zatem tudi v Mariboru, in za kratko dobo tudi v Ljubljani Center, so se imenovali socialno-medicinski centri in naj bi se ukvarjali z zdravstvenimi in socialnimi težavami ljudi. Zdravstveno stroko so zastopale patronažne sestre, ki so hodile po terenu in socialnim delavcem sporočale svoje ugotovitve, kadar so naletele na težke socialne razmere v družinah ali pri posameznikih.

Število nalog centrov za socialno delo je z leti naraščalo, ne da bi vzporedno dobivali tudi ustrezne kadrovske, materialne, prostorske in ostale pogoje, da bi jih lahko opravljali brez škode za svoje primarno poslanstvo. Poleg tega pa številne zadolžitve, ki so jih centri dobili (predvsem zadnja leta), po svoji vsebini ne sodijo k socialnemu delu in bi jih lahko brez škode za uporabnike opravljale kakšne druge službe.

Pa gremo lepo po vrsti. Kot sem že omenila, sem v svojih začetkih sama večkrat doživela odklonilni odnos do naše stroke, kar je bila posledica zgrešene sovjetske doktrine, ki smo ji nekaj časa pri nas slepo sledili.

Tu in tam so se te ideje pojavljale vse do 70-ih let prejšnjega stoletja, na VŠSD se je takrat pojavil tudi poskus stalinistične čistke. Nekatere ideje so očitno trdovratne in jih je izredno težko izkoreniniti.

Očitno so si pa centri že v nekaj letih delovanja pridobili zaupanje države, saj je z Zakonom o določitvi skrbstvenega organa iz leta 1966 odločanje v skrbstvenih zadevah nanje prešlo z občinskih upravnih organov. Tako je bil odpravljen dualizem na tem področju, ki je nedvomno oviral samostojno rast centrov. To, da je odločanje ostalo v rokah občinskih upravnih organov, je po eni strani pomenilo, da je ta nadziral delo centrov in se lahko vpletal v njihove strokovne odločitve, po drugi strani pa so se zaradi tega postopki po nepotrebnem zavlačevali.

Sedemdeseta leta pa so bila, sodeč po iskanju socialnih delavcev, naši stroki precej naklonjena. Takrat so se kar po vrsti ustanavljali centri za socialno delo in v sedemdesetih letih je bilo politično vzdušje precej naklonjeno zaposlovanju socialnih delavcev (Kuzmanič Korva, 2012, str. 104). Tudi moja izkušnja je podobna, saj skoraj ni bilo dneva, da ne bi iz kakšne organizacije klicali na šolo, naj jim vendar pošljemo kakšnega socialnega delavca/ko. Številne študente so organizacije kar obdržale, potem ko so opravili pri njih trimesečno prakso, in mnogi prav zaradi takojšnje zaposlitve niso v roku, ali pa sploh niso diplomirali. Seveda se je to poznalo tudi pri vpisu na VŠSD, ki je doživel pravi »boom«, tako da so bili šolski prostori premajhni in smo morali najemati večje predavalnice na Srednji in Višji zdravstveni šoli, od katerih je prva domovala v isti stavbi, druga pa v neposredni bližini.

Na šoli smo takrat imeli dve študijski smeri, za socialno delo v družbenih službah in za kadrovsko socialno delo (pred tem je pa za potrebe prakse krajši čas deloval tudi oddelek za področje pokojninskega in invalidskega zavarovanja). S tem, ko smo se prilagajali potrebam po specializiranih profilih socialnih delavcev, smo tudi odprli vrata zaposlovanju naših diplomantov na novih področjih. Tako so se socialni delavci postopoma zaposlovali tudi na drugih področjih izven socialnega skrbstva – v zdravstvu, šolstvu, domovih za stare, na zavodih za usposabljanje in tudi v gospodarstvu.

Centri za socialno delo so že v svojem zgodnjem obdobju poleg socialnih delavcev zaposlovali tudi druge strokovne profile, psihologe, pedagoge, pravnike in sociologe. Želeli so zagotoviti pogoje

za timsko delo (čeprav tega pojma takrat še nismo dobro razumeli) in s tem boljše razumevanje težav uporabnikov in njihovo bolj poglobljeno obravnavo kot pogoj za ustrezno rešitev. Na CSD Ljubljana Bežigrad, kjer sem delala dve leti, smo bili zaposleni: štirje socialni delavci, psihologinja, pedagoginja in sociolog, kasneje se nam je za krajši čas pridružila še pravnica. Vendar se ne spomnim, da bi kdaj poskušali delovati kot tim, prej bi rekla, da smo imeli socialni delavci z drugimi strokovnjaki na Centru konzultacije o posameznih primerih.

Zanimivo je, da je že v prvem dokumentu o CSD iz leta 1961, ki opredeljuje njegove naloge, med vsemi na prvem mestu navedeno »preučevanje in analiziranje socialnih vprašanj v komuni, odkrivanje vzrokov in predlaganje ukrepov za njihovo izboljšanje«. Glede na to, da so bili centri takrat v glavnem šele v procesu ustanavljanja, se zdi ta naloga dokaj ambiciozno zastavljena, po drugi strani pa je tudi logična. Žal mi je, da se v času, ko smo bili še v Jugoslaviji in smo si prizadevali za visokošolski študijski program za socialno delo, nismo sklicevali tudi na ta dokument, saj kaže na zahtevnost opravil CSD in s tem socialnih delavcev in delavk.

V priporočilu so navedene še naslednje naloge: sodelovanje z drugimi izvajalci in pripravljanje programov, sodelovanje s krajevnimi skupnostmi, delovnimi organizacijami, šolami, zdravstvenimi organizacijami, družbenimi organizacijami, pomoč pri razvoju konkretnih socialnih programov, organizacija preventivnega dela z vključevanjem prostovoljcev … (Priporočilo o ustanavljanju centrov za socialno delo kot samostojnih služb za socialno varstvo, Ur. l. FLRJ, št. 11/61). Če na te naloge gledamo z današnjimi očmi, lahko ugotovimo, da je bila vloga CSD zastavljena precej kompleksno in se je od njih veliko pričakovalo. Njihovo delovanje je bilo zamišljeno kot dokaj preventivno in skupnostno naravnano. Očitamo mu lahko le to, da med nalogami niso omenjene oblike pomoči posamezniko m in skupinam v socialnih stiskah. Sicer je pa to v skladu s tedanjo prevladujočo ideologijo, ki je bila usmerjena v kolektivizem. Pa še nekaj, naloge v Priporočilu so daleč presegale tedanje objektivne možnosti CSD glede na njihovo kadrovsko strukturo in skromno znanje socialnih delavcev. Še dobro, da so bili prvi socialni delavci večinoma že preizkušeni praktiki iz prejšnjih občinskih socialnih služb, ki so delo znali ustrezno zastaviti in se niso preveč obremenjevali z nalogami iz Priporočila.

Na podlagi svoje kratke izkušnje pri delu v CSD v njegovih pionirskih časih pa vseeno lahko rečem, da smo se lotevali skoraj vseh nalog iz Priporočila. V omejenem obsegu smo opravljali tudi analitično delo na bolj izpostavljenih področjih, kot je denimo mladoletno prestopništvo (tedaj so se začele pojavljati mladoletniške združbe prestopnikov v strnjenem naselju Savsko naselje). Kako smo takrat dobro sodelovali z drugimi službami v občini, sem že podrobno navedla, omenim naj le to, da so verjetno prav zaradi našega dobrega sodelovanja s krajevnimi skupnostmi kasneje v bežigrajskih krajevnih skupnostih kot prvi začeli zaposlovati socialne delavke (a žal le za kakšnih deset let).

Vendar pa je ekspanzija poklicnih socialnih delavcev negativno vplivala na prostovoljstvo. Nekaj časa so šolane socialne delavke še vključevale dotedanje terenske obiskovalke v svoje delo tako, da so jih imele za informatorke o razmerah na terenu. A sčasoma niso bile zadovoljne z njihovim delom, postale so do njih nezaupljive in kritične, očitale so jim, da »vtikajo nos v stvari, ki se jih ne tičejo«, in jih začele odslavljati. Tako smo izgubili najmanj desetletje, v katerem je prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti skoraj zamrlo, ohranilo se je le v okviru Rdečega križa. Med šolanimi in nešolanimi socialnimi delavkami se je razvil neke vrste konkurenčni boj, v katerem so zmagale prve, ki so bile zaradi izobrazbe močnejše. Prve šolane socialne delavke niso bile dovolj ozaveščene, da bi pomislile, koliko dragocenih izkušenj in energije se je s tem izgubilo in da bi lahko one same prostovoljke naučile ustreznega ravnanja ter jih pri delu usmerjale. Tudi na mladi VŠSD takrat še ni bilo dovolj kadra, ki bi lahko vplival, da bi zaustavili trend »odpuščanja« terenskih obiskovalk. Do prostovoljcev, z izjemo tistih, ki so delovali v okviru Rdečega križa, je takrat vladalo neko splošno nezaupanje, morda celo odpor zaradi povojnih aktivistk, zato centri do osemdesetih let prejšnjega stoletja niso razvijali prostovoljstva. V osemdesetih letih in kasneje je bilo pa potrebnega precej truda in energije, da smo prostovoljstvo spet obudili. Pri tem je bila vloga šole pomembna, saj smo tudi sami učitelji v okviru številnih projektov delovali kot prostovoljci in k delu pritegnili tako študente kot tudi praktike.

»Prostovoljstvo smo takrat vzpostavili na novo, in sicer kot nepoklicno socialno delo, ki se je razlikovalo od klasičnega razumevanja prostovoljstva kot dobrodelnosti in tudi od realsocialističnega pojmovanja prostovoljstva kot udarništva in podaljšane roke političnih

organizacij. Na tem področju se je po novem bilo smiselno angažirati, tako zaradi lastnega zadovoljstva, kot tudi za družbeno akcijo in kritiko obstoječih odnosov in institucij. Rečemo lahko, da je bilo prostovoljstvo nosilec metodičnih in organizacijskih inovacij v socialnem delu, hkrati pa tudi podružbljanja socialnega dela« (Kuzmanič Korva, 2012, str. 271–272).

Zanimivo je pogledati tudi to, kakšna je bila na splošno drža socialnih delavcev in delavk v prvih letih na začetku profesionalizacije in kako se je z desetletji spreminjala. Prvi šolani socialni delavci, praviloma z izkušnjami na istih delovnih mestih, so tudi po diplomi ohranili enak odnos do uporabnikov, kot so ga imeli prej. Glede na to, da je šlo takrat praviloma za upravno-administrativni način dela in tudi, da v izobraževalnem programu niso dobili bistveno drugačnih usmeritev, kaj drugega tudi ni bilo mogoče pričakovati. Ta odnos je predvideval precejšnjo distanco med strokovnjakom in uporabnikom v smislu: »uporabniki, to so drugi«! Šlo je bolj za socialni nadzor kot za pomoč. Na uporabnike se je, večinoma v slogu upravnega odnosa, gledalo kot na neuke stranke, ki jih je bilo treba voditi in usmerjati po zapletenih birokratskih poteh!

K temu odnosu je sodilo tudi to, da smo si strokovnjaki dovolili prihajati na obiske v družine nenapovedano, kadar smo pač imeli čas ali se nam je to zahotelo. Ko sem začela opozarjati na to, da si jemljemo neko pravico, ki je dejansko nimamo, in da kršimo načelo zasebnosti, sem slišala ugovore, da bodo v primeru napovedanega obiska vse uredili in pospravili in ne bomo spoznali resničnega stanja na domu. Tega kvazi argumenta seveda ni bilo težko izpodbijati. Poudarjala sem, da moramo svoje obiske vnaprej napovedati, oz. se zanje z uporabniki dogovoriti, saj tudi nam ni vseeno, če kdo nenapovedano vdre v naše stanovanje. Še v času mojega dela na CSD v zgodnjih 60. letih smo uporabnike vabili na pogovore na posebnih upravnih dopisnicah, kjer je bilo lahko razbrati, kam je posameznik vabljen, in včasih tudi, v kakšni zadevi. Običajno smo napisali, da naj pride zaradi razgovora, da bi čim manj razkrivali. Pa vendar je bilo za pismonošo in morebitne radovedne sosede dovolj alarmantno že to, da je človek vabljen na CSD, in mu s tem nismo naredili nobene usluge! Na šoli se je potem Tedi Stojšin, učitelj predmeta Upravni postopek in administracija, tega resneje lotil. Prav pa bi bilo, če bi pri tem sodelovali tudi učitelji, ki smo se ukvarjali z metodami socialnega dela, a nismo.

Kasnejše generacije socialnih delavk in delavcev, posebej tiste, ki so se šolale po letu 1970, so že precej spremenile svoj odnos do uporabnikov in tudi oplemenitile upravno-administrativni model s svojim znanjem o delovnem procesu pri obravnavi posameznikov in etiki socialnega dela ter tako v upravnoadministrativni pristop vnesle tudi nekaj socialnodelovnih načel in prijemov. V tistem času sem pripravila kratek priročnik za vaje pri predmetu Uvod v socialno delo z izmišljenim primerom obravnave uporabnika. V predstavljeno dokumentacijo sem vključila elemente, iz katerih je bilo jasno razvidno, da gre pri tem za delovni odnos (čeprav tega nisem tako poimenovala), da ima vsak stik socialnega delavca/delavke jasen cilj, smiseln potek in mora voditi h konkretnemu dogovoru o nalogah uporabnika do naslednjega srečanja. Tako je uporabnik počasi postajal udeleženec v problemu in dobival jasno vlogo v procesu njegovega reševanja.

Po sprejetju nove Ustave leta 1974 in Zakona o združenem delu, ki ji je sledil (1976), se je začelo podružbljanje na vseh področjih življenja in dela. Tako je prejšnjemu, za socialno delo dokaj ugodnemu družbenemu vzdušju sledilo še eno, ki je bilo za uveljavitev naše stroke nedvomno pozitivno. Ideja podružbljanja je zahtevala »udeležbo skupnosti v socialnem delu in socialnega dela v skupnosti« (Kuzmanič Korva, 2012, str. 273). To je zanimanje stroke hote ali nehote usmerilo k skupnostnemu socialnemu delu, kar je bilo nedvomno dobro, brez tega bi verjetno še nekaj let negovali in brusili predvsem metodologijo dela s posamezniki in skupinami. Od socialnih delavcev je samoupravni sistem zahteval precejšnjo angažiranost in spremenjen način dela, spreminjal jih je v družbene delavce ter tako omogočil, da so socialno delo spoznali številni ljudje, ki ga sicer nikoli ne bi imeli priložnosti spoznati.

Dolgo sem trdila, da samoupravljanje na našo stroko ni pozitivno vplivalo in da je zavrlo njen nadaljnji razvoj. Sedaj pravim, da ga je le nekoliko preusmerilo in to na pravi način, bliže ljudem in njihovim skupnostim in k večjim in pomembnim akcijam. Vloga socialnega dela se je dopolnila z družbenim delom, moralo se je bolj angažirati na širši ravni.

Moje prejšnje stališče se je izoblikovalo na podlagi neposrednih izkušenj ob vodenju konkretnega Sveta SIS za socialno skrbstvo. Ni mi bilo všeč, da so centri odločanje o skrbstvenih zadevah ponovno izgubili, ko so ga komaj pred desetletjem pridobili. Razprave predstavnikov »delovnih ljudi in občanov« v novih organih odločanja so

me pa tudi spominjale na nekdanje aktivistke, ki so na ljudi v stiski pogosto gledale s predsodki. Ni mi bilo prijetno gledati, kako so socialne delavke utemeljevale svoja stališča pred laiki, ki jim zaradi poklicne etike tudi niso smele zaupati vseh podrobnosti posameznih primerov. Scena je včasih celo spominjala na pričanje na sodišču in sem jo razumela predvsem kot nezaupnico stroki. Seveda je bilo pa vzdušje na sejah največ odvisno od sestave Sveta in načina njegovega vodenja. Prav gotovo pa so si socialni delavci v času samoupravljanja lahko pridobili veliko novih izkušenj, ki jih brez tega sistema, v katerega so bili nekako vrženi, nikoli ne bi pridobili. To velja tudi za socialno delo kot stroko, saj je sistem ponujal nove in drugačne možnosti ter večji vpliv.

V času delovanja samoupravnih interesnih skupnosti je socialno delo bistveno pridobilo na ugledu v širši javnosti. Marsikje so bili tedaj CSD ukinjeni, postali so strokovna služba SIS socialnega skrbstva ali varstva. Imeli so priložnost predstaviti strokovna stališča vsem organom SIS in argumentirano predlagati rešitve za obstoječe probleme. Tako so imeli priložnost oblikovati socialno politiko na svojem območju in postali so upoštevani sogovorniki ostalim akterjem. Področje socialnega dela se je na ta način zelo razširilo in postalo prepoznavno v širšem družbenem okolju (Kuzmanič Korva, 2012, str. 167).

Se je pa v tem samoupravnem obdobju precej spremenil odnos do uporabnikov, socialno delo jih je že pojmovalo kot subjekte, ki imajo vso pravico odločati o načinu reševanja svoje socialne težave in so se za to pripravljeni tudi zares angažirati. Stroka se je vedno bolj zavedala, da je treba pri reševanju težav posameznikov poiskati vse razpoložljive resurse v njegovi družini, socialni mreži in tudi v širši skupnosti.

Leta 1976 je bil sprejet Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki je centrom prinesel nove naloge, in sicer, da morajo izvajati predzakonsko in zakonsko svetovanje. Za te naloge je bilo treba ustrezno usposobiti strokovnjake, in to je bila priložnost, ki jo je naša šola takrat izpustila iz rok. Ne vem, kako in zakaj se je to zgodilo, a pri tem velikem projektu sem iz šole sodelovala samo jaz. Projekt je dobila Azra Kristančič, psihologinja in tedanja direktorica Svetovalnega centra v Ljubljani. Paradoksalno je to, da smo na šoli imeli predmet Svetovanje v socialnem delu, ki ga je predaval Bernard Stritih, a očitno ni bil povabljen k načrtovanju projekta, sodeloval

je le kot predavatelj. Poleg tega se je Gabi Čačinovič Vogrinčič že takrat predano ukvarjala s socialnim delom z družino, kar so naročniki projekta tudi spregledali. Dejstvo pa je, da so strokovnjaki različnih smeri (socialni delavci, psihologi, sociologi, pravniki, pedagogi, zdravniki), ki so se vključili v program, dobili veliko uporabnih in konkretnih znanj za svoje nove naloge. Še več, za vse, ki so delali kot svetovalci, je projektni tim poleg temeljnega usposabljanja organiziral tudi stalno spremljanje in strokovno podporo v obliki tako imenovanih didaktičnih skupin, ki so bile v bistvu supervizijske skupine. Te so delovale regionalno in so bile dokaj sistematično in kontinuirano vodene.

V zvezi z obveznim predzakonskim svetovanjem se je takrat pojavljalo veliko – upravičenih – kritik češ, da je to nepotrebno in zakaj to poteka ravno na CSD. Po nekaj letih so to opustili. Najbrž je bilo zakonsko in predzakonsko svetovanje zamišljeno kot protiutež svetovanja parom, ki so ga organizirali v župniščih.

Kaj se je v tem dolgem obdobju dogajalo na VŠSD, sem nekoliko podrobneje opisala že v predhodnem besedilu, tukaj bom povzela le bistvene značilnosti. Poslanstvo šole je bilo izobraževanje socialnih delavcev kot temeljnih strokovnih profilov v CSD in na drugih področjih, kjer so potekale posamične socialnovarstvene dejavnosti in kjer se je pokazala potreba po tem kadru. Izobraževalni program je bil od vsega začetka interdisciplinarno zasnovan tako, da je študentom dal široka in na različnih področjih uporabna znanja. Žal pa je bil dveletni študij prekratek, da bi lahko ta znanja tudi poglobili in utrdili.

Teoretični del izobraževanja je vse do leta 1975 potekal le tri semestre, četrti pa je bil namenjen praksi. Tako smo se stalno soočali z dilemo, kako naj damo v program dovolj praktičnega usposabljanja, da to ne bi šlo na škodo teoretičnih predmetov. Peti semester je nekoliko popravil stanje, a našega zavedanja, da je za tako zahtevno in odgovorno delo višješolski študij premalo, ni odpravil. Zato smo že naslednje leto začeli z intenzivnimi pripravami na sodelovanje s Fakulteto za politične vede, sociologijo in novinarstvo za možnost nadaljevanja študija naših diplomantov za socialno delo in rehabilitacijsko svetovanje.

Tisti izsiljeni peti semester prakse smo pa izgubili s tedanjim novim Zakonom o visokem šolstvu, ki je omejil višješolski študij na dve leti, brez izjem. Da bi vsaj malo nadomestili izgubljeni čas za

praktično delo, smo v študijskem letu 1983/84 uvedli tako imenovane blok eksperimentalne vaje. Te vaje so trajale po teden dni, ko so študenti in njihovi mentorji – učitelji šole v manjših skupinah opravljali akcijsko-raziskovalne projekte v posameznih okoljih. Ob tem smo se vsi udeleženci veliko naučili in utrdili svoje stike s praktiki na različnih področjih.

Da bi našim bivšim študentom (in drugim zainteresiranim) olajšali in omogočili pot do visoke izobrazbe, smo v letu 1987 organizirali specialistični študij na šestih zahtevnejših področjih socialnega dela. Študij je trajal tri semestre in je vodil do naziva specialist (VI/I). Pridobljena znanja in izpite so absolventi lahko unovčili ob vpisu v visokošolski program socialnega dela, ki se je končno začel v študijskem letu 1992/93.

Poleg tega, da smo si prizadevali za visokošolski in fakultetni program socialnega dela in se trudili doseči potrebne akademske stopnje v ta namen, smo pa učitelji ves čas opravljali številne akcijske in druge raziskave.

V takratni PIS za raziskovanje so se nam tudi bistveno razširile možnosti za pridobivanje sredstev za raziskovalno delo, ne glede na to, da vsi raziskovalci nismo dosegali zahtevanih standardov za to dejavnost in da je šlo le za višjo šolo. Imeli smo pa že dovolj učiteljev z doktorati znanosti, ki so prevzemali vloge vodij raziskave, a čeprav včasih le formalno. Pri raziskavah smo praviloma sodelovali vsi učitelji šole in prispevali vsak po svojih zmožnostih.

Ne glede na to, da smo za naše diplomante našli »zasilni izhod« s programom na FSPN in s specializacijami, pa se s tem nikakor nismo zadovoljili. Pisali smo elaborate z utemeljevanjem potrebe po daljšem in bolj poglobljenem študiju za socialno delo in jih pošiljali na ustrezne naslove, naši dekani, dekanice in prodekanice (največ je pri tem nedvomno prispevala Gabi Čačinovič Vogrinčič) so ob vsaki priložnosti sprožili to temo, a dolgo so bili to le glas vpijočega v puščavi. V letu 1988 je bila zadnja seja Sveta PIS za družboslovje, katerega članica sem bila, kjer smo bolj površno obravnavali programske osnove za preoblikovanje študija za socialno delo, a potrdili jih nismo. Večina članov je glasovala za to, da se visokošolski študij za socialno delo uvede šele leta 1992 (vzdušje na tej seji sem že opisala).

Glede na to, da se je zakonodaja spremenila in so bile PIS ukinjene, smo morali celoten postopek ponoviti pred organi, ki so bili po novem za to pristojni. To je seveda trajalo spet nekaj let, a ker smo

vztrajali, je na koncu tudi obrodilo sadove. V šolskem letu 1992/93 smo le začeli z visokošolskim študijskim programom.

V tistem obdobju, pa tudi kasneje, sem od socialnih delavcev in delavk pogosto slišala očitek, da se šola vse bolj odtujuje od prakse, da se trudi razvijati znanost, na prakso pa pri tem pozablja. Tista leta, ko smo si prizadevali za štiriletni študijski program za socialno delo, so bila nedvomno zelo zahtevna in morda res nismo posvečali dovolj pozornosti in časa sodelovanju s praktiki. Že zdavnaj so minili tisti časi, ko smo mentorji med prakso lahko obiskovali študente na učnih bazah, in manj smo se posvečali programom dopolnilnega strokovnega izobraževanja.

Po drugi strani smo pa praktike vse bolj vključevali v raziskovalne in inovativne projekte, ki smo jih razvijali, vendar jih je pri tem sodelovala le manjšina.

Ob razpadu Jugoslavije in naši osamosvojitvi po letu 1991 in na prehodu iz socialističnega v kapitalistični sistem smo se pa kot družba soočali z gospodarsko krizo, zaradi stečajev podjetij z visoko stopnjo brezposelnosti in veliko revščino. Politika je tudi takrat, kot mnogokrat prej, odločala o stvareh, ki jih ni poznala, in je spremenila dober, že uveljavljen sistem socialnega varstva z novimi, nepreverjenimi eksperimenti, kar brez analiz, ki bi bile podlaga za odločanje, in brez sodelovanja stroke, kaj šele uporabnikov (Kuzmanič Korva, 2012, str. 14–15).

Novi Zakon o socialnem varstvu iz leta 1992

Z njim je država CSD-je prevzela pod svoje okrilje, kar je povzročilo njihov določen odmik od lokalne skupnosti.

Po mnenju nekaterih je novi zakon naredil slabo uslugo socialnemu delu in osiromašil uporabnike. Načel je strokovno integriteto centrov za socialno delo, njegov namen pa je bil oslabiti centre kot javne institucije in dati prostor zasebni iniciativi tudi na področju sociale. Z novo razdelitvijo storitev CSD (prva socialna pomoč, osebna pomoč, pomoč za dom, pomoč na domu, denarne pomoči v skladu z javnimi pooblastili itd.) namreč ni mogoče obravnavati družine kot celote, temveč vsakega člana posebej glede na njegove specifične potrebe. Tako vsakega obravnava drugi strokovni delavec, kar ne more pozitivno vplivati na odnose v družini in njeno povezanost (Kuzmanič Korva, 2012, str. 171).

Kar trikrat sem sama sodelovala na srečanjih, kjer smo obravnavali osnutek tega zakona in izoblikovali celo vrsto pripomb nanj (Vis. ŠSD, Društvo socialnih delavcev Slovenije in tedanji Forum socialnega dela), a niti ene niso upoštevali.

Je pa zakon uvedel pluralnost na področju socialnega varstva, vključil v sistem nevladne in dobrodelne organizacije in druge organizacije kot enakovredne partnerje in omogočil zaposlovanje sodelavcev brez strokovne izobrazbe. Brez dvoma je zakon prinesel veliko dinamike na področje, povezovanje in mreženje, pa tudi nekaj boja za premoč med vladnim in nevladnim sektorjem.

Zakon iz leta 1992 je tudi bistveno spremenil vlogo uporabnika. Postal je središče vsega delovanja, če se je za sodelovanje s strokovno službo sam odločil. Po uradni dolžnosti so v obravnavo vključene le osebe, ki si očitno bodisi zaradi mladoletnosti, bodisi iz drugih razlogov ne morejo same pomagati. Vsem drugim se pomoč samo ponudi kot možna izbira in jo lahko odklonijo. O vrsti in obsegu pomoči se strokovni delavec in uporabnik dogovorita in o tem skleneta pisni dogovor, ki ga oba podpišeta in sta ga dolžna upoštevati. Strokovnjak je torej z uporabnikom v partnerskem odnosu, v katerem sta oba enakopravna.

Socialno delo se je tedaj lahko depolitiziralo in se odmaknilo od ideologije. Tako je dobilo jasnejšo identiteto in tudi boljše možnosti za uporabo novih konceptov delovanja, ki so jih sicer socialni delavci spoznavali že prej v študijskem procesu, a so jih v praksi le redko uporabljali. Gre za koncepte, kot je krepitev moči uporabnika, partnerski odnos med strokovnjakom in uporabnikom, samoorganizacija uporabnikov, zagovorništvo, protidiskriminacijska praksa ipd.

Glede na to, da je država uvedla pluralnost na področju socialnega varstva, so se na tem področju začeli pomembni procesi, in sicer pospešena deinstitucionalizacija, deprofesionalizacija in deregulacija. Prvi je pomenil zapiranje ali pa vsaj zmanjševanje kapacitet zavodov za obravnavo ljudi s posebnimi potrebami (denimo Hrastovec) in se je začel že v 80. letih prejšnjega stoletja in še vedno traja. Deprofesionalizacija pa pomeni uvajanje laikov kot sodelavcev strokovnjakov na področju socialnega varstva, pa tudi v intenzivnejšem razvijanju prostovoljstva kot komplementarne dejavnosti profesionalnim storitvam. V tem procesu so socialni delavci prevzeli nove naloge iniciatorjev, organizatorjev, koordinatorjev, učiteljev, supervizorjev, kar

je od njih zahtevalo nova znanja in drugačne strokovne prijeme in spretnosti (denimo »fund raising«, oz. zbiranje sredstev, menedžment ipd.), večjo kreativnost in samozavest.

Do procesa deregulacije, ki bi moral slediti obema navedenima, pa žal ni prišlo. Namesto manj pravne regulacije in več avtonomije pri strokovnem odločanju so se takoj po osamosvojitvi pokazale tendence po povečanju normativnega urejanja področja, nalaganje novih javnih pooblastil ter nalog po predpisih z drugih področij na centre za socialno delo. Deregulacijo lahko opazimo le pri javnih pooblastilih, ki jih je država predala Socialni zbornici Slovenije in se nanašajo na kader (strokovni izpiti, supervizija, odločanje o koncesijah ipd.) in pri preventivnih programih.

Na področju izobraževanja za socialno delo so se v tistem času dogajale pomembne spremembe. VŠSD je za krajši čas prerasla v visoko šolo, kmalu nato pa se je preoblikovala v Fakulteto za socialno delo. Seveda je bilo za to treba doseči določene pogoje, predvsem kadrovske, in razširiti svojo raziskovalno in publicistično dejavnost. Dve dodatni leti študija sta omogočili, da smo v študijski program vključili nove vsebine in tako študente bolje pripravili na prihodnje zahtevne poklicne naloge.

Za to obdobje je značilno tudi to, da so se nekateri učitelji sami vključili v delo z uporabniškimi skupinami na različnih področjih (duševno zdravje, begunci, nasilje nad ženskami in otroki, Romi, podpora samoorganiziranju nekaterih skupin uporabnikov …), in s tem sprožili pomembne spremembe v praksi, predvsem pa tudi v kakovosti življenja uporabnikov.

Tovrstno delo nekaterih učiteljev je bilo sicer specifika šole še iz časov VŠSD, a je po osamosvojitvi še bolj oživelo in dobilo nove značilnosti. Skozi projekte, v katere je bilo treba vložiti poleg strokovnega znanja tudi veliko aktivizma in energije, smo učitelji v praksi uporabljali koncepte, ki smo jih učili. V večini projektov iz tega obdobja so poleg študentov in nekaterih praktikov sodelovali tudi uporabniki in soustvarjali vsebino dela in cilje.

V tem času smo skupaj z izvajalci izdelali Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (Skupnost centrov za socialno delo, 2007). Največja vrednost Kataloga je v tem, da je nastal kot rezultat skupnega dela praktikov in učiteljev, kar nam je dalo priložnost, da smo teoretične koncepte in njihovo uporabnost lahko sproti preverjali v praksi. Pri tem smo

uspeli preseči delitev nalog centrov na upravne (javna pooblastila) in strokovne, ker smo pokazali, da strokovni koncepti lahko usmerjajo in morajo usmerjati tudi delo na področju javnih pooblastil.

Bojim pa se, da je v praksi ob znani zasutosti centrov z javnimi pooblastili in ob tem, da ta dela sedaj opravljajo tudi drugi delavci, to ostalo bolj na papirju. Delitev nalog centrov na javna pooblastila in storitve je sicer dokaj logična, vendar pa na ta način pooblastila preplavljajo storitve in je nevarnost, da bi jih sčasoma izrinile. Nevarnosti, da bi se stroka povsem izgubila v javnih pooblastilih, se lahko izognemo le tako, da strokovni delavci na centrih v upravnih postopkih dosledno uporabljajo strokovna izhodišča. Seveda pa takšno ravnanje terja več časa in več strokovnjakov, je tudi bolj zahtevno in je ob preobilici dela težje izvedljivo.

Imamo pa socialni delavci in tudi institucije na našem področju veliko slabost – ne znamo prav sodelovati z mediji. Tako se o naši stroki praviloma piše le, kadar smo koga ali kaj spregledali ali neustrezno reagirali, skratka, ko je šlo nekaj hudo narobe. Piše se tendenciozno in enostransko tako, da se javnost lahko čimbolj zgraža. Odgovarjati na različne in pogosto neupravičene obtožbe pa največkrat ne moremo, ker nas zavezuje poklicna etika. O uspešno rešenih primerih pa lahko le izjemoma kaj preberemo. Če želimo spremeniti dokaj negativno javno podobo socialnega dela, predvsem centrov za socialno delo, moramo na tem področju marsikaj postoriti. Tega ne more nihče namesto nas. V ta namen pa bo treba pogosto stopiti iz cone udobja in poiskati prave sogovornike med novinarji.

Novinarka Neva Železnik (2023, str. 224) je o tem rekla, »da socialno delo nima ta prave moči zato, ker se nikamor ne obrne. Sociala bi morala s pravimi mediji ali novinarji sodelovati. Tako da, ko vse propade, pridejo ljudje k novinarjem«.

Pa še nekaj gre očitati naši stroki, namreč ne oglašamo se, kadar gre za očitne krivice, diskriminacijo in/ali kršitev človekovih pravic. Tako smo, denimo, molčali ob izbrisu množice ljudi iz drugih delov naše bivše države, ki so dolga leta živeli med nami, tukaj delali, si ustvarili družine, a so imeli določene zadržke, da bi do predpisanega roka zaprosili za slovensko državljanstvo in so zato izgubili svojo identiteto. Tudi, če bi takrat poskušali intervenirati, najverjetneje ne bi uspeli, a vsaj poskušali bi. Kolegica Jelka Zorn s FSD se je temu problemu posvetila in s svojo akcijsko skupino organizirala proteste in druge akcije v podporo izbrisanim. Ta fenomen je tudi znanstveno

raziskovala in o tem veliko objavljala (denimo: Socialno delo, 2023, št. 2–3, 191).

Že v 90-ih letih sem nekje zapisala, da so bile takrat dane možnosti za avtonomijo socialnega dela. Praksa, zlasti v zvezi s centri za socialno delo, pa me je kar hitro demantirala. Ko sem pred nekaj leti (po daljšem premoru) zaradi članstva v Svetu enega izmed CSD spet malo pobliže pogledala stanje v teh institucijah, sem se samo čudila. Človek bi pričakoval, da bo danes, ko imamo na področju socialnega varstva tako razvejeno mrežo dejavnosti, služb in institucij, stanje bistveno boljše, kot dejansko je. Razvit je nevladni sektor, imamo krizne centre, varne hiše, domove za stare ljudi, Socialno zbornico, Inštitut za socialno varstvo, VŠSD je prerasla v fakulteto z doktorskim študijem in dobro razvitim raziskovanjem, v praksi so skoraj vse socialne delavke in delavci z visoko izobrazbo, številni tudi z magisterijem, imamo (sicer še ne dobro) razvito supervizijo itd. Sprašujem se, kaj imajo od vsega tega nakopičenega znanja naši uporabniki, pa tudi, ali je zaradi te mreže, ki naj bi delo podpirala, strokovnim delavcem lažje opravljati svoje poslanstvo.

Iz navedenega se vidi, da je bilo socialno delo v preteklih sedemdesetih letih deležno več ovir kot spodbud, a se je le nekako prebilo do danes, ko se sooča z resno krizo, kar drži predvsem za centre za socialno delo. Ta kriza se samo poglablja, zato se moramo resno posvetiti vprašanju, kako naprej. Da bi mi pomagali razmišljati o tem vprašanju, sem povabila k sodelovanju nekaj izkušenih strokovnjakov. O tem bo tekla beseda v nadaljevanju.

7.2 Kaj o krizi našega socialnega dela mislijo sogovorniki, ki so v preteklosti soustvarjali stroko

Da bi domnevno krizo v našem socialnem delu lahko verodostojno osvetlila, sem opravila intervjuje z izkušenimi strokovnjaki, ki so aktivno soustvarjali naše socialno delo. Povprašala sem jih, kako vidijo današnje stanje, kaj je do tega privedlo in kje so rešitve. Sogovorniki so bili uveljavljeni strokovnjaki, ki so dolga leta vodili katerega od večjih centrov za socialno delo ali pa so bili pomočniki direktorjev.

Vsi imajo visoko izobrazbo in razen ene, ki je psihologinja, so vsi v osnovi socialni delavci (eden je nadaljeval in tudi uspešno končal študij na FSPN). Vsi, brez izjeme, so se pa tudi dodatno izobraževali

(psihoterapija, supervizija). Sogovornikov je bilo osem, štirje moški in štiri ženske. Razen treh so sedaj že vsi upokojeni.

Vsak intervju je trajal okoli uro in pol.

7.2.1 Kriza socialnega dela

O tem, da je naše socialno delo v krizi, ni dvomil nihče od mojih sogovornikov. Toda ne glede na to, da se resnosti krize zavedajo, ni bil nihče pretirano črnogled, temveč so kot pravi socialni delavci takoj iskali možnosti za rešitve nakazanih problemov.

Tudi o tem, kaj je sedanjo krizo povzročilo, so bili sogovorniki enakega mnenja in so navajali predvsem **politiko in resorno ministrstvo**. To je pripravilo celo vrsto zakonov, ki so porušili nekdanji dober sistem. Eden od sogovornikov je slikovito povedal, da je pomenil Zakon o uveljavljanju pravice iz javnih sredstev leta 2012 pogreb za socialno delo. To je bil temeljni preobrat, ki je prinesel negativne posledice.

Oglejmo si nekaj izjav o tem:

- Socialni transferji, cenzusi in druge formalnosti »požrejo« veliko večino kadra in delovnega časa, zato ga zmanjka za strokovno delo.
- Na CSD je baza podatkov o vseh dohodkih in imetju prebivalcev, zaradi česar je prišel drug kader z občinske uprave.
- Ogromno je birokratskih postopkov in delavci so odločno preobremenjeni.
- V preteklih 30 letih so bili sprejeti še nekateri drugi zakoni, ki so naložili CSD nove naloge, kot je denimo Zakon o duševnem zdravju.
- Socialno delo je dejansko izginilo iz socialnovarstvenega sistema. Danes je orientacija na postopke in ukrepe, zaradi zakonsko določenih rokov pa sploh ni časa za socialno delo.
- CSD v odnosu z MDDSZ niso enakopravni, predlogov stroke tam ne upoštevajo.
- Reorganizacija CSD iz leta 2018 je bila zgrešena, saj ni bila dobro načrtovana. Njen cilj je bila razmejitev svetovalnega dela in odločanja o pravicah oz. od socialnega urada. Potrebna je bila modernizacija, v resnici pa se je zgodila neučinkovita reorganizacija, ki dejansko pomeni le **centralizacijo**. Reorganizacija je bila le formalna, vsebinsko se ni nič spremenilo.

- Družinski zakonik iz leta 2018 je dokaz, da nismo znali zaščititi stroke in smo dopustili, da je odločanje o otrocih prešlo na sodišče. To lahko razumemo kot nezaupanje stroki. Manjšina strokovnih delavcev se je s tem strinjala, ker so se s tem rešili velike odgovornosti, večina pa ne. Seveda pa sodniki niso usposobljeni za tovrstne odločitve, ki so včasih v škodo otrok in njihovih družin. Včasih so bili sodniki posebej usposobljeni za delo z mladoletniki, danes tega ni.
- Ovira je tudi Zakon o osebnih podatkih, ki otežuje dostop do podatkov s terena.
- Pot do podatkov je sedaj daljša in bolj zapletena, kar zavlačuje postopke.
- Informacijski sistem, ki ga imajo centri na razpolago, je nepopoln, ima veliko pomanjkljivosti in ne služi v celoti svojemu namenu.
- Ob koncu 80. let je stroka pripravila številne programe, veliko je bilo dobrih idej, sedaj pa ministrstvo daje razpise, ki niso tako raznovrstni in privlačni.
- Današnje delo CSD je orientirano na postopke in ne na ljudi, s tem je stroka izgubila fokus. Storitev je vedno manj. Prehitra je pot v postopke in ukrepe, za pravo socialno delo sploh ni časa.

Vendar pa sogovorniki krivde za nastalo situacijo ne zvračajo samo na zunanje dejavnike, na katere ni bilo mogoče vplivati, temveč tudi na samo stroko:

- Na strokovno delo res vpliva veliko neugodnih okoliščin, vendar pa bi se morali delavci potruditi, da bi, čeprav morajo delati v skladu z upravnim postopkom, ki omejuje čas za delo v določeni zadevi, vendarle ne pozabljali na socialnodelovne postopke. V Katalogu smo dokazali, da je to izvedljivo.
- Socialno delo delamo ljudje, in od nas je odvisno, **kako** ga bomo delali. Veliko tega, kar znamo in smo včasih delali, je opuščeno, denimo skupnostno delo, enako velja za terensko delo, razvijanja prostovoljnega dela je premalo.
- Mladi socialni delavci niso pripravljeni delati v svojem prostem času. Socialni delavec je tudi družbeni delavec in njegovo/njeno delo ne more biti vezano samo na uradni delovni čas. A tega danes ni več.
- Mladi socialni delavci sploh nimajo zanimanja za delo z ljudmi.

- Prepad med generacijami je tudi posledica poznavanja digitalnega sveta, ki ga mladi popolnoma obvladajo, starejši so se pa tega le priučili.
- V praksi je danes veliko napak, saj je poudarek na pravu in postopkih in je preveč birokracije. Na splošno se je znižala zahtevnost pri delu na vseh področjih.
- Socialni delavci nismo najbolj spretni v komunikaciji s pravniki. Tega se je treba naučiti.
- V izobraževanju socialnih delavcev je preveč teorije in premalo usposabljanja za veščine.
- Strokovni delavci bi se morali opolnomočiti in se naučiti postaviti zase in za stroko in ne prevzemati vloge žrtve.

7.2.2 Dejavniki za spremembe

O vprašanju, kaj bi lahko storili za rešitev krize in katere spremembe so potrebne, so sogovorniki razmišljali takole:

- Potrebna bi bila poglobljena analiza in načrt ukrepov za spremembe. Pri tem naj bi sodelovalo več akterjev: Skupnost CSD, FSD in Inštitut za socialno varstvo (IRSSV). Vendar pa naročnika za takšno analizo ni.
- Delati je treba na razvoju in napredku.
- Morda bi bila smiselna tudi vrnitev na polivalenten način dela.
- Treba bilo doseči, da bi MDDSZ stroko povabilo k načrtovanju sprememb in upoštevalo njene pripombe.
- Skupnost CSD je pomembna za koordinacijo med centri in za oblikovanje strategij socialnega varstva. Centre lahko tudi zastopa kot sogovornica z MDDSZ.
- Institucije na tem področju – SZS, IRSSV, FSD so premalo dejavne in ne opravljajo svoje funkcije v celoti. Premalo sodelujejo med seboj, z mediji pa sploh ne sodelujejo. Razviti bi morale redne oblike sodelovanja z ustreznimi mediji in izbranimi novinarji s posluhom za socialna vprašanja.
- Da bi dosegli kakšne pozitivne spremembe, bomo morali uporabiti SOCIALNI PRITISK na pristojno ministrstvo. Za to potrebujemo skupino ljudi, ki so se pripravljeni izpostaviti.
- Društvo socialnih delavcev je preveč pasivno, sedaj je čas za aktivizem!

Intervjuvanci so imeli tudi veliko povedati glede izobraževanja tako rednega, kakor tudi dopolnilnega, mentorstva in supervizije.

- Strokovnega izobraževanja je vse manj, izpopolnjevanja strokovnih delavcev je premalo, kontinuiranih izobraževanj ni več.
- Ministrstvo namenja za izobraževanje premalo sredstev, pa tudi čas, namenjen za izobraževanje strokovnih delavcev, je preskopo odmerjen.
- Poudarili so, da začetniki potrebujejo dodatna konkretna znanja, usmerjanje in spodbude, da bodo ostali v stroki in z veseljem delali z ljudmi.
- Tudi povezave med FSD in izvajalci je vse manj, morali bi sodelovati in ugotavljati sprotne potrebe in vrzeli v znanju ter skupaj načrtovati programe dopolnilnih izobraževanj.
- Izobraževalne programe ponuja več izvajalcev: SZS, Skupnost CSD, FSD idr., in dobro bi bilo, če bi med seboj vsaj nekoliko uskladili programe in časovne termine izobraževanj in vnaprej objavili svoje letne načrte, da bi se centri in njihovi delavci lahko ustrezno odločali za udeležbo.
- Socialni delavci bi morali tudi več uporabljati strokovno literaturo, ki je je sedaj že dovolj na voljo in je dostopna (denimo Flaker: Temeljne operacije socialnega dela, Prispevki k taksonomiji socialnega dela idr.). Morda bi bilo smiselno organizirati študijske krožke.
- Potrebovali bi tudi programe specializacij za zahtevna področja, samo znanje temeljnega socialnega dela ni dovolj.
- Socialni delavci bi potrebovali treninge za spoznavanje sebe, za premagovanje stresa in preprečevanje izgorelosti, delavnice za prepoznavanje in odpravo predsodkov, trening asertivnosti ipd.
- Izobraževalne programe je treba prilagoditi današnji agresivni družbi, v kateri živimo.

7.2.3 Nadaljnji razvoj socialnega dela

Če želimo vzpostaviti socialno delo, kakršno smo nekoč že imeli in ga še izboljšati, in centrom za socialno delo vrniti vlogo osrednjih institucij socialnega dela, bo treba narediti kar nekaj odločnih korakov. Nekaj so jih že predlagali moji sogovorniki, izkušeni strokovnjaki, nekatere bom pa tukaj še dodala. Razdelimo jih lahko na tiste korake, ki jih je treba narediti na državni, torej makro ravni, na tiste, ki jih morajo narediti centri in druge institucije (mezzo raven), tretje pa

lahko naredi le socialno delo samo (mikro raven). Seveda pa mora biti socialno delo tudi pobudnik in »motor« za potrebne pozitivne spremembe na obeh prejšnjih ravneh. Pri vsaki od predvidenih nalog bom predlagala tudi njihove nosilce, to je glavne akterje. Kot je rekel eden od mojih respondentov: SEDAJ JE ČAS ZA AKCIJO!

Zadnje vprašanje v intervjuju se je glasilo »V kakšno smer naj bi se v prihodnje razvilo naše socialno delo?«

- Usmeriti bi se morali k ljudem in v skupnosti, krepiti jezik socialnega dela in doseči avtonomijo stroke.
- Transferje bi bilo nujno izločiti iz nalog CSD.
- Treba je delovati na več ravneh, z uporabniki, drugimi strokovnjaki in z mediji.
- Nujno se moramo vrniti k uporabniški perspektivi, ki je značilen del identitete socialnega dela. V tem se skriva močan argument, ki nam lahko da moč v razpravah z drugimi poklicnimi skupinami. V tem je tudi poslanstvo socialnega dela in ta njegova specifika je sedaj zanemarjena.
- Rezultati socialnega dela na kratek rok niso merljivi. Vemo pa, da kakovostno socialno delo privede do dobrih rezultatov. Smiselno bi bilo opraviti analizo »COST BENEFFIT« za nekaj kompleksnih problemov, ki bi dokazala, da se socialno delo dolgoročno tudi finančno izplača in ni samo porabnik sredstev, temveč s svojo dejavnostjo ne le pomaga ljudem v stiski, temveč lahko tudi pomembno prihrani.
- Na resornem Ministrstvu nimamo niti enega sogovornika, zato bi bilo smiselno predlagati, da tam zaposlijo dobrega, izkušenega in odločnega socialnega delavca/delavko, ki bi dobro razumela predloge strokovnjakov in bi jih posredovala naprej odgovornim. Skratka, da bi bila ta oseba vez med praktiki in ministrom.
- Socialni delavci se morajo aktivirati in se naučiti postaviti ne le za uporabnike, temveč tudi zase. Poklicno društvo mora prevzeti aktivnejšo vlogo, njegov glas se mora v družbi slišati.
- Vtis je, da socialni delavci v NVO lahko opravljajo pravo socialno delo, ki ga časovno ne omejujejo predpisi. Dobro bi bilo raziskati, kako to delo poteka in morda njihove dobre izkušnje prenesti v CSD.
- Zagotoviti je treba lažjo dostopnost uporabnikov do CSD, saj je to javni servis in kot takšen mora tudi ostati. Od covida dalje so centri skoraj nedostopne trdnjave.

- Vrniti se je treba k storitvam, terenskemu in tudi preventivnemu delu.
- Najti je treba načine za razbremenitev strokovnih delavcev in jim omogočiti tudi vsakodnevni čas za zapiske, saj so sestavni del strokovnega dela. Ob zapisovanju je možna tudi refleksija opravljenega dela, ki je nujna pri delu z ljudmi.
- Dva izmed sogovornikov sta predlagala tudi stavko, če Ministrstvo predlogov CSD ne bo upoštevalo.

7.5 In kako naprej?

Glede na to, da so nanizana vprašanja večplastna, mora biti tudi strategija njihovega reševanja dobro zasnovana in kompleksna. To bo brez dvoma srednjeročni proces, ki zahteva jasen akcijski načrt in sodelovanje večjega števila akterjev. Uspeh si lahko obetamo le z uresničevanjem predmeta socialnega dela, torej s soustvarjanjem rešitev vseh nakopičenih problemov.

Te aktivnosti morajo hkrati potekati na različnih ravneh, na mikro, mezo in makro. Pri tem naj bi sodelovali isti nosilci, najpomembnejšo vlogo pa ima Društvo socialnih delavk in delavcev, ki naj bi spodbudilo, organiziralo in povezovalo vse aktivnosti pri vzpostavljanju potrebnih razmer za kompetentno opravljanje socialnega dela.

a) Makro raven:

- Doseči bo treba spremembo zakonodaje v smislu izločitve transferjev in drugih nalog, ki niso socialnodelovne narave, in CSD omogočiti, da se bo tam ponovno opravljalo socialno delo. Smiselno pa bi bilo ohraniti denarno socialno pomoč, saj materialna stiska pogosto ni edina uporabnikova težava.

  Nosilci: Skupnost CSD, Društvo socialnih delavcev, Fakulteta za socialno delo.

- Dogovor z MDDSZ, da nameni več sredstev za izobraževanje strokovnih delavcev CSD in predvidi več časa v ta namen.

  Nosilec: Skupnost CSD.

- Treba je izpopolniti informacijski sistem, saj je sistem digitalizacije koloniziral delovni čas strokovnih delavcev.

  Nosilec: MDDSZ na predlog Skupnosti CSD.

- Nujno bi bilo razviti partnerski odnos z odločevalci pri oblikovanju razvojnih strategij.

  Nosilec: Skupnost CSD v dogovoru z MDDSZ in ob sodelovanju Inštituta za socialno varstvo.

b) Mezzo raven:

- Smiselno bi bilo spet uvesti način dela, ki smo ga imeli pred razpadom sistema. Intenzivno moramo delati na razvoju in napredku.

  Nosilec: Skupnost CSD.

- Supervizija mora biti na voljo kot obvezna podpora vsem, ki delajo z uporabniki v socialnem varstvu (strokovni delavci, osebni asistenti, oskrbovalke na domu ...), saj so, predvsem sodelavci, premalo opremljeni z znanjem za spoznavanje sebe in drugih.
  Supervizija omogoča redno reflektiranje delovnih izkušenj, zato bi bilo treba zagotoviti, da bi vsak delavec na tem področju v nekaj letih (denimo na 5 let) vsaj enkrat sodeloval v kontinuiranem supervizijskem procesu.

  Nosilci: Skupnost CSD, Sekcija za supervizijo pri Socialni zbornici Slovenije, FSD.

- Intervizija je vsem dosegljiva in brezplačna oblika supervizije in je ne bi smeli zanemarjati. V času, ko niso v supervizijskem procesu, si lahko delavci, ki že poznajo način in smisel tovrstnega dela, sami organizirajo intervizijo na vsaka dva tedna. Čas, porabljen v ta namen, se bogato poplača.

  Nosilci: Skupnost CSD, Sekcija za supervizijo pri Socialni zbornici Slovenije, FSD.

- Vse supervizorje na področju socialnega varstva je treba pozvati, naj si zagotovijo meta supervizijo. Le na ta način bomo strokovnim delavcem lahko zagotovili kakovostno supervizijo.

  Nosilci: Sekcija za supervizijo pri Socialni zbornici Slovenije, FSD.

- Glede izobraževalnih programov, tako rednih, kakor tudi dopolnilnih, in za organizacijo treningov za različne veščine

se je treba obrniti na Fakulteto za socialno delo, ki bo prav gotovo prilagodila svoje programe potrebam prakse.

Nosilec: Skupnost CSD.

- Vlogo in pomen Prve socialne pomoči je treba okrepiti. Socialni delavec, ki opravlja to storitev, je primerljiv z zdravnikom splošne prakse in mora zato imeti tudi največ strokovnega znanja, da uporabnika zna motivirati in ga usmeriti k pravim strokovnim delavcem – specialistom za konkretna vprašanja, pri katerih bo dobil ustrezno pomoč. Uporabnika mora tudi ves čas obravnave spremljati in mu puščati odprta vrata, če se želi o čem posvetovati.

  Nosilci: Skupnost CSD, FSD.

- Nujno je oživiti delo Društva socialnih delavce Slovenije, da bo postalo eden izmed pomembnih akterjev, ne le v socialnem delu, temveč tudi v politiki, da se bo glas socialnih delavcev slišal. Odgovorni morajo z zanimivim in privlačnim programom dela ter z aktivnostjo večino socialnih delavcev pritegniti v članstvo.

  Nosilec: Društvo socialnih delavcev Slovenije.

- Nujno je treba razviti kontinuirano in sistematično sodelovanje z mediji oziroma s konkretnimi novinarji, ki imajo posluh za socialna vprašanja, in doseči, da bodo o vsem, kar se dogaja na našem strokovnem področju, objektivno poročali.

  Nosilca: Skupnost centrov za socialno delo, Društvo socialnih delavcev.

c) Mikro raven:

- Vrniti se je treba k uporabniški perspektivi, v tem je posebnost, identiteta in moč socialnega dela.

  Nosilca: FSD in Društvo socialnih delavcev.

- Socialni delavci bi morali okrepiti svojo poklicno identiteto in samozavest, pri čemer bi pomagalo, če bi ob podelitvi diplom organizirali obred, na katerem bi zaprisegli na bistvena določila Kodeksa poklicne etike (podobno kot je Sokratova zaprisega za zdravnike).
- Morda je tudi čas, da razmislimo o licencah za socialno delo.

Nosilca: Društvo socialnih delavcev, Fakulteta za socialno delo.

- Smiselno bi bilo urediti veljavni Kodeks etike socialnih delavk in delavcev.

  Nosilec: Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije.

- Smiselno bi bilo tudi revidirati veljavni Kodeks poklicne etike socialnih delavcev in vanj vnesti novejša spoznanja.
- Socialno delo si mora najti zaveznike med politiki. Med vsakokratnimi poslanci Državnega zbora in Državnega sveta bi prav gotovo lahko našli koga, ki mu je področje našega delovanja poznano in bi ga lahko pridobili, da bi podprl naše predloge. Seveda bi bilo tudi dobro, če bi se več naših kolegov dejavno vključilo v politiko in zastopalo našo stroko pri sprejemanju za nas in naše uporabnike pomembnih odločitev.
- V akcijske skupine, ki naj bi se ukvarjale z različnimi aktualnimi vprašanji na našem področju, bi pa lahko pritegnili tudi upokojene in prekaljene socialne delavce (in morda tudi druge strokovnjake), ki bi gotovo z veseljem sodelovali pri razreševanju določenih vprašanj, ki zdaj blokirajo uspešnost socialnega dela.

Nalog je nedvomno veliko in niso lahke. A s skupnimi močmi bi bile nedvomno v letu, dveh tudi uresničljive. Vendar bi bilo najprej treba doseči soglasje vseh centrov za sodelovanje v aktivnostih za pripravo strategije izhoda iz krize. Slediti bi moralo imenovanje akcijske skupine, sestavljene iz predstavnikov vseh, ki bi bili potencialni nosilci posameznih nalog iz predlaganega »programa«.

Vsekakor se je vredno potruditi, da ohranimo svojo stroko in glede na to, da je letos naš jubilej, je nedvomno tudi priložnost za to, da se ustrezno organiziramo in izvedemo »reševalno akcijo« za socialno delo. Nihče drug tega ne bo naredil!

In čisto za konec še vprašanje, ki si ga včasih zastavljam. Ali je morda za slabšo prodornost socialnega dela kriva (ali pa vsaj sokriva) tudi feminizacija poklica? Odgovora ne vem, vem pa, da so socialno delo tako v svetu kot tudi pri nas ustvarile močne in prodorne ženske, in takšnih nedvomno tudi danes v Sloveniji ne manjka (pa tudi moških ne)!

ZAHVALE

Za nesebično pomoč se zahvaljujem najprej prof. dr. Jani Mali, ki je pozorno prebrala moje gradivo in tudi korigirala zatipkane in slovnične napake. Pomagala mi je tudi obuditi spomine na napol pozabljene dogodke, pri katerih sem sodelovala. Hvala Jana!

Doc. dr. Milko Poštrak mi je z gradivom omogočil vpogled v dva velika mednarodna projekta, pri katerih sva sodelovala ob koncu moje kariere in mi pomagal pri zbiranju literature. Hvala Milko!

Prof. dr. Darja Zaviršek mi je pomagala zapolniti spominske vrzeli o sodelovanju z IASSW in me založila z ustrezno literaturo. V veliko pomoč mi je bila predvsem njena knjiga »Z diplomo mi je bilo lažje delat«, ki jo je izdala ob 50-letnici izobraževanja za socialno delo v Sloveniji (2005). Darja, najlepša hvala!

Prof. dr. Vito Flaker mi je osvetlil naše delo v okviru projekta »Vpliv družbenega prostora na socializacijo otrok«, kamor sem lahko umestila spomine na igre z otroki na Bratovševi ploščadi. Prisrčna hvala, Vito!

Prof. dr. Andreja Kavar Vidmar mi je pomagala obuditi spomine na najino skupno ekskurzijo v Ohio in na Florido in me opozorila na nedoslednost v besedilu. Andreja, hvala!

Kolegica Marija Perković mi je prav tako pomagala z literaturo, predvsem s katalogom del in nalog centrov za socialno delo, pa tudi s kakšnim pojasnilom, kaj se je v določenem obdobju na CSD dogajalo. Njeni predlogi za dopolnitev sklepnega poglavja so bili nadvse dragoceni. Hvala ti, Mica!

Majda Golja mi je prinesla knjigo, ki jo je izdala Skupnost socialnih zavodov ob 50-letnici njenega delovanja pod naslovom »Čas beži, a pušča sledi« (2012). Predvsem intervjuji z uveljavljenimi strokovnjaki iz prakse in iz akademske sfere so bili zame pomemben vir spoznanj. Majda, hvala ti!

Prav posebna zahvala pa gre mojim sogovornikom, ki so mi v intervjuju posredovali svoje poklicne izkušnje ob delu na centrih za socialno delo in mi tako osvetlili dogajanje v teh institucijah zadnjih 30 let. Cenim čas, ki so ga žrtvovali za to, in to, da so prišli na intervju k meni v DSO Fužine. To so:

- Janko Cafuta, direktor CSD Ljubljana
- Majda Golja, upokojena direktorica CSD Piran
- Danila Jurgec, upokojena pomočnica direktorja CSD Ptuj
- Štefan Lepoša, upokojeni direktor CSD Ljubljana Vič-Rudnik
- Nataša Magister, nekdanja pomočnica direktorja CSD Ljubljana-Center
- Marija Perković, upokojena direktorica CSD Koper
- Peter Stefanoski, direktor Socialne inšpekcije
- Marjan Vončina, upokojeni direktor CSD Ljubljana Moste-Polje.

Še enkrat hvala vsem in vsakemu posebej!

VPRAŠANJA ZA INTERVJU

1. Ali imaš tudi ti vtis, da je v našem današnjem socialnem delu nekaj hudo narobe?
2. Kaj opažaš?
3. Kateri so tisti dejavniki, ki so bistveno vplivali na spremembe?
4. Kaj se je takrat zgodilo?
5. Kaj bi bilo treba spremeniti, da bi slabosti odpravili?
6. Kdo lahko za to največ naredi?
7. V katero smer naj bi se v prihodnje razvilo naše socialno delo?

VIRI IN LITERATURA

Flaker, V., Kresal, B., Mali, J., Miloševič-Arnold, V., Rihter, L., Velikonja, I. (2004). *Delo z dementnimi osebami - priprava modela obravnave oseb z demenco: projekt: sklepno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kuzmanič Korva, D. (ur.) (2012). *Čas beži, a pušča sledi*. Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo.

Milošević, V., & Mesec, B. (ur.) (1990). Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanje: izbrani referati 6. bienalnega mednarodnega združenja šol za socialno delo. *Socialno delo*, XXIX (1–3).

Pistotnik, S. (2023). Socialne delavke v komisijah za dovolitev splava. *Socialno delo*, 62 (2 – 3), 145 – 164.

Priporočilo o ustanavljanju centrov za socialno delo kot samostojnih služb za socialno varstvo (1961). *Ur. l. FLRJ*, št.11/61.

Skupnost centrov za socialno delo (2007). *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri*. Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo.

Zakon o združenem delu (1976), *Ur. l. SFRJ*, št. 53/76 in 63/79.

Zakon o socialnem skrbstvu (1992). *Ur. l. RS*, št. 35/79 in št. 54/92.

Zakon o socialnem varstvu (1992). *Ur. l. RS*, št. 54/92 idr.

Zaviršek, D. (ur.) (2005). *Z diplomo mi je bilo lažje delat*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Zaviršek, D. (2022). Profesionalizacija socialnega dela v Sloveniji: med entuziazmom žensk in zahtevami oblasti. *Družboslovne razprave*, 38 (101), 49–72.

Zorn, J. (2023). Ali so meje socialnih pravic tudi meje socialnega dela? Refleksija socialnega dela ob spominjanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije. *Socialo delo*, 62 (2-3), 191 – 208.

Železnik, N. (2023). Reševala bom svet: Spominjanje novinarke in urednice socialnih tematik v reviji Naša žena (1979 – 2020). *Socialno delo*, 62 (2-3), 215- 229.

Vida Milošević Arnold je diplomirana socialna delavka, ki je večino kariere (33 let) v različnih vlogah sodelovala v procesu izobraževanja za socialno delo. Na tedanjo Višjo šolo za socialne delavce je prišla leta 1970. V izobraževalnem procesu za socialno delo je bila najprej strokovna sodelavka in je vodila praktično delo študentov, po diplomi na medfakultetnem študiju za socialno delo na zagrebški univerzi pa je postala predavateljica za predmet Uvod v socialno delo. Po ustanovitvi Visoke šole za socialno delo je prevzela še predmeta Socialno delo s starimi in Supervizija v socialnem delu. V času 1992–1995 je opravila specializacijo iz supervizije na Nizozemskem. Sodelovala je pri vzpostavitvi supervizijske mreže na področju socialnega varstva v Sloveniji. Temu sta kmalu sledila priročnik Supervizija – znanje za ravnanje in dveletni Program usposabljanja supervizorjev; tega je Vida vodila vse do upokojitve leta 2007. V aktivnem mednarodnem udejstvovanju je bila med drugim štiri leta podpredsednica evropske veje Mednarodnega združenja šol za socialno delo.

70 FSD 1955–2025
soustvarjamo družbene spremembe

FSD UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za socialno delo

ISBN: 978-961-297-688-0